

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA VE DENETİM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

FİNANSAL VE FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN ŞİRKET
RAPORLAMALARINDA BİR ARADA KULLANILMASI: SAVUNMA
SANAYİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ALİM ÇAĞDAŞ ÜNLÜTÜRK

ANKARA-2020

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA VE DENETİM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

FİNANSAL VE FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN ŞİRKET
RAPORLAMALARINDA BİR ARADA KULLANILMASI: SAVUNMA
SANAYİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ALİM ÇAĞDAŞ ÜNLÜTÜRK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. NALAN AKDOĞAN

ANKARA-2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 31/08/2020

Öğrencinin Adı, Soyadı: Alim Çağdaş ÜNLÜTÜRK

Öğrencinin Numarası: 21910542

Anabilim Dalı: Muhasebe ve Finansal Yönetim

Programı: Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Tez Başlığı: Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Şirket Raporlamalarında Bir Arada Kullanılması: Savunma Sanayi Şirketleri Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 83 sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 11 / 08 / 2020

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

TEŐEKKÖR

Yüksek lisansımın her sürecinde benden desteğini, bilgisini, tecrübesini hiçbir zaman esirgemeyen, katkılarıyla ufkumu açan, görüşleriyle bana yol gösteren hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN'a, kıymetli görüşleriyle gerek ders gerek ise tez sürecimde bana hep destek olan Prof. Dr. Deniz Umut ERHAN'a, yüksek lisansım süresince ihtiyacım olan her konuda bana destek olan, hep yanımda olan eşim İpar'a, oğlum Kerem'e, annem Figen'e, kardeşim Tolga'ya ve tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Alim Çağdaş Ünlütürk

Ankara, 2020

ÖZET

Ekonomik ve politik buhranlar, çevresel sorunlar, istikrarsızlık, şirket ve kurumlara karşı güvensizlik gibi sebepler dolayısı ile iç ve dış paydaşların şirketlerden bilgi talepleri artmıştır. Şirket ortakları, yatırımcılar ile diğer tüm iç ve dış paydaşların karar alma süreçlerinde finansal bilgiler tek başına ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu durum, ağırlıklı olarak finansal bilgilere yer veren bağımsız denetim raporu, faaliyet raporu gibi raporların yanı sıra çoğunlukla finansal olmayan bilgiler içeren kurumsal ilkelere uyum raporu, sürdürülebilirlik raporu, entegre rapor gibi yeni rapor türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geleceğin raporlama yaklaşımlarının tüm bu finansal ve finansal olmayan bilgilerin birbirleriyle ilişkilendirilerek bir arada sunulmasını içereceği değerlendirilmektedir. Uzun dönemde amaç; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda şirketlerin, tüm paydaşların ve genel olarak toplumun fayda sağlamasıdır.

Bu tezde, şirketler tarafından uygulanan raporlama çerçeveleri incelenerek, şirketlerin bu çerçevelerden hangilerini kullandığı, bu raporlarda hangi finansal olan ve olmayan bilgileri açıkladığı ve bu bilgileri arasında nasıl bir ilişki kurduğu ortaya konulacaktır. Şirketlerin paydaşlarının finansal bilgilere dayalı olarak gerçekleştirdikleri karar alma süreçlerinin, finansal olmayan bilgilerden etkilendiği ve bu sebeple şirketlerin artık iki tür bilgiyi bir arada sunan raporlar hazırlamaya yönelmeye başladığı hususu, savunma sanayi sektöründen seçilen global ve yerel firmalardan olan: Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş., Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayii A.Ş., Lockheed Martin Corporation ve Northrop Grumman şirketleri üzerinden incelenecektir.

Finansal olmayan veriler ile alakalı şablonu ve kuralları katı, kesin çizgilerle tanımlanmış çerçeveler bulunmamaktadır. Fakat savunma sanayi sektöründe yer alan şirketlerin faaliyet gösterdikleri çevre, amaçları, gereklilikleri benzerlik gösterdiği için, bu sektörde yer alan firmaların açıkladıkları finansal olmayan bilgilerin benzer konulardan oluştuğu değerlendirilmektedir ve bu husus çalışmanın son bölümünde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Bilgi, Sürdürülebilirlik Raporlaması, Kurumsal Yönetim Raporlaması, Entegre Raporlama, Savunma Sanayii

ABSTRACT

Information requests of internal and external stakeholders from companies have increased for reasons such as economic and political crises, environmental problems, instability and insecurity against firms and institutions. Financial information has not been able to meet the needs alone in the decision-making processes of company's shareholders, investors and all other internal and external stakeholders. This situation reveals reports which mostly contain non-financial information such as corporate governance report, sustainability report and integrated report in addition to reports such as independent audit report, which mainly contain financial information, and the annual report. It is considered that the reporting approaches of the future will involve presenting all of these financial and non-financial information by associating them with each other. Because the aim in the long term is to benefit of companies, all stakeholders and generally society in economic, social and environmental dimensions.

In this thesis, the reporting frameworks applied by the companies will be examined, which of these frameworks the companies use, what financial and non-financial information they explain in these reports and how they relate this information. The fact that the decision-making processes carried out by the stakeholders of the companies based on financial information are affected by non-financial information and therefore companies have started to prepare reports that present two types of information together will be exemplified through global and local companies to be selected from the defense industry sector.

There are no rigid, strictly defined frames of templates and rules related to non-financial data. However, since the operational environment, objectives and requirements of the companies in the defence industry sector are similar, it is considered that the non-financial information disclosed by the companies in this sector is evaluated to consist of similar issues and this point has been examined in the last part of the study.

Keywords: Financial Information, Sustainability Reporting, Corporate Governance Reporting, Integrated Reporting, Defense Industry

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. FİNANSAL BİLGİ VE FİNANSAL RAPORLAMA.....	3
1.1 Finansal Bilgiye İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	3
1.1.1 Finansal Bilgi Kavramı.....	3
1.1.2 Finansal Bilgiye İlişkin Temel Özellikler.....	5
1.1.2.1 Temel Niteliksel Özellikler.....	6
1.1.2.2 Destekleyici Niteliksel Özellikler.....	7
1.1.3 Finansal Bilgi Kullanıcıları.....	9
1.2 Finansal Bilgilerin Raporlanması.....	11
1.2.1 Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	11
1.2.2 Finansal Raporlamanın Amaçları.....	12
1.2.3 Finansal Muhasebe.....	13
1.2.3.1 Finansal Muhasebeye İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	13
1.2.3.2 Finansal Raporlama Standartları.....	14
1.2.3.2.1 Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Ortaya Çıkış Süreci..	15
1.2.3.2.2 Türkiye Finansal Raporlama Standartları ve Ortaya Çıkış Süreci.....	17
1.2.4 Finansal Bilgiye İlişkin Rapor Çeşitleri.....	18
1.2.4.1 Bağımsız Denetim Raporları.....	19
1.2.4.1.1 Bağımsız Denetim Raporlarının Tanımı ve Önemi.....	19
1.2.4.1.2 Bağımsız Denetim Raporlarının Türleri ve Bölümleri.....	21
1.2.4.2 Faaliyet Raporları.....	22
1.2.4.2.1 Faaliyet Raporlarının İşlevi ve Özellikleri.....	22
1.2.4.2.2 Faaliyet Raporlarında Yer Alması Gereken Bilgiler.....	23
1.2.4.3 Yatırımcı Sunumları.....	24

BÖLÜM II. FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN İŞLETME RAPORLAMALARINA VE KARAR ALMA SÜREÇLERİNE DAHİL EDİLMESİ.25

2.1 Finansal Olmayan Bilgiye İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	25
2.1.1 Finansal Olmayan Bilgi Kavramı.....	25
2.1.2 Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi ve Amacı.....	26
2.2 Sürdürülebilirlik Raporlaması.....	27
2.2.1 Sürdürülebilirlik Kavramı.....	27
2.2.2 Sürdürülebilirlik Raporlamasının Kapsamı ve önemi	29
2.2.3 Sürdürülebilirlik Raporlama İlkeleri.....	30
2.2.3.1 Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative).....	32
2.2.3.2 Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi.....	33
2.2.4 Sürdürülebilirlik Endeksleri.....	34
2.2.4.1 BIST Sürdürülebilirlik Endeksi.....	35
2.2.4.2 Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi.....	36
2.3 Entegre Raporlama.....	36
2.3.1 Entegre Raporlamanın Tanımı ve Kapsamı	37
2.3.2 Entegre Raporlamanın Tarihsel Gelişimi.....	39
2.3.3 Entegre Raporlamanın Amacı ve Faydaları.....	41
2.3.4 Entegre Raporlama Çerçevesi Kılavuz İlkeleri.....	43
2.3.5 Entegre Raporlamanın İçerik Öğeleri.....	45
2.4 Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporları.....	47
2.4.1 Kurumsal Yönetim Kavramı.....	47
2.4.2 Kurumsal Yönetimin Amacı ve Faydaları.....	49
2.4.3 Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	50
2.4.4 Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Türkiye Uygulamaları.....	52
2.4.4.1 SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	52
2.4.4.2 BIST Kurumsal Yönetim Endeksi.....	53

BÖLÜM III. FİNANSAL VE FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN ŞİRKET RAPORLAMALARINDA BİR ARADA KULLANILMASI: SAVUNMA SANAYİİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....55

3.1 Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	55
3.2 Literatür Taraması.....	56

3.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	61
3.4 Araştırmanın Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar.....	62
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	86

KISALTMALAR DİZİNİ

BIST:	Borsa İstanbul
IASB:	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
KGK:	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
TMS:	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK:	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
UMS:	Uluslararası Muhasebe Standartları
VUK:	Vergi Usul Kanunu
TFRS:	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
IFRS:	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IASC:	Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IOSCO:	Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü
IFAC:	Uluslararası Muhasebeciler Fedarasyonu
SEC:	Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu
TMUDESK:	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
SPK:	Sermaye Piyasası Kurulu

TÜRMÖB:	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
BDDK:	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
BDS:	Bağımsız Denetim Standartları
TTK:	Türk Ticaret Kanunu
IIRC:	Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi
GRI:	Küresel Raporlama Girişimi
ACCA:	Association of Chartered Certified Accountants
OECD:	İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
EBIT:	FVÖK-Faiz Vergi Öncesi Kar
EBITDA:	FAVÖK-Faiz Amortisman Vergi Öncesi Kar

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: IFRS'in Ortaya Çıkış Süreci.....	16
Tablo 2: Başlıca Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçevesi	31
Tablo 3: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi İlkeleri	34
Tablo 4. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi 2020 Yılı Değerlemeye Tabi Şirketler Listesi.....	35
Tablo 5: Türkiye'de Yayımlanan Entegre Raporlar Listesi	41
Tablo 6: Seçilen Şirketler Tarafından Hazırlanan Raporlar	62
Tablo 7: Bağımsız Denetim Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler.....	63
Tablo 8: Kurumsal Yönetim Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler.....	65
Tablo 9: Faaliyet Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler.....	67
Tablo 10: Yatırımcı Sunumlarına İlişkin Özet Bilgiler.....	71
Tablo 11: Sürdürülebilirlik Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri.....	6
--	---

GİRİŞ

Yakın geçmişe kadar işletmeler iç ve dış paydaşlarına ulaşabilmek için genellikle finansal raporlamaları kullanmaktaydı. Finansal bilgiler daha çok geçmişe dönük bilgiler vermekte ve işletmelerin değer yaratma kapasitelerinin ortaya konulması hususunda yeterli olamamaya başlamıştır. Ayrıca finansal bilgiler işletmenin dış çevresiyle olan ilişkilerini tam olarak yansıtmamaktadır. Ekonomik, çevresel ve sosyal amaçların birbirleriyle olan ilişkileri de göz önünde bulundurularak tek bir paydada ele alınmasını savunan yaklaşım John Elkington tarafından 1997 yılında “sürdürülebilirliğin üçayağı” (Triple Bottom Line) kavramı ile ortaya konmuştur. Bu yaklaşıma göre; muhasebe, mali performansın yanında çevresel ve sosyal performansları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle, şirketler ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetsel etkilerinin kamuya açıklanabilmesi için sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporları vb. çeşitli raporlar hazırlamaya başlamışlardır (Ruiz-Lozano ve diğerleri, 2016). Şirket performanslarının ölçümünde sadece finansal bilgilerin kullanılmasının paydaşların ihtiyacını karşılamayacağını anlaşılmaması ile birlikte yönetsel, sosyal ve çevresel risklerin ortaya konulduğu, finansal olmayan bilgiler içeren raporlar sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla şirketlerin finansal olan ve olmayan bilgileri bir arada sunarak raporlaması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

KPMG kurumsal sorumluluk raporlamaları ile ilgili yaptığı çalışmada, finansal olmayan bilgilerin yeni finansal bilgiler olduğunu belirtmiştir (KPMG,2017). Raporda ayrıca iklim değişikliği, su kaynaklarında yaşanan kıtlıklar ve insan hakları gibi çevresel ve sosyal konuların finansal olmayan bilgiler olmaktan ziyade finansal bilgiler olarak değerlendirilmeye başlanacağı belirtilmiştir. Bu hususlar ile ilgili şirketlerin karşılaşılabileceği finansal risk ve fırsatların şirketin yarattığı katma değere olan etkisinin değerlendirilmesi ve şeffaf bir şekilde sunulması giderek artan bir trend haline gelmiştir.

Bu araştırmanın amacına ulaşabilmesi için seçilen yerel ve global savunma sanayii şirketleri tarafından raporlamalarda ve paydaşların bilgilendirilmesinde kullanılan finansal ve finansal olmayan bilgiler ile bunların ait oldukları raporlama çerçevelerine uygun olarak hazırladıkları raporların ve bu raporların gerek finansal gerek ise içerik anlamında içerik analizleri ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde finansal raporlama ve finansal bilgi ile ilgili kavramsal çerçeveler ele alınmış; uluslararası muhasebe standartları, bağımsız denetim raporları, faaliyet raporları ve yatırımcı sunumlarına ilişkin kavramlara açıklık getirilmiştir. İkinci bölümde ise finansal olmayan bilgilerin şirket raporlamalarına ve karar süreçlerine dahil edilmesi hususu, sürdürülebilirlik raporlaması, entegre raporlama ve kurumsal yönetime ilişkin raporlar aracılığıyla açıklanmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise BIST’de işlem gören savunma sanayi şirketleri ile Defense News Top 100 listesinde yer alan en büyük iki savunma sanayi şirketinin kullandıkları raporlama çerçevelerinin içerikleri, hangi konuları açıkladıkları, finansal ve finansal olmayan bilgilerin içerik analizi ile karşılaştırılması yapılarak sektörün bu konudaki eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan raporlama çerçevelerine ait rapor çeşitleri, entegre raporlar, bağımsız denetim raporları, faaliyet raporları, sürdürülebilirlik raporları ve kurumsal yönetim raporları olarak belirlenmiştir. Bu raporları oluşturan finansal olan ve olmayan bilgilerin birbirleriyle olan ilişkileri de ortaya konulmuş, karar alma süreçlerinde finansal bilgilerin finansal olmayan bilgilerden nasıl etkilendiği açıklanmıştır. Bağımsız denetim raporlarında yer alan veriler Uluslararası Finansal Raporlama Standartları bağlamında ortaya konulmuştur. Diğer raporların karşılaştırılmasında ise, raporların içerikleri, hangi çerçevelerin kullanıldığı, hangi başlıkların açıklandığı ve bu hususlarda ne gibi aksiyonlar alındığı gibi konular gruplandırılmıştır. Dönem olarak ise incelenen şirketler tarafından açıklanan en güncel yıl baz alınmıştır.

BÖLÜM I. FİNANSAL BİLGİ VE FİNANSAL RAPORLAMA

1.1. Finansal Bilgiye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde finansal bilgi ve finansal raporlama kavramları detaylı olarak incelenerek, bu kavramların tanımı, özellikleri, önemi ve tarihsel gelişimleri ele alınacaktır. Ardından finansal muhasebe, finansal raporlama standartları ile finansal bilgiye ilişkin rapor çeşitleri detaylı olarak incelenecektir.

1.1.1 Finansal Bilgi Kavramı

Bilgi, günümüz dünyasında hizmet ettiği amaçlar bakımından önemi giderek artan bir kavramdır. Bilgi, Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır: “İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü; öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile dinilen gerçek”. Her ne kadar sözlük anlamı açık olsa da bilginin genel geçer olarak kabul görmüş ortak bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bilginin tanımı disiplinler arasında farklılık gösterebilmektedir. Örneğin işletme iktisadı için bilgi kavramı genellikle enformasyon anlamında kullanılır. Enformasyon daha geniş kapsamlı bir anlama sahip olup, belirli bir amaca yönelik bilgi demektir.

Finans: “İşletme faaliyetleri ve kişisel tasarruflar yoluyla ortaya çıkan nakit akışlarının uzun vadede ve riski de gözeterek artırılması için gereken uygulamaların ve ortamın etkinleştirilmesine yönelik çabaların bütünüdür” (Sayılğan, 2008).

Finansal bilgi ise, bir şirket veya bir faaliyete ilişkin olarak parayla ifade edilen bilgileri ifade eder. Finansal bilgilerin, temel olarak ekonomi paydaşları için üretildiği/temin edildiği ve bu paydaşlar tarafından kullanıldığı/istifade edildiği görülmüştür. Ancak finansal bilgilerin sadece ekonomi paydaşları için değil tüm toplum tarafından kullanıldığı unutulmamalıdır (Naik, 1997).

“Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve”, 27/10/2018 tarih ve 30578 sayılı Resmî Gazete ’de yayınlanmıştır. Kavramsal çerçevede, finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacı olan finansal bilgilerin birçoğu için finansal raporlara güvendiği belirtilmiştir. Kavramsal çerçevenin amaçlarından biri ise finansal bilgilerin yatırımcılara, borç verenlere ve kredi verenlere faydalı olmasını sağlamak olarak açıklanmıştır. Diğer bir tanımlamaya göre, finansal bilgi mali niteliğe sahip, mali yapıyı doğrudan veya dolaylı olarak etkileme potansiyeline sahip, muhasebe işlemleri neticesinde anlam kazanıp mali tablolara aktarılan bilgi olarak ifade edilmektedir (Yalkın, 2013).

Finansal bilgi işletmelerin ve iç ile dış paydaşlarının karar alma süreçlerine girdi sağlamaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler tüm paydaşların alacakları kararlara doğrudan etki yapabilme niteliğine haiz olduğu için kritik öneme sahiptir.

Bu bilgiler doğrultusunda özetlemek gerekirse, finansal bilgi, şirketlerin muhasebe ve ilgili diğer birimleri tarafından üretilen, parayla ölçülebilen hem iç hem de dış denetime tabi olarak şirketlerin finansal durumlarına ilişkin çıktı sağlayan veriler şeklinde tanımlanabilir.

Teknolojik değişim ve dönüşümlerin muhasebe işlemlerinde kullanılması, varlık ve kaynakların izlenmesinde performans ölçümünde, nakit akışlarının izlenmesinde, iç kontrollerin etkinliğinin artırılmasında ve etkin finansal ve finansal olmayan bilgilerin raporlanmasında büyük kolaylıklar sağlamıştır (Akdoğan ve diğerleri, 2018). Dolayısıyla globalleşen, gelişen dünya ve teknoloji ile birlikte, günümüzde finansal bilginin tanımını oluşturan kavramların içerikleri de değişime uğramıştır, uğramaktadır. Finansal bilginin üretim yükü önceden çok daha fazla muhasebe ve raporlama fonksiyonlarının üzerindeyken, artık bu yük, bu birimlere girdi sağlayan ve çıktıları kullanan şirket içi paydaşlar ile paylaşılmaktadır. Daha önceden bağımsız denetim, kamu denetimi ve iç denetim ile sınırlı olan finansal bilgilerin denetimi fonksiyonunda, güvence denetimi, kurumsal ilkelere uyum denetimi gibi yeni fonksiyonlar ortaya çıkmakta ve gittikçe önem kazanmaktadır.

Finansal bilgilerin hazırlanması sürecinde uyulması gereken yasal çerçeveler açısından bir değerlendirme yapıldığında da sürecin değişime uğradığı söylenebilir. Uluslararası

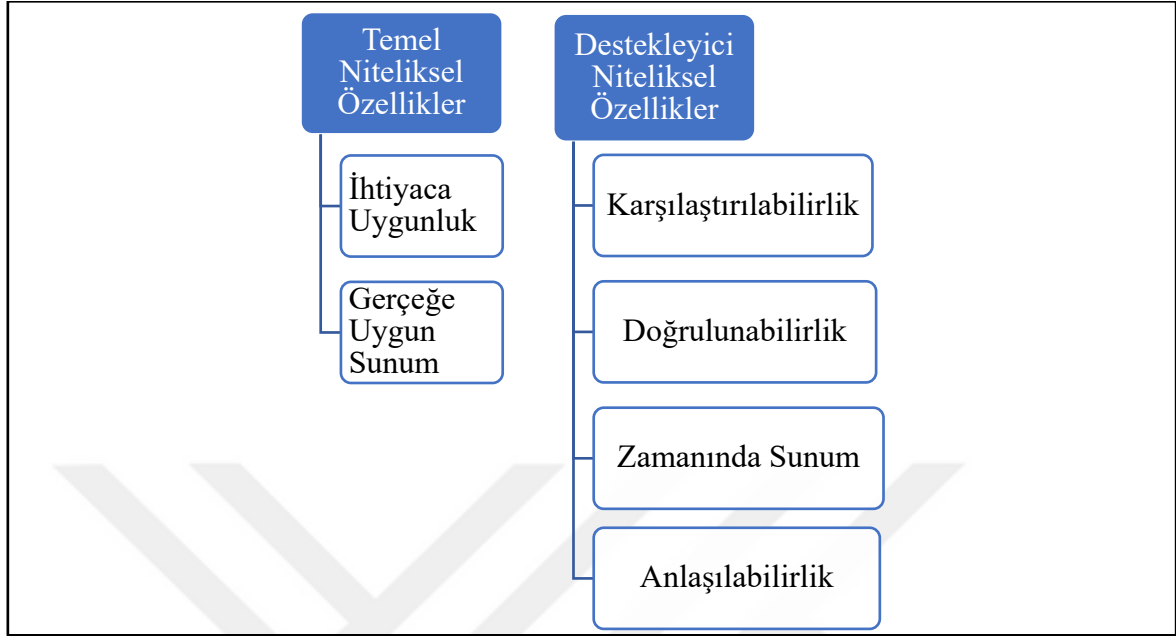
standartlara göre hazırlanan bilgi ve raporların yoğunluğu yerel mevzuata ilişkin hazırlanan bilgilere oranla hızlı bir şekilde artmaktadır.

Finansal bilgiye ilişkin kullanım alanlarının, ihtiyaçların artması, karşılaştırılabilir bilginin giderek önem kazanması ve finansal bilgi kullanıcılarının çeşitlenmesi gibi sebepler paralelinde, IASB tarafından yayınlanan ve ülkemiz mevzuatına da çevirisi yapılarak KGK tarafından kazandırılan “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve” ye ilişkin tanımlar güncellenmiştir. Yapılan güncellemeler ile, finansal raporlamanın hedefine ulaşabilmesi için yönetimin idare sorumluluğunu değerlendirilmesi sürecinde bilgiye neden ihtiyaç duyulduğu, faydalı finansal bilginin değerlendirilmesi sürecinde ihtiyatlılık ve ölçüm belirsizliği kavramlarının açıklanması gibi hususlara ilişkin güncellemeler yapılmıştır.

1.1.2 Finansal Bilgiye İlişkin Temel Özellikler

Finansal bilginin, kuruluşların iç ve dış paydaşlarının vereceği yatırım, borç verme gibi önemli karar alma süreçlerine esas teşkil ettiği değerlendirildiğinde, sahip olması gereken özellikler ve kalitesinin belirli yeterlilikleri sağlaması gerekmektedir. Kavramsal çerçevede ele alınan faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara raporlayan işletmenin finansal raporunda sunulan bilgilere (finansal bilgilere) dayanarak işletme hakkında kararlar alırken en çok fayda sağlayabilecek bilgi türleri olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla faydalı bilgide yer alması gerektiği düşünülen niteliksel özellikler aşağıdaki şekildeki gibi özetlenebilir:

Şekil 1. Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

Kaynak: Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2019

1.1.2.1 Temel Niteliksel Özellikler

Temel niteliksel özellikler finansal bilginin faydalı olabilmesi için gerekli olan özellikler, destekleyici niteliksel özellikler ise finansal bilginin faydasının artırılabilmesi için gerekli olan özellikler olarak tanımlanabilir.

Temel niteliksel özellikler ihtiyaca uygunluk ve gerçeğe uygun sunum olarak ikiye ayrılır. İhtiyaca uygun bilginin etkisi, finansal bilgi kullanıcılarının verdikleri kararı etkileyebilmesi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Ayrıca ihtiyaca uygun bilginin karar alıcılar tarafından geleceğe yönelik tahmin çalışmalarında kullanılabilmesi ve doğrulanabilir olması gerekmektedir. Yani ihtiyaca uygun bilgi finansal tablo kullanıcıların karar alma süreçlerindeki ihtiyaçlarını karşılayabilecek özellikte olmalıdır. Bir bilginin eksik veya yanlış sunulması, kullanıcıların bu bilgiye dayalı olarak verecekleri kararlarını etkiliyorsa, bu bilgi önemlidir. Önemlilik kavramına ilişkin esas ilkelerde, önemli olarak görülen kalemlerin mali tablolarda birbirinden ayrı olarak sunulması gerektiği belirtilmiştir (Akdoğan ve Tenker, 1998). Önemlilik tanımı kavramsal çerçevede ise şöyle yapılmıştır: “İhtiyaca uygunluğun, bireysel bir işletmenin finansal raporu bağlamında

bilgilerin ilgili olduğu kalemlerin niteliğini veya büyüklüğünü ya da her ikisini birden esas alan işletmeye özgü halidir”. Dolayısıyla önemlilik kavramı işletmelere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple de genellenebilir bir sayısal eşik belirlenebilmesi mümkün değildir. Önemlilik yalnızca sayısal boyutu ve etkileriyle değerlendirilebilecek bir kavram da değildir. Bu nedenle kavramsal çerçevede özellikli bir durumda hangi bilginin önemli olabileceği belirtilmemiştir. Spiceland, önemliliğın ihtiyaca uygunluğın bir bileşeni olduğunu belirttikten sonra bilginin önemsiz olması durumunun ihtiyaca uygun olmama sorununu da beraberinde getireceğini savunmuştur (Spiceland ve diğeri, 2013).

Faydalı bir finansal bilginin gerçeğe uygun sunum özelliğini sağlayabilmesi için; tam, tarafsız ve hatasız olması gerekmektedir. Bilginin fayda derecesi bu özellikleri karşılayabilme derecesi ile yakından ilişkilidir. Tam olarak sunulan bir finansal bilginin, kullanıcının bu bilgiyi kullanabilmesi için gerekli olan tüm açıklamaları ve detayları içermesi gerekmektedir. Tarafsız sunum, faydalı finansal bilginin değerlendirilmesinde ve kullanımında tarafsızlığın olmadığı sunum olarak tanımlanabilir. Hatasız sunum kavramsal çerçevede: “Ekonomik olayın tanımlanmasında hataların veya ihmallerin olmaması ve raporlanan bilginin elde edilmesinde kullanılan sürecin hatasız olarak seçilmiş ve uygulanmış olması” olarak tanımlanmaktadır. Mali tablo okuyucuları ve kullanıcıları sunulan bilgileri doğru kabul ettikleri için, bu bilgilerin gerçeğe uygun sunulması son derece önemlidir.

Dürüst resim ilkesi olarak da adlandırılan gerçeğe uygun sunum, sunulan bilgilerin işlemin altında yatan gerçeği yansıtacak haliyle sunulması anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle “özün önceliğı” kavramının biraz daha geliştirilmiş halidir (Şavlı, 2014, s. 22).

1.1.2.2 Destekleyici Niteliksel Özellikler

Faydalı finansal bilgi ihtiyaca uygun olma ve gerçeğe uygun sunulma dışında bazı destekleyici niteliksel özelliklere de sahip olmalıdır. Bu özellikler, karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik, zamanında sunum ve anlaşılabilirlik olarak sayılabilir. Destekleyici niteliksel özellikler finansal bilgiyi tek başına faydalı hale getirememesine rağmen bilginin faydasının arttırılmasına katkı sağlamaktadır.

Finansal bilgilerin ait olduğu şirketin geçmiş dönemleri ile veyahut şirketin faaliyet gösterdiği diğer şirketler ile karşılaştırılabilir olması paydaşların karar alma süreçleri için daha faydalı bilgiler sunmaktadır. Bunun sağlanabilmesi ise finansal bilginin karşılaştırılabilir ve tutarlı olması ile mümkündür. Kavramsal çerçeveye göre tutarlılık karşılaştırılabilirlik ile ilgili olmasına rağmen aynı anlama gelmemektedir. Bilgilerin karşılaştırılabilirliği için birden çok dönemi ve kalemi kapsamaması gerekmektedir. Finansal bilgilerin karşılaştırılabilirliğinin önemi TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu standardının 38. Maddesinde açıklanmıştır: “TFRS’lerin aksine izin verdiği veya aksini zorunlu kıldığı durumlar dışında işletme, cari dönemin finansal tablolarında raporlanan tüm tutarlarla ilgili bir önceki döneme ait karşılaştırmalı bilgileri sunar. Cari dönemin finansal tablolarının anlaşılması açısından ihtiyaca uygun olması durumunda işletme, açıklayıcı ve tanımlayıcı bilgilerle ilgili karşılaştırmalı bilgilere de yer verir”.

KGK tarafından yayımlanan kavramsal çerçeve metninde doğrulanabilirlik şöyle tanımlanmıştır: “Doğrulanabilirlik, bilgili ve bağımsız farklı gözlemcilerin belirli bir açıklamanın gerçeğe uygun sunulduğu hususunda, tam bir anlaşmaya varmasalar da görüş birliğine varabilmeleri anlamına gelir”. Doğrulanabilirlik ile objektiflik birbiriyle ilişkili kavramlar olmakla birlikte aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Akdoğan ve Tenker (1998), herhangi bir değer hakkında varılan yargıların tamamen objektif olmasının mümkün olmadığını belirtmekle birlikte finansal rapor üretme sürecini insan unsurundan tamamen ayırtmak mümkün olmayacağı için bu durumu kabullenmek gerektiğini belirtirler. Tamamen objektif bilginin mümkün olmamasına rağmen, bilginin doğrulanabilir ve objektif olması genellikle bilgiyi kullanan karar verici paydaşlar için yeterlidir.

Zamanında sunum, karar alıcıların karar süreçlerinin oluşacağı dönemde ihtiyaçları olan faydalı finansal bilgiye ulaşabilmeleri olarak tanımlanabilir. Finansal bilgiler raporlandığı dönemi izleyen sonraki dönemlerde de kullanışlı olmaya devam etse de bilgi eskidikçe faydasının da azaldığı bilinmektedir. Örnek verilmesi gerekirse, halka açık şirketler içinde bulundukları dönemlerin finansal bilgilerini yatırımcılara açıklarken, tabi oldukları mevzuat gereği belirli sürelerle uymak ve bilgileri eskimeden açıklamak durumundadır.

Kavramsal çerçeve metninde bilginin açık ve öz olarak sınıflandırılmasının, tanımlanmasının ve sunulmasının onu anlaşılabilir kıldığı belirtilmiştir. Finansal bilgilerin anlaşılabilir olması bir gereklilik olsa dahi bu bilgiyi kullanacak okuyucuların da makul düzeyde finansal bilgiye sahip olması gerekmektedir. Fakat bu durum finansal bilgilerin herkes tarafından kolayca anlaşılabilir derecede basit olması şeklinde değerlendirilmemelidir. Kısaca ifade etmek gerekirse, finansal tabloların ve bu tablolardaki bilgilerin anlaşılabilir olma özelliği, sunulan bilgilerin finansal tablo kullanıcıları tarafından zorlanılmadan, açıkça anlaşılacak ve analiz edilebilecek şekilde sunulmasını gerekli kılar (Akdoğan ve Tenker, 1998).

1.1.3 Finansal Bilgi Kullanıcıları

Finansal bilgiler işletme içi ve işletme dışı tüm taraf ve paydaşların ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. İşletmelerin globalleşmesi ve buna bağlı olarak şeffaflaşması ile birlikte işletmeler tarafından kamuya açıklanan bilgiler ve bu bilgilerin kullanıcısı olan taraflar giderek artmaktadır. Finansal bilgi kullanıcısı olan bu taraflar sadece işletmelerin ilişkide bulunduğu taraflar olarak değerlendirilmemelidir. Tüm ülkelerin ve piyasaların giderek tek bir global piyasa haline gelmesiyle birlikte dünyanın herhangi bir tarafındaki bir kullanıcı, bir şirketin internet sitesi aracılığıyla finansal bilgilerine ulaşabilmekte ve o şirketin potansiyel bir müşterisi ya da iş ilişkisi tarafı olabilmektedir. Dolayısı ile bu taraflar işletmenin tüm iç ve dış paydaşlarını oluşturmakta ve bu kümenin eleman sayısı giderek büyümektedir.

Başlıca finansal bilgi kullanıcıları işletme sahipleri (ortaklar) ve yöneticileri, yatırımcılar, müşteriler, çalışanlar, kreditorler (banka ve banka dışı kuruluşlar), devlet ve düzenleyici otoriteler, finansal analistler olarak sıralanabilir.

Hissedarlar, şirkete koydukları aynı veya nakdi sermayenin etkin kullanılıp kullanılmadığı, hissedarı oldukları şirketin mali durumu ile performansı, nakit durumu gibi hususlara ilişkin olarak bilgilendirilmeyi talep ederler. (Akdoğan ve Tenker, 1998). Daha geniş bir ifadeyle, hâkim ortaklar ve şirket yöneticileri dönem boyunca maliyet, hasılat ve gelir düzeyi gibi performanslarını değerlendirmek, dış finansman sağlayabilmek, finansal amaçlar için

(örneğin hedeflenen kar oranının ne olacağını saptamak gibi) finansal amaçları belirlemek, varlıkları planlamak ve yönetmek için finansal bilgiyi bir araç olarak kullanırlar (United Nations, 2009). İşletme sahipleri ve yöneticiler şirketin ürettiği finansal bilgilere bütünüyle ulaşabildikleri için bu yönleriyle diğer bilgi kullanıcılarından farklılaşmaktadırlar.

Finansal tabloların en önemli kullanıcılarından olan yatırımcılar, şirketlerin güncel finansal durumunu değerlendirebilmek, yatırım yapma ya da yatırımını çekme gibi kararları verebilecek öngörülerde bulunabilmek ve dolayısıyla şirketin riskleri ve fırsatlarını değerlendirebilmek için finansal bilgilere ihtiyaç duyarlar. Yatırımcılar şirketlerin açıkladıkları kadar bilgiye ulaşabildikleri için bu bilgilerin güvenilirliği oldukça önemli bir husustur. Bu güvenilirliğin sağlanabilmesi için de iç denetim, bağımsız denetim, kamu denetimi gibi mekanizmaların sağlıklı çalışması gerekmektedir. Yatırımcıların en temel beklentisi temettü ya da diğer başka araçlar vasıtasıyla yatırımlarının karşılığını alabilmek olduğu için, genellikle gelir tablosu ve onunla ilgili finansal bilgilere daha çok ilgi göstermektedirler. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde anlatılacağı gibi, bu hususta finansal olmayan bilgilerin önemi de giderek artmakta ve en az finansal bilgiler kadar ilgi çekici olmaya başlamaktadır.

Müşteriler iş ilişkisi içinde bulundukları şirketlerin sürekliliğe ilişkin durumlarını analiz edebilmek için mali bilgilerden yararlanırlar. Bu bilgileri mal alım satımı yaptığı işletmenin ödeme gücünü incelemek, alım satım ilişkisine girme ya da sürdürme kararını vermek gibi konularda kullanabilirler.

Hizmet akdi ile işletmeye bağlı çalışan veya yasal temsilcileri için şirketin sürekliliği, karlılık durumu gibi finansal bilgiler önem arz etmektedir. Çalışanlar ücret artışı, işletmenin geleceği ile ilgili öngörülerde bulunarak kıdem tazminatı gibi güvencelerin ödenebilirliğini tespit etmek gibi konularda bu bilgilerden yararlanırlar.

Kreditörler, şirkete kredi kullandırma ve kredi olarak kullandıkları fonların da geri ödenme gücünü tespit etmek için finansal bilgilere ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla kreditörler kredi verme kararlarında diğer bir deyişle kredi analizi yaparken şirketin finansal

tablolarından elde edilecek bilgileri bilmek ve karar aşamalarında onları göz önünde bulundurmak zorundadırlar (Lyn ve diğerleri, 1998).

“Finansal tabloların kullanıcılarından biri de kuşkusuz devlettir. Devlet finansal tablolarla, verginin alınması ve denetlenmesi açısından ilgilenmektedir. Vergi amacının dışında, genel ekonomi politikasının saptanmasında kullanılacak istatistiksel bilgiler de finansal tablolardan sağlanmaktadır “(Akdoğan ve Tenker, 1998). Dolayısıyla, devlet ve düzenleyici otoriteler, şirketlerin en uygun şartlarda fon temin etmesini, şirketlerin makro stratejilerine müdahil olarak onlara mali teşvikler sağlama, şirketlerin yatırım yapmak için ihtiyaç duyduğu her türlü mevzuat, yönetmelik gibi düzenlemeler ile büyük altyapı projelerini gerçekleştirme, fonların verimli yatırımlara yönlendirilmesi için yahut fon verenlerin haklarının korunması için denetleyen, düzenleyen ve güven sağlayan bir işlev üstlenmektedir (Duman, 2011).

Finansal bilgilerin önemli kullanıcılarından bir tanesi de finansal analistlerdir. Eğitimleri ve tecrübeleri sebebiyle finansal tablo analizi konusunda üst düzey bilgi sahibi ve yetkin olan analistlerin değerlendirmeleri mevcut ve potansiyel yatırımcılar ve şirket yöneticileri tarafından takip edilmekte ve dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla analistler kamuya açıklanan standart bilgilerden daha detaylı bilgilere ihtiyaç duymakta ve bu konuda şirketlere karşı daha talepkâr olmaktadır.

1.2. Finansal Bilgilerin Raporlanması

Finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçeve ve finansal raporlamanın amaçları çalışmanın bu bölümünde incelenecek konuların başında gelmektedir. Bu konuların incelenmesinin akabinde finansal muhasebe ve finansal bilgiye ilişkin rapor çeşitleri daha detay alt başlıklarda değerlendirilecektir.

1.2.1 Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bir kuruluşun belirlenen döneme ilişkin finansal durumunun, mali verilerinin, nakit durumunun ve bunların analizine ilişkin mali bilgilerin raporlanması gerekmektedir.

İşletmeler gerek işletme içindeki gerekse işletme dışındaki çeşitli kullanıcıların istifadesine sundukları finansal bilgileri finansal tablolarında gösterirler. Söz konusu finansal tabloların oluşturulması işlemi finansal raporlama olarak adlandırılır (Örten ve diğerleri, 2012).

Finansal Raporlamanın paydaşlar ile şirketin mali durumuna ilişkin en önemli iletişim aracı olan finansal tablolar, işletmenin güncel finansal durumunu yansıttığı gibi, sağladığı bilgilerle paydaşların geleceğe yönelik alacağı kararlara da yön vermektedir. Geleceğe yönelik kararlar potansiyel yatırımcıların yatırım yapma kararını da ilgilendirmesi bakımından oldukça önemlidir.

Dünyada finansal raporlama standartlarının ortaya çıkması ve gelişmesinde bir yandan dünya ekonomisindeki gelişmeler ve krizler etkili olurken diğer yandan ise yatırımcıların daha sağlıklı yatırım kararı alma gereksinimleri ve işletmelerin de performanslarını daha iyi ortaya koyarak finansman ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilmeleri için yüksek kalite ve standartlarda finansal raporlamaya dayanan nitelikli bilgiye olan ihtiyaçları belirleyici olmuştur (Alp, 2009). Finansal raporlama standartlarına olan ihtiyacın, ortaya çıkış sebeplerinin, ülkemizde ve dünyadaki gelişim süreci ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

1.2.2 Finansal Raporlamanın Amaçları

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve metninde genel amaçlı finansal raporlamanın amacı aşağıdaki gibi tanımlanmıştır: “mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve kredi veren diğer taraflara, raporlayan işletme hakkında o işletmeye kaynak sağlamaya ilişkin kararlar verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamaktır”. Finansal raporlamanın temel ürünü olan finansal raporların farklı türden paydaşları bulunmaktadır ve bu paydaşların elde etmek istedikleri fayda ve beklentileri farklı olabilmektedir. Finansal raporlama tüm bu beklentileri kapsayacak nitelikte olmalıdır. Finansal raporlar paydaşlar tarafından karar alma süreçlerinde kullanıldığı, analiz edildiği ve yorumlandığı ölçüde amacına ulaşmış olmaktadır.

TMS 1'in 9.maddesinde ise finansal raporlamanın temel ürünü olan finansal tabloların amacı, işletmenin finansal durumunu, finansal performansı ve nakit akışları hakkında geniş bir kullanıcı kitlesinin ekonomik kararlar almasında faydalı olacak şekilde bilgi sağlamak olarak tanımlanmıştır.

1.2.3 Finansal Muhasebe

Finansal muhasebe kapsamında bu bölümde finansal muhasebe ile ilgili kavramsal çerçeve ve finansal raporlama standartları içerikleri sunulacaktır.

1.2.3.1 Finansal Muhasebeye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Günümüzde işletmelerin çok farklı amaçları olsa da temel amaçları sürekliliklerini devam ettirebilmek için büyümek ve kar elde etmektir. İşletmelerin hayatlarını devam ettirebilmeleri, kar elde edebilmeleri, şirketle ilgili yatırım, üretim, finansman vb. kararları alabilmeleri için finansal bilgilerin – ve artık finansal olmayan bilgilerin de- kaydedilmesi, takip edilmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçları karşılayacak temel disiplin ise muhasebedir. Yalkın (2013), muhasebeyi “tamamen veya kısmen mali karakterde ve para ile ifade edilebilen işlemlere ait anlamlı ve güvenilir bilgileri sağlayacak biçimde verilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğruluklarının saptanması, kaydedilmesi, tasnif edilmesi, raporlar halinde sunulması, analiz ve yorumlanması” şeklinde tanımlamaktadır.

Sevilengül (2005) ise muhasebe kavramını “bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemi” şeklinde açıklamaktadır.

Bu tanımlardan yola çıkarak muhasebenin temel işlevleri; verilerin toplanması, kaydedilmesi ve işlenmesi, finansal tablolara dönüştürülmesi ve paydaşlara sunulması olarak sayılabilir. Bu verilerin muhasebeye konu olabilmesi için parayla ifade edilebilir nitelikte olması ve objektif bilgi ile belgelere dayanması gerekmektedir.

Muhasebenin temel işlevlerin yerine getirilmesi sürecinde önemlilik arz eden temel kavramları ise Akdoğan ve Tenker (1998) tarafından aşağıdaki gibi sıralanmıştır: “sosyal sorumluluk, kişilik, işletmenin sürekliliği, dönemsellik, parayla ölçülme, maliyet esası, tarafsızlık ve belgelendirme, tutarlılık, tam açıklama, ihtiyatlılık, önemlilik, özün önceliği”.

Muhasebe sistemleri tarafından meydana getirilen bilgiler paydaşlara finansal tablolar ile finansal raporlar aracılığıyla iletilmektedir. Finansal tablo ile raporlar mevcut finansal durumu göstermekle birlikte gelecekteki finansal durumu etkileyebilecek hususlara da ışık tutmaktadır. VUK’a göre finansal bilgi kaynakları yani finansal tablolar: Bilanço, gelir tablosu, satışların maliyeti tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kar dağıtım tablosu, öz kaynaklar değişim tablosudur. TMS 1’e göre finansal tablolar seti ise; finansal durum tablosu, kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu, özkaynaklar değişim tablosu, nakit akış tablosu ve bunların ayrılmaz bir parçası olan dipnotlardır.

Muhasebe uygulamalarının çerçeveleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar uluslararası yatırımcıların karar alma süreçlerine yeterince faydalı olamadığı için önemli bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Ticaret anlamında sınırların büyük ölçüde ortadan kalkması, yatırımcıların çok hızlı bir şekilde dünyanın herhangi bir yerine gelişen piyasalar aracılığı ile yatırım yapabilmesi, internet tabanlı finansal raporlama ve çok uluslu şirket sayılarının giderek artması bu farklılıkların ortadan kaldırılması ihtiyacını doğurmuş ve bu doğrultuda uluslararası piyasalarda geçerliliği olan muhasebe ilkeleri oluşturulmaya başlanmıştır.

1.2.3.2 Finansal Raporlama Standartları

Finansal raporlama standartları, işletme performansının göstergeleri olan finansal tabloları hazırlamak için gerekli ilkeleri, esasları, teamülleri, kuralları ve uygulamaları içeren normlardan oluşmaktadır (White ve diğerleri, 2013).

Globalleşen piyasalar ve çokuluslu şirketlerin artmasıyla birlikte, işletmelerin farklı ülkelere yatırım yapma ya da farklı ülkelerden yatırımcı çekme faaliyetleri artmıştır. Tüm dünyanın neredeyse tek bir global piyasa haline gelmesi ile de şirketler kendilerini diğer ülkelerdeki

şirketler ile karşılaştırmaya ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Her ülkenin yasal düzenlemelerinin ve mevzuatlarının, ticari uygulamalarının, vergilendirme sistemlerinin farklılık göstermesi yukarıda sayılan hususlarla birleşmesi, ortak bir raporlama diline olan ihtiyacı doğurmuştur. Daha geniş bir açıdan bakıldığında küreselleşmenin mali dünyadaki bir yansıması, uluslararası bir kurumsal mali anlayış ve finansal raporlamaya ihtiyaç duyulması şeklinde gerçekleşmektedir (Kaymaz ve diğerleri, 2015).

Standartlar, getirdiği düzenlemeler ile birlikte raporlamada yer alan ölçüm ve sunumları daha az öznel hale getirmekte, sonuçta da karşılaştırılabilirlik sağlanmaktadır (Elliott, 2017). Diğer taraftan işletmeler ve diğer rapor kullanıcıları, herhangi bir ülkede standartların uygulanması sonucu yayımlanan finansal tabloları anlayabilmekte ve bunlara güvenebilmektedir (Lebas ve diğerleri, 2013).

Finansal raporların hazırlanma esaslarının standartlaştırılması hem raporları hazırlayan hem de kullanan taraflar açısından birçok faydaya sahiptir. Finansal raporları hazırlayan işletmeler için bu faydalar; uluslararası raporlar ile karşılaştırılabilir bir raporlama altyapısına sahip olmak, finansal tabloların şeffaflığını ve dolayısıyla tablolara olan güveni arttırmak, dünyanın her tarafından sermayedar ve yatırımcı çekebilir hale gelmek olarak özetlenebilir.

Finansal raporları kullanan taraflar için ise bu faydalar; işletme yönetimi ile olan iletişimin kalitesinin artması, işletmenin şeffaflığının artmasıyla hesap verilebilirliğinin de artmasının sağlanması, güvenilir finansal bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, yatırım fırsatlarının artmasının sağlanması ve finansal bilgilerin uluslararası standartlara uygun olarak denetlenmesinin kolaylaşması olarak sayılabilir.

1.2.3.2.1 Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın Ortaya Çıkış Süreci

Dünya çapında geçerliliği olacak tek bir standart seti oluşturmak için yapılan çalışmalar 1970li yıllara kadar dayanmaktadır. Süreç içerisinde birçok farklı kurum ve kuruluşun katkıları olmuş olsa da sürecin ana aktörü olan iki kuruluş Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)'dur.

IASB tarafından, ulusal ve uluslararası paydaşların ihtiyaçları karşılamak üzere Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) yayımlanmıştır.

Muhasebe standartlarının ortaya çıkışı 1973 yılında Avustralya, ABD, Almanya, İngiltere, Meksika, Kanada, İrlanda, Hollanda, Fransa ve Japonya'dan oluşan 10 ülkenin muhasebeden sorumlu kurumlarının International Accounting Standards Committee (IASC)'yi oluşturmasını takiben 1975 yılında ilk Muhasebe Standardının yayınlamasına kadar uzanmaktadır. IFRS'in ortaya çıkış sürecine ilişkin önemli tarih ve olaylar kronolojik olarak aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 1. IFRS'in Ortaya Çıkış Süreci

IFRS'in Ortaya Çıkış Süreci	
1973	IASC'nin Kuruluşu
1977	IFAC'in Kuruluşu
1978	Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından Avrupa içerisinde muhasebe standartlarını uyumlaştırmak üzere 4. Direktifin yayınlanması
1984	Londra Borsasında hisseleri mevcut olan kuruluşlara uluslararası muhasebe standartlarına uyma zorunluluğu getirildi
1987	IOSCO uluslararası denetim ve muhasebe standartlarını yaygınlaştırmaya karar verdiğini bir konferansla deklare etti
1995	IASC ve IOSCO standart seti yayınlamak için ortak çalışmaya karar verdi, bu çalışmayla UMS'ler oluşturulmaya başlandı
1995	Avrupa Komisyonu borsalarda işlem gören şirketlerin UMS'leri kullanmasına yönelik çalışma başlattı
1996	SEC'in IASC'nin çalışması sonucunda oluşturulacak uluslararası standartların kullanılmasını destekleyeceğini açıkladı
2000	IOSCO, IASC tarafından yayınlanan 40 temel standardı kabul etti

2001	IASB, IASC'nin yerine kuruldu ve UFRS'yi oluşturma görevini üstlendi
2002	Avrupa Parlamentosu 2005 yılı itibariyle Avrupa'da borsalara kote olmuş tüm şirketlerin UFRS'yi kullanmasına karar verdi

Kaynak: Choi, Meek, 2011

1.2.3.2.2 Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın Ortaya Çıkış Süreci

Uluslararası finansal raporlama standartlarına ilişkin çalışmalar ülkelerin kendi muhasebe standartlarını oluşturmalarına ilişkin çalışmalara da öncülük etmiştir. Türkiye'de muhasebe ve muhasebe standartlarının gelişimi öncelikle devlet öncülüğünde gerçekleşmiş, ekonomik ve siyasi olarak ilişkilerinin yoğun olduğu ülkeler örnek alınarak aktarılan yasalar ile bu ülke uygulamalarının etkileri görülmüştür (Gürbüz ve diğerleri, 2016). Ülkemizde yapılan düzenlemeler 1968 yılına dek uzanmaktadır. 1968 yılında İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu tarafından yayımlanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi Çalışması 1993 yılı sonuna kadar KİT'ler için zorunlu olarak uygulanmıştır (Cavlak, 2019). Türk Standartları Enstitüsü Muhasebe Standartları Özel Daimî Komitesi 1987 yılında Türk Muhasebe Standartlarını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Komitenin yayıma hazır hale getirebildiği standart sayısı beklenilenin altında kalmış ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)'nin kurulması ile görevi son bulmuştur. SPK tarafından 1989 yılında çıkarılan ve Resmî Gazete 'de yayımlanan "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ" düzenlemesiyle Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi ortaklıklar ve aracı kurumlarca düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin ilke ve kurallar belirlenmiştir (Yünlü, 2020). 1992 yılında kurulan Muhasebe Standartları Komisyonu, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğini yayınlamıştır.

Türkiye'de faaliyette bulunan işletmelerin ve diğer kuruluşların finansal tablolarının düzenlenmesini esas almak ve muhasebe ilkelerinde tekdüzeni sağlamak amacıyla Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) bünyesinde 1994 yılında Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) kurulmuştur (Yünlü,2020). TMUDESK, UMS'leri esas alarak 19 adet ulusal

muhasebe standardı yayımlamıştır. TMUDESK'in herhangi bir yaptırım gücü bulunmaması sebebiyle yayımlanan standartlar tavsiye niteliğinde kalmıştır. Bu standartlar her ne kadar yürürlükten kalksa dahi 1999 yılında kurulan TMSK'nın çalışmalarına altyapı oluşturmuştur. 2002 yılında kurulan BDDK ve 2003 yılında SPK bünyesinde kurulan Muhasebe Standartları Dairesi, uluslararası muhasebe standartlarına paralel standartlar yayımlamışlardır.

KGK, uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarıyla uyumlu TMS'leri yazmak, yayımlamak, diğer verilen görevleri yerine getirmek üzere bağımsız ve özerk bir üst kurul olarak 2011 yılında kurulmuş ve TMSK'nın yerini almıştır. TTK'nın 88 inci ve Geçici 1 inci maddeleri uyarınca da gerçek ve tüzel kişi tacirlerin münferit ve konsolide finansal tablolarını hazırlarken KGK tarafından belirlenen ve yayımlanan TMS'leri uygulamaları öngörülmüş ve aynı madde kapsamında KGK değişik işletme büyüklükleri ve sektörler için özel standartlar ve düzenlemeler belirleme konusunda yetkili kılınmıştır (Doğan, 2017). 2012 yılında TTK'da yapılan düzenleme ile ise TMS/TFRS'lere göre raporlama yapacak şirketlerin kapsamı genişletilmiştir. Bu kapsam ihtiyaç duyuldukça çıkarılan düzenlemeler ile güncellenmektedir.

1.2.4 Finansal Bilgiye İlişkin Rapor Çeşitleri

İşletme paydaşlarının, işletme faaliyetlerine ilişkin karar süreçlerinde kullanabilmek için ihtiyaç duyduğu unsurların başında finansal raporlar gelmektedir. Finansal raporlar, işletmeye dair her türlü finansal bilginin muhtelif dönemler ve muhtelif raporlar aracılığıyla işletmelerin paydaşlara sunduğu temel iletişim araçlarından biridir. Günümüzde her ne kadar rapor kullanıcılarının işletmelerden talep ettikleri bilgi artsa ve farklı kurumsal raporlar ortaya çıksa da işletme performansının analizinde, finansal raporlar hâlâ önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Renier ve diğerleri, 2018).

Finansal raporlama sürecinde finansal bilgi çeşitli aşamalardan geçmektedir. Bilgi akışı, bir işletmedeki işlemlerin ve olayların finansal etkileri hakkında ham veriler ile başlar. Bu ham veriler son aşamada nihai kullanıcılara filtrelenmiş, özetlenmiş ve yapılandırılmış olarak gelir. Finansal bilgi, finansal raporlamada bir aşamadan diğerine geçerken süreçteki

katılımcılar (hazırlayıcılar, denetçiler, vb.) bu bilgilere değer katmakta ve tüm bilgiler toplanarak işletmenin finansal raporunu oluşturulmaktadır (Pounder, 2009).

Finansal raporlama, parasal ve finansal içerikli bilgilerin toplanması, sınıflandırılması ve bir çıktı olarak raporlanması sürecidir. Bir diğer ifade ile finansal raporlama; işletmenin belirli bir süreç içinde tamamlanan ticari faaliyetlerine göre işletmenin varlık ve yükümlülüklerine dayanarak mevcut ekonomik durumunu gösteren finansal dokümanın oluşturulmasıdır (Aerts ve diğerleri, 2013).

Çalışmanın birinci kısmının son bölümünde finansal rapor çeşitlerinden olan bağımsız denetim raporları, faaliyet raporları ve yatırımcı sunumları incelenecektir. Faaliyet raporları finansal ve finansal olmayan bilgileri bir arada içermektedir. Çalışmanın finansal olmayan raporlara ilişkin ikinci kısmında sürdürülebilirlik raporları, entegre raporlar ve kurumsal yönetime ilişkin raporlar gibi son yıllarda kullanılan yeni rapor tipleri inceleneceğinden ötürü, faaliyet raporlarının incelemesi bu bölümde yapılmıştır.

1.2.4.1 Bağımsız Denetim Raporları

Çalışmanın bu bölümünde bağımsız denetim raporunun tanımı ve önemi ile birlikte türleri ve bölümleri üzerinde durulacaktır.

1.2.4.1.1 Bağımsız Denetim Raporlarının Tanımı ve Önemi

Bağımsız denetim raporu, bağımsız denetim çalışmaları neticesinde denetlenen işletmenin finansal tablo ve bunların ayrılmaz bir parçası olan dipnotları hakkında belirtilen bir görüşü içeren yazılı bir doküman olarak tanımlanabilir. Bu görüş, denetlenen işletmenin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun, doğru ve dürüst bir biçimde geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak yansıtıp yansıtmadığı konularını içeren bir denetçi görüşüdür. Bağımsız denetim raporu, bağımsız denetim faaliyetlerinin çıktılarının ve bu çalışmalarda elde edilen bulguların tüm paydaşlara sunulmasını sağlayan belgelerin bütünü olarak da değerlendirilebilir.

SPK tarafından kurul internet sitesinde yapılan tanıma göre:” Bağımsız denetim, işletmelerin yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, bu tablo ve bilgiler için belirlenen kriterlere (örneğin, halka açık şirket finansal tabloları için Kurulca belirlenmiş veya kabul edilmiş finansal raporlama standartlarına) uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, genel kabul görmüş bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır”.

Bağımsız denetim faaliyetleri, işletme paydaşlarının karar alma süreçlerinde kullanacakları finansal bilgilere olan güvenin ve bunların doğruluğunun sağlanması hususunda kritik öneme haizdir. Bu husus ise, bağımsız denetçinin finansal tabloların önemli yanlışlık içermediğine dair makul güvenceyi elde edecek uygun ve yeterli denetim kanıtı toplaması ile sağlanmaktadır. KGK tarafından Türkçeye çevrilip yayınlanan bağımsız denetime ilişkin kalite kontrol standartları da bu süreci desteklemektedir.

Bağımsız denetim raporunun önemine ilişkin genel bir yargıda bulunmak gerekirse, karar alıcı ve kullanıcı olan tüm paydaşların alacakları kararlara, kullanacakları bilgilere ilişkin tüm yönleriyle açıklayan bir yapıda oluşturulması gerekliliği söylenebilir. Denetim raporu, denetim sürecinin temel çıktısı olarak ihtiyaç duyulan ayrıntıya sahip ve dürüst bir biçimde hazırlanmış olmalıdır (Lance, 2015).

Ülkemizdeki mevcut düzenlemeler tüm şirketler için bağımsız denetimi zorunlu kılmaya da iç ve dış bütün paydaşlar ile potansiyel paydaş olma ihtimali olan tarafların şirketin finansal durumuna ilişkin şeffaf, anlaşılır ve açık bilgiye olan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ancak bağımsız denetimin desteği ile mümkündür. Bağımsız denetim, paydaşların finansal tablolar ile ilgili tahmin, analiz ve diğer çalışmalarında kullanacakları bilgilerin gerçeği yansıtmama ve dolayısıyla bunlara dayanarak yanlış kararlar alınması risklerini minimize etmekte ve bu konuda paydaşlara makul bir güvence sunmaktadır.

1.2.4.1.2 Bağımsız Denetim Raporlarının Türleri ve Bölümleri

Literatüre göre bağımsız denetim raporlarının türü denildiğinde genellikle görüş türü anlaşılmaktadır. Görüş türleri olumlu görüş ve olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Olumlu görüş oluşturulmasına ilişkin ilkeler BDS 700 “Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama” metninde açıklanmıştır. Olumlu görüş dışında bir görüş verilmesine ilişkin görüş türleri ise BDS 705 “Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi” metninde aşağıdaki gibi sayılmıştır: Sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş), olumsuz görüş, görüş vermekten kaçınma.

Bağımsız denetim raporları sayfa sayısı olarak oldukça uzun olarak algılansa da raporların en başındaki görüşü de içeren kısım bağımsız denetçi raporundan, geri kalan kısım ise işletmenin sorumluluğunda olan finansal tablo ve ilgili dipnotlar ile açıklamalardan oluşmaktadır.

Bağımsız denetim raporunun bölümleri BDS 700’ün ilgili paragraflarında (21-49) aşağıdaki detayda sıralanmıştır:

- Başlık
- Muhatap
- Denetçi Görüşü
- Görüşün Dayanağı
- İşletmenin Sürekliliği
- Kilit Denetim Konuları
- Diğer Bilgiler
- Yönetimin Finansal Tablolara İlişkin Sorumlulukları
- Denetçinin Finansal Tabloların Denetimine İlişkin Sorumlulukları
- Diğer Raporlama Sorumlulukları
- Sorumlu Denetçinin Adı
- Denetçinin İmzası
- Denetçinin Adresi
- Denetçi Raporu Tarihi

1.2.4.2 Faaliyet Raporları

Çalışmanın bu bölümünde faaliyet raporunun işlevi ile özellikleri hususları detaylandırılıp, faaliyet raporlarında bulunması gereken bilgiler açıklanacaktır.

1.2.4.2.1 Faaliyet Raporunun İşlevi ve Özellikleri

Faaliyet raporları, Türk Ticaret Kanunu ve Gümrük Ticaret Bakanlığının, 28 Ağustos 2012 tarih ve 28395 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan “Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmeliği” ne uygun olarak hazırlanmaktadır. Faaliyet raporları şirket yönetimleri tarafından hissedarlara yönelik olarak ve özellikle hesap verme borcunu yerine getirmek için ilgili hesap döneminin sonlanmasının akabinde yıllık olarak hazırlanan raporlardır.

Faaliyet raporları kuruluşun cari dönemdeki icraat, iş ve işlemleri, güncel mali performansı, şirketin profili ile birlikte vizyonu ve misyonu, karşılaşması muhtemel çeşitli riskleri, kurumsal yapısı gibi konuları açıklayarak; işletmenin tanınırlığına katkı sağlamakta, yatırımcı ve diğer paydaşların talepleri ile beklentilerini karşılamakta ve işletme ile ilgili fırsatların ve büyüme potansiyelinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Birbirinden çok farklı talepleri olan birçok kişi, kuruluş ve paydaş işletmeye ilişkin doğru ve şeffaf bilgiye olan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için faaliyet raporlarına başvurmaktadır. Dolayısı ile faaliyet raporunun bu denli farklı talebi karşılayabilir nitelikte olması gerekmektedir.

Deloitte ve TKYD tarafından 2014 yılında hazırlanan “ Anonim ve Limited Şirketler İçin Yıllık Faaliyet Raporu Hazırlama Kılavuzu” nda iyi hazırlanmış bir faaliyet raporunun başlıca faydaları şöyle açıklanmaktadır: “Yasal mevzuat ve düzenleyici kuruluşların standartlarına uyumu sağlar ve bu kuruluşlarla iletişime katkıda bulunur, şirketin gerçek değerinin hisse değerine yansımaya destek olur, yatırımcıların beklentilerini yönetir, şirket menfaat sahipleri ile şirket arasındaki ilişkileri geliştirir, şirket ile menfaat sahipleri arasındaki güven ortamını pekiştirir, yatırımcılar için sağlıklı veri temin eder, şirketin

bilinirliğini arttırır, şirketle ilgili fırsatların ve şirketin büyüme potansiyelinin anlaşılmasını sağlar, şirketin sermaye piyasalarından yeni fon temin etme yeteneğini artırır, menfaat sahiplerini şirketin karşılaşılabileceği riskler ve bu risklere karşı alınan önlemler konusunda bilgilendirir”.

1.2.4.2.2 Faaliyet Raporunda Yer Alması Gereken Bilgiler

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 28 Ağustos 2012 tarih ve 28395 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan “Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkındaki Yönetmelik’in 7-15. maddeleri, şirketlerin hazırlaması gereken faaliyet raporlarında hangi bölümlere yer vermesi gerektiğini ve bu bölümlerde açıklanması gereken zorunlu bilgileri hükme bağlamıştır. Ayrıca şirketler Yönetmeliğin 6. madde hükmüne göre, bu yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak şartıyla yıllık faaliyet raporlarında yönetim organının uygun gördüğü ek bilgilere de yer verebilir. Yönetmeliğin 7. maddesine göre yıllık faaliyet raporu aşağıda gösterilen bölümlerden oluşmaktadır:

- Genel bilgiler,
- Yönetim organı üyeleri ile üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar,
- Şirketin araştırma ve geliştirme çalışmaları,
- Şirket faaliyetleri ve faaliyetlere ilişkin önemli gelişmeler,
- Finansal durum,
- Riskler ve yönetim organının değerlendirmesi,
- Diğer hususlar.

Faaliyet raporları hazırlanırken finansal bilgilerin yanında, sürdürülebilir büyüme, geleceğe ilişkin beklentiler, sosyal sorumluluk projeleri gibi finansal olmayan ve tüm paydaşların daha çok ilgisini çekmeye başlayan bilgilere yer veren şirket sayısı günden güne artmaktadır. Dolayısıyla yıllık faaliyet raporu hazırlanması sadece Türk Ticaret Kanunu’nun getirdiği bir yasal yükümlülük olarak değil yönetim kurulunun şirketin finansal ve finansal olmayan bilgileri ve vermek istediği mesajları menfaat sahipleri ile paylaştığı en önemli kurumsal iletişim aracı olarak görülmelidir (Deloitte, 2014).

1.2.4.3 Yatırımcı Sunumları

Halka arz edilen menkul kıymetlerle ilgili olarak şirketlerin finansal durumlarını açıklayan bilgilerin gerçeğe uygun, doğru ve detaylı olarak yayımlanması yatırımcıların menfaatlerinin korunması açısından önemlidir. Dolayısıyla şirketler tarafından, genellikle yatırımcı sunumları aracılığıyla, sunulan finansal bilgiler yatırımcılar tarafından kullanılmakta ve yatırım gibi karar alma süreçlerine etki edebilmektedir.

İnternet başta olmak üzere yatırımcı ilişkilerinin kullandığı araçların, herhangi bir finansal gelişme hakkındaki işletme görüşünün bile piyasa katılımcılarına sunumuna olanak tanıdığı görülmektedir. Yıllık Raporlar, analist toplantıları, road showlar, yatırımcı sunumları, yatırımcı toplantıları, periyodik basın toplantıları, web sitesinden interaktif sunumlar, eposta listeleri, özel basın toplantıları, özel durumlarda kurulan iletişim, hissedarlara mektuplar, iletişim bağlantıları, televizyon, veri-haber dağıtımcıları ile iletişim ve radyo yatırımcı ilişkilerinin paydaşlar ile iletişimde kullandığı araçlar arasında yer almaktadır (Heldenbergh ve diğerleri, 2005).

Yatırımcı sunumları halka açık şirketler için işletme ile finansal piyasalar arasında yer alan önemli bir iletişim kanalı ve finansal bilgi kaynağıdır.

BÖLÜM II. FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN İŞLETME

RAPORLAMALARINA VE KARAR ALMA SÜREÇLERİNE DAHİL EDİLMESİ

2.1 Finansal Olmayan Bilgiye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde finansal olmayan bilgi kavramı derinlemesine irdelenecek, finansal olmayan bilgilerin derlendiği raporlar detaylı olarak açıklanacaktır. Sürdürülebilirlik raporlaması, entegre raporlama ve kurumsal yönetime ilişkin raporlar tanım ve önemleri, çeşitleri, ilkeleri ve tarihsel gelişimi açılarından ele alınacak, bu tanımlamalar üzerinden işletmelerin karar alma süreçlerine nasıl dahil edildikleri incelenecektir.

2.1.1 Finansal Olmayan Bilgi Kavramı

Finansal olmayan bilgilere dayalı raporlamaların gelişim süreci geçmişten günümüze dört ana süreçte özetlenebilir. Bu aşamaların ilki; 1960-1970’li yıllarda, sanayi devrimi ile birlikte gelişen endüstriyel üretim ve makineleşmenin çevreye ve ekosisteme verdiği zararların azaltılmaya çalışıldığı süreçtir. İkinci aşama; dünyada yaşanan felaketler ve doğal afetler sebebiyle kamu otoritelerinin özel şirket ve kuruluşlar için düzenlemeler getirmeye başladığı 1980’li yıllardır. Üçüncü aşama, ilk iki aşamadaki konulara ilişkin olarak uluslararası kurum ve kuruluşların çalışmalarına hız verdiği 1990’lı yıllardır. Son aşama ise üçlü performans ölçütlerini esas alarak hazırlanan ve kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasının daha detaylı ve gelişmiş hali olan sürdürülebilirlik raporlamasıdır (Akarçay,2014).

Dünyanın karşılaştığı ekonomik darboğaz ve buhranlar, çevresel sorunları, teknolojinin ve bunla ilişkili olarak piyasaların gelişmesi, bilgi yoğun üretimin yavaş yavaş emek yoğun üretimin yerini alması gibi sebepler neticesinde paydaşlar bilgi taleplerini genellikle finansal bilgilere dayalı olarak yapılan klasik raporlamalarla karşılayamamaya başlamışlardır. Bu ihtiyaç, işletmelerin raporlamalarında finansal olmayan bilgilere de yer vermeye başlamasını sağlamıştır. Ayrıca finansal raporların genellikle geçmiş bir zaman aralığındaki faaliyet ve sonuçları göstermesi, finansal olmayan raporlamaların daha çok işletmelerin yarattığı ve

yaratacağı değeri ölçmeye çalışması ve dolayısıyla paydaşların geleceğe yönelik olarak alacakları stratejik ve yönetsel kararlara yardımcı olması sebebiyle de finansal olmayan raporlamaların diğer raporlamalara göre önemi artmaya başlamıştır.

IIRC tarafından yapılan tanıma göre, finansal olmayan bilgilere ilişkin olarak yapılan raporlamalar kuruluşların stratejisinin, yönetim organlarının, performansının ve beklentilerinin işletmenin dış çevresini de göz önüne alarak kısa, orta ve uzun vadede değer oluşturmasını ne ölçüde etkileyeceğinin kısa ve öz bir şekilde göstergesidir.

Finansal olmayan raporlamanın özünde işletmelerin kullandığı tüm entelektüel sermayenin iç ve dış paydaşlarında yakın gelecekte, gelecekte ve diğer bütün vadelerde oluşturacağı değerin nasıl olacağı sorusunda cevap aranması yatmaktadır. Bu bağlamda finansal olmayan raporlar, sadece bir rapor olmanın ötesinde işletmelerin değer oluşturma sürecinin de bir yansımasıdır (Ercan vd., 2017).

2.1.2 Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi ve Amacı

Küresel kriz ve istikrarsızlıkların tespitinde yetersiz kalınması sebebi ile tüm paydaşların zarar görmesi, bu hususların ve diğer süreçlerin tespitinde kullanılan finansal raporlar tek başına yeterli olmadığının anlaşılmasını sağlamıştır. Finansal bilgilerin yanı sıra sera gazı ve karbon salınımları, doğal kaynak ve hammadde yönetimi, çalışanlara ve beşerî sermayelerine yatırım gibi konular optimal ve stratejik kararların alınabilmesi için önemli hale gelmiştir. Ayrıca işletmelerin ve paydaşlarının şirketin gelecekte kendini konumlandırmak istediği nokta, amaç ve stratejileri, değer yaratma potansiyeli, çevre duyarlılığı gibi hususlara ilgi duymaya başlaması, finansal olmayan bilgilerin talebini arttırmıştır. Tüm bu etkenler finansal olmayan raporlamaların öneminin anlaşılmasını ve işletmeler tarafından daha çok kullanılmaya başlanılmasını sağlamıştır.

KPMG tarafından 2017’de yapılan araştırmaya göre dünyada yer alan en büyük 250 şirketin dörtte üçünden fazlası finansal olmayan bilgilere 2017 yıllık faaliyet raporlarında yer vermiştir. 2017 yılı için %78 olan bu oranın, 2011 yılında %44 seviyelerinde olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Standard&Poors’un 2015 yılında yaptığı ve dünyada ilk 500’de yer

alan şirketlerin piyasa değerlerine ilişkin çalışmaya göre, bu şirketlerin değerinin yaklaşık olarak %80'ini insan sermayesi, know-how, mülkiyet hakları gibi maddi olmayan varlıklar oluşturmaktadır (Yılmaz vd., 2017). Bu varlıkların ölçümünde finansal olmayan raporlamaların daha başarılı olması, paydaşlar açısından talebini ve dolayısıyla önemini arttırmaktadır.

IIRC tarafından finansal olmayan raporlamanın temel amaçları aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

- Sadece finansal değil, sosyal ve çevresel yönden değer oluşturan ürün, hizmet ve faaliyetlerin uygulanmasının sağlanması,
- Farklı raporlama türleri kullanan işletmeler açısından gelecekteki değer yaratma yeteneklerini etkileyen tüm faktörleri içeren etkili ve daha birleşik bir yaklaşım sunmak,
- İşletmenin paydaşlara sunduğu verilerin kalitesinin artırılması ile sermayenin daha etkin ve faydalı kullanılması,
- İşletmelere rakiplerini kıyaslama imkânı ve rekabet avantajı sağlamak,
- İşletmelerin marka imajını ve işletme değerini arttırmasına yardımcı olmak,
- Kurumsal hesap verilebilirliğin ve kurum içi kontrolün artmasını sağlamak.

2.2 Sürdürülebilirlik Raporlaması

Sürdürülebilirlik raporlamasının detaylı olarak inceleneceği bu bölümde öncelikli olarak sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilirlik raporlamasının kapsamı ile önemi üzerinde durulacaktır. Daha sonra başlıca global sürdürülebilirlik raporlama ilkeleri ve sürdürülebilirlik endeksleri açıklanacaktır.

2.2.1 Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirliğin sözlük anlamı, üretimin, tüketimin ve çeşitliliğin devamlılığı sağlanırken, tüm bunların devamlı olabilmesini sağlayarak yok olmasına sebep olmamak anlamına gelmektedir. Dünya Çevre ve Kalkınma komisyonu 1987 yılında yayımladığı, Brutland olarak da bilinen, “Ortak Geleceğimiz” raporunda sürdürülebilirlik; gelecek nesillerin

ihtiyaçlarını karşılayabilmesini tehlikeye atmadan, şimdiki kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak olarak tanımlanmıştır. Bu çaba, çevresel, sosyal ve ekonomik unsurların korunarak kalıcılığının hedeflenmesini de kapsamaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik, işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken doğaya verdikleri zararın en aza indirilmesi, kaynakların verimli kullanılması ve doğal kaynakların srekliiliğinin sağlanması faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Günümüzde işletmeler, vizyon, misyon ve geleceğe yönelik iş planları ve bunlara ilişkin stratejilerini planlarken çevresel konuları da dikkate almakta ve bu konuda politikalar geliştirmektedir. Doğal çevrenin kirlenmesi, zararlı atıkların artması, işletme kaynaklı doğaya zarar veren enerji kullanımı vb. problemler buna ilişkin politikalarla azaltılmaya çalışılmakla beraber güncel çıkar yol arayışlarına gidilmektedir (Sarıkaya ve diğerleri, 2010).

Sosyal sürdürülebilir işletmeler tüm operasyonlarında i ve dış paydaşlarının beklentilerini karşılayanın yanında sivil toplum guruplarının da çıkarlarını göz önünde bulunduran ve bu dengeyi ustalıkla kuran işletmelerdir (Jamali, 2006). “Formal ve informal süreçler, sistemler, yapılar ve ilişkiler mevcut ve gelecek nesillerin sağlıklı ve yaşanabilir topluluklar inşa etmesini desteklediği zaman sosyal sürdürülebilirlik sağlanabilir. Sürdürülebilir işletmeler bütün paydaşları için uzun vadeli fayda vaat ettiği gibi aynı zamanda riski ve belirsizliği azaltarak ilişkilerde güven sağlar (Aras ve diğerleri, 2015)”.

İşletmeler hayatlarına devam edebilmek için karlılık sağlamak ve işletmenin srekliiliği prensibine uygun olarak hareket etmek durumundadır. Ekonomik sürdürülebilirlik sadece karlılık sağlamak değil, ekonomik gelişim, çevrenin korunması, sosyal eşitlik gibi daha geniş anlamda değer üreten hususlara odaklanmıştır. BIST tarafından 2014 yılında yayımlanan sürdürülebilirlik bültenine göre ekonomik sürdürülebilirliği sağlayabilmek, piyasaların etkin, şeffaf ve adilane işletilmesi, en st seviye teknolojik donanımın sağlanması ve kullanılması, piyasa katılımcılarının gereksinimlerini giderebilecek kalitede yenilikçi ürünler ve hizmetler geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

2.2.2 Sürdürülebilirlik Raporlamasının Kapsamı ve Önemi

Küreselleşen dünyada işletmelerin paydaşlarının odağı sadece karlılık olmaktan çıkmıştır. İşletmeler bu sebeple finansal bilgileri içeren raporların yanı sıra finansal olmayan bilgileri de içeren raporların sunumuna gereksinim duymaktadır. Söz konusu raporların en önemlilerinden bir tanesi sürdürülebilirlik raporlarıdır.

GRI 2006 yılında yaptığı tanımlamayla sürdürülebilirlik raporlamasını: “Kuruluşun sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik kurumsal performansını tüm paydaşlarla paylaştığı ölçme, açıklama ve sorumlu olma uygulaması” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkılarak sürdürülebilirlik raporlarının iç ve dış tüm paydaşlara işletmenin ekonomik, çevresel ve sosyal durumunu göstermesi, bu hususlarda nasıl bir kurumsal kimliğe sahip olduğu ve tüm bunlar için ne gibi aksiyonlar aldığı ve almayı planladığı gibi başlıkları sunması gerekmektedir. Söz konusu olan tüm paydaşlar olduğu için bu raporların halka açık olması gerekmektedir. Bu husus Dünya Sürdürülebilir İş Konseyi’nin sürdürülebilir kalkınma raporuna ilişkin tanımlamasında da yer almaktadır.

John Elkington tarafından ortaya konulan sürdürülebilirliğin üçayağı tanımına göre, işletmelerin sürdürülebilir gelişim ve kalkınmayı sağlayabilmek için ekonomik kalkınma, çevresel politika ve sosyal ilişkileri birbirini tamamlamaktadır. Bu sebeple işletmeler sadece ortaklar, yatırımcılar ve çalışanları için değil toplum başta olmak üzere diğer tüm paydaşları için faaliyet sürdürmektedir.

Sürdürülebilirlik raporları, çevresel ve sosyal bilgilerin sunulmasını sağlayarak işletmelerin şeffaflığını ve kurumsallığını arttırmakta, bu bilgiler sayesinde sosyal ve çevresel stratejilerin ve risk yönetiminin etkinliğini arttırmaktadır.

İşletmeler başarılı yönleri, operasyonel olarak güçlü olduğu yanları, kurumsal sosyal sorumluluk konusundaki faaliyetleri gibi değer yaratma kapasitesine ilişkin yönlerini paydaşlarına sunarken sürdürülebilirlik raporlarını kullanabilmektedir. Başarılı işletmelerin sürdürülebilirlik raporlaması konusundaki eğilimleri müşterilerinde sürdürülebilirlik

raporlaması yapan işletmelerin daha başarılı olduğu algısına varmalarına neden olmaktadır (Peri ve diğerleri, 2013).

İşletmeler sürdürülebilirlik raporları sayesinde uzun vadeli değer yaratma sürecini ve zaman içindeki değer değişimini, bunların etkilerini paydaşlarına anlatabilmektedir. Bu girdiler paydaşların karar alma süreçlerine olumlu yönde katkı yaparak daha etkin kararlar almalarını sağlamaktadır. Sürdürülebilirlik raporları işletmelerin sorumlu davranış ve yönetim bildirgesi olarak paydaşlara sunulmaktadır. Bu durum işletme paydaşlarının algısını etkilemekte yatırımcılar, müşteriler ve çalışanlar gibi paydaşların olumlu yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Özdemir ve diğerleri, 2016).

BIST tarafından yayımlanan “Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi”nde belirtildiği gibi, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin çeşitli ülke ve sektörlerde faaliyet gösteren 766 üst düzey şirket yöneticisiyle yaptığı görüşmede, sürdürülebilirlik raporlarına atfedilen önem ve bunlardan beklenen çıktıların katkı sağlaması beklenen hususlar aşağıdaki gibidir:

- Artan marka değeri ile güven ve itibar sağlanması,
- Maliyet tasarrufu ile birlikte karlılığın arttırılması,
- Nitelikli işgücünün şirkete çekilmesi,
- Çalışanların motivasyonunun artması,
- Kreditorlerden finansal destek sağlama imkanlarının kolaylaşması.

Coşkun (2017) tarafından belirtilen, sürdürülebilirlik raporlarının şirketlere sağladığı üç temel fayda ise şöyledir: Paydaş katılımını sağlamak, iç ve dış farkındalık yaratmak, anlaşılabilir ve ölçülebilir hedefler belirlemek.

2.2.3 Sürdürülebilirlik Raporlama İlkeleri

Sürdürülebilirlik raporlarının uluslararası ölçüde geçerliliğin olması ve karşılaştırılabilmesi, tutarlılık ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla çeşitli genel kabul görmüş ilkeler oluşturulmuştur. “Sürdürülebilirlik standartları, uluslararası kuruluşlar, hükümetler veya toplum yararına faaliyette bulunan çok paydaşlı kuruluşlar tarafından raporlama yapacak

kuruluşa yapması ve yapmaması gereken durumları reçete etmek ve faaliyetlerini şekillendirmek amacıyla geliştirilir, tasarlanır ve değerlendirilir” (Christensen ve diğerleri, 2017).

Global olarak uygulanan başlıca sürdürülebilirlik raporlama çerçeveleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir (Önce vd. 2015):

Tablo 2. Başlıca Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçeveleri

Çerçeve Adı	Yıl
Küresel Raporlama Girişimi (GRI)	1997
AA1000 Hesap Verebilirlik Standardı	1999
Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi	2000
İlerleme Bildirimi Raporlaması	2000
OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi	2000
IFC Performans Standartları	2006
Karbon Saydamlık Projesi	2008
Entegre Raporlama	2010
ISO 26000	2010

Kaynak: Önce ve diğerleri, 2015

Tabloda görüldüğü üzere standartlaşma için yapılan çalışmalar sonucunda çok fazla sayıda standart ve ilkeler seti ortaya çıkmış ve bu durum biryandan da çok başlılığa sebep olmuştur. Bu çalışmalar standartlaşmaya ve karşılaştırılabilirliğe katkı sağlarken bir yandan da karşılaştırma için engel olabilmektedir. Çalışmanın son bölümünde daha detaylı açıklanacağı ve inceleneceği üzere, finansal olmayan bilgilerin raporlanmasında henüz tam olarak oturmuş, finansal bilgilerin raporlanmasında olduğu gibi, bir standartlaşma bulunmamaktadır.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde bu standartlar içerisinde kullanımı en yaygın olan Küresel Raporlama Girişimi ve Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’ne ilişkin standartlar detaylı olarak açıklanacaktır.

2.2.3.1 Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative)

GRI, işletmelerin öncelikle çevresel akabinde ise ekonomik ve sosyal performanslarının ölçümü ile raporlanmasına ilişkin bir kılavuz oluşturmak amacıyla 1997 yılında Boston’da kurulmuştur. GRI kuruluşu, sosyal ve çevresel performansların ölçümü ve paydaşlara raporlanması hususlarında küresel olarak uygulanabilir bir çerçeve bulunmadığı için bu boşluğu doldurmayı hedeflemiş ve sürdürülebilirlik raporlamasında en çok kullanılan standartlar haline gelmiştir. GRI Sürdürülebilirlik raporları sayısı 2016 yılında dünya genelinde toplam 10.042 kuruluşun 38.106 adet rapor sayısına ulaşmıştır. Türkiye’de ise 2005 yılından bu yana 118 kuruluş toplam 320 rapor ile GRI veri tabanında yer almaktadır (GRI Raporlama, 2020).

Global bir oluşum olan GRI küresel ısınmanın etkileri, sürdürülebilirlik, cinsiyet eşitliği gibi finansal bilgilere dayalı olarak yapılan raporlamalarda yer almayan fakat karar vericiler ve tüm paydaşlar için önemlilik arz eden hususların raporlanmasında işletmelere ve tüm örgütlere yardımcı olmaktadır.

GRI’nin ilk versiyonu 2000 yılında yayınlanmış, yıllar içerisinde birçok farklı versiyon yayınlandıktan sonra ise şu an kullanılan G4 adında dördüncü kılavuzun önemli bir kısmı 2013 yılında yayınlanmıştır. 2016 yılında ise G4 kılavuzuna, GRI 101 Temel ve Dayanak Standartlar, GRI 102 Genel Göstergeler, GRI 103 İşletme Yönetimi Yaklaşımı gibi yeni standart gereklilikleri getirilmiştir. Bu kılavuzda örgütlerin sürdürülebilirlik raporlarını hazırlarken yararlanmaları için raporlama ilkeleri, standart açıklamaları ve uygulama el kitapçığı yer almaktadır. GRI’ye göre sürdürülebilirlik raporlaması sosyal sorumluluk sahibi işletmelerin kalıplaşmış davranışları haline gelmeliydi. GRI, bu raporlamanın nasıl yapılandırılması ve değerlendirilmesine dair küresel bir kıyaslama imkânı sunmaktadır (Brown ve diğerleri, 2009). Özetle, işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin ve sürdürülebilirliklerinin değerlendirildiği, ölçüldüğü sürdürülebilirlik raporları GRI tarafından onaylanmakta ve uluslararası kapsamda yayımlanmaktadır.

GRI standartları; temel ve genel bildirimler, ekonomik standartlar ve sosyal standartlar olmak üzere dört ana başlıkta toplanmaktadır. Temel ve genel bildirimler; kurumsal profil,

strateji, etik ve dürüstlük, yönetim, paydaş katılımı, raporlama uygulamaları ana başlıklarından oluşmaktadır. Ekonomik standartlar; ekonomik performans, piyasa durumu, dolaylı ekonomik etki, satın alma uygulamaları, yolsuzlukla mücadele ve rekabete aykırı davranış konularını içermektedir. Çevresel standartlar serisi; malzeme, enerji, su, biyoçeşitlilik, emisyonlar, atık sular ve atıklar, çevresel uyum ve tedarikçilerin çevresel bakımdan değerlendirilmesi başlıklarını içermektedir. Sosyal standartlar serisi ise; istihdam, yönetim ve çalışan ilişkileri, iş sağlığı ve güvenliği, eğitim ve öğretim, eşitlik ve fırsat eşitliği, eğitim ve öğretim, ayrımcılığın önlenmesi, örgütlenme ve toplu sözleşme hakkı, çocuk emeği, zorla çalıştırma, güvenlik uygulamaları, yerel halkın hakları, insan hakları değerlendirmesi, yerel halk, tedarikçilerin sosyal bakımdan değerlendirilmesi, kamu politikası, müşteri sağlığı ve güvenliği, pazarlama ve etiketleme, bilgi güvenliği ve sosyoekonomik uyum standart serilerinden oluşmaktadır.

GRI, sürdürülebilirlik raporlarının amaçlarını aşağıda belirtildiği gibi ifade etmektedir (Yüksel, 2017: 113):

- Sürdürülebilirlik performansının yasalar, yönetmelikler, kurallar, performans standartları, gönüllü girişimlerle kıyaslanması ve değerlendirilmesi,
- Performansın, kurum içinde de farklı kurumlarla da zaman içinde karşılaştırılması,
- Kurumun sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili talepleri nasıl etkilediğinin, onlardan nasıl etkilendiğinin belirtilmesi.

2.2.3.2 Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, kurumsal sorumluluk ve sürdürülebilirlik kapsamında yayınlanmış olan farklı standart ve girişimleri tek bir çatı altında toplamak ve küresel ilkeler belirlemek üzere 26 Haziran 2000'de New York'ta ilan edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin yasal olarak bağlayıcılığı yoktur ve işletmeler şeffaflığa ve sürdürülebilirliğe katkı sağlamak amacıyla gönüllü olarak bu sürece dahil olurlar. Küresel sözleşme ilkeleri hazırlanırken, Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi, Uluslararası Çalışma Organizasyonu'nun Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve

İlkeler Beyannamesi, Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu ve Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Grubu Çalışmaları ve konu ile ilgili yayınlanan diğer bildirimlerden yararlanılmıştır (Aktan ve diğerleri, 2007).

Sözleşme, insan hakları, çalışma standartları, çevre, yolsuzluklarla mücadele ana başlıklarını kapsayan on ilkeden oluşmaktadır (UN Global Compact, 2004):

Tablo 3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi İlkeleri

İNSAN HAKLARI	
İlke 1	İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve haklara saygı duymalı
İlke 2	İş dünyası, insan hakları ihlallerine suç ortağı olmamalı.
ÇALIŞMA STANDARTLARI	
İlke 3	İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemeli.
İlke 4	Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmeli.
İlke 5	Her türlü çocuk işçi çalıştırılmasına son verilmeli.
İlke 6	İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmeli.
ÇEVRE	
İlke 7	İş dünyası, çevre sorunlarına karşı ihtiyati yaklaşımları desteklemeli
İlke 8	Çevresel sorumluluğu arttıracak her türlü faaliyete ve oluşuma destek vermeli.
İlke 9	Çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını desteklemeli.
YOLSUZLUKLA MÜCADELE	
İlke 10	İş dünyası, rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla savaşmalı.

Kaynak: Global Compact Türkiye, 2020

2.2.4 Sürdürülebilirlik Endeksleri

İşletmeler tarafından oluşturulup paydaşların kullanımına sunulan sürdürülebilirlik raporları, paydaşların bu raporları daha sağlıklı değerlendirebilmesine ve karşılaştırabilmesine olanak sağlayan endekslerde yer alabilmektedir. Sürdürülebilirlik endeksleri, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirlik açısından incelemek, yatırımcılara rehber

olmak ve finansal analizlerde kullanılmak amacıyla geliştirilen endekslerdir (Sarı, 2015). 1990 yılından günümüze kadar oluşturulan sürdürülebilirlik endekslerinin başlıcaları şunlardır: Domini 400 Sosyal Endeksi, Dow Jones sürdürülebilirlik Endeksi, FTSE4 GOOD Endeksi, JSE Sorumlu Yatırım Endeksi, Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi.

Sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılan Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi ile Türkiye’de uygulanan BIST Sürdürülebilirlik Endeksleri izleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınmıştır.

2.2.4.1 BIST Sürdürülebilirlik Endeksi

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi ile, BİST’de işlem gören şirketlere yönelik olarak şirketlerin kurumsal sürdürülebilirliğini ölçen standardize olmuş bir endeks oluşturulması ve sürdürülebilirlik konusunda hem şirketlerin hem de yatırımcıların bilgi düzeylerinin ve farkındalığının artırılması amaçlanmıştır. 4 Kasım 2014 tarihi itibarıyla faal olan Endeks, şirketlerin yeni sürdürülebilir hedefler belirlemesine yardımcı olması ve bu konularda risk yönetimlerinin geliştirilmesinin yanında kurumsal sürdürülebilirliği küresel anlamda ölçmelerini sağlamaktadır (BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, 2020). BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde, Tablo 4.te görüleceği üzere, 2020 yılı için değerlemeye tabi olan 61 şirket bulunmaktadır. Endeks bu şirketler için finansal olmayan bilgilere dayalı performansların ölçülmesine ve bu performansların şirketler arasında karşılaştırılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 4. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi 2020 Yılı Değerlemeye Tabi Şirketler Listesi

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi		
Afyon Çimento	Enka İnşaat	Sabancı Holding
Anadolu Efes	Ereğli Demir Çelik	Şişe Cam
Anadolu Grubu Holding	Ford Otosan	Şekerbank
Akbank	Garanti Bankası	Şok Marketler Ticaret
Ak Enerji	Global Yatırım Holding	Tat Gıda
Ak Sigorta	T.Halk Bankası	Tav Havalimanları
Aksa	Halk GMYO	Turkcell
Aksa Enerji	İş Bankası	Türk Hava Yolları

Albaraka Türk	İskenderun Demir Çelik	Tekfen Holding
Anel Elektrik	Koç Holding	Tofaş Oto. Fab.
Anadolu Hayat Emeklilik	Kerevitas Gıda	T.S.K.B.
Arçelik	Kordsa Teknik Tekstik	Türk Telekom
Aselsan	Kardemir	Türk Telekom
Aygaz	Logo Yazılım	Tüpraş
Bizim Mağazaları	Migros Ticaret	Ülker Bisküvi
Brisa	Netaş Telekom	Vakıflar Bankası
Coca Cola İçecek	Otokar	Vestel Beyaz Eşya
Çimsa	Petkim	Vestel
Doğuş Otomotiv	Pegasus	Yapı ve Kredi Bank.
Doğan Holding	Polisan Holding	Zorlu Enerji
Enerjisa Enerji		

Kaynak: www.borsaistanbul.com/files/BIST_Surdurulebilirlik_Endeksi_Degerlemeye_Tabi_sirketler_Listesi_2020.pdf

2.2.4.2 Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi

Zürih’te bulunan Dow Jones Sürdürülebilirlik Grubu tarafından özellikle dış paydaşların işletmeleri sürdürülebilirlik başarımları doğrultusunda değerleyebilecekleri ölçütlerin sunulması, sürdürülebilir yatırım, sosyal, doğal çevre ve ekonomi ilkelerinin benimsenmesi, amaçlarıyla 1999 yılında Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi geliştirilmiştir (Tokgöz ve diğerleri, 2009). Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi işletmeler tarafından kullanılan en yaygın küresel endekslerden biridir.

Endeksin değerlendirme ölçütleri genellikle küresel anlamda genel geçer kriterlere dayanmakla birlikte, sektörler özel ölçütler de bulunmaktadır. Ölçütlerden ekonomik boyut; kurumsal yönetim, inovasyon yönetimi, fiyat riski yönetimi ve suç önleme politikaları da dâhil olmak üzere 13 unsurdan oluşmaktadır. Sosyal boyut ise işgücü uygulamaları, sağlık ve güvenlik, tedarikçi standartları ve beşerî sermaye geliştirme gibi 14 unsura sahiptir. 11 çevresel unsura biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği yönetimi ve elektrik üretimi dâhildir (Antolin-Lopez vd., 2016).

2.3 Entegre Raporlama

Çalışmanın bu bölümünde ilk önce entegre raporlamanın tanımı ve kapsamı ile tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır. Daha sonra entegre raporlamanın amacı ve faydaları detaylı

olarak ele alınacak, entegre raporlama çerçevesi kılavuz ilkeleri ve entegre raporlamanın içerik öğeleri incelenecektir. Entegre raporlar, finansal olan ve olmayan bilgilerin harmanlandığı en kapsamlı rapor tipi olduğu ve bu bağlamda çalışmaya konu araştırma için öneme haiz olduğundan daha detaylı incelenecektir.

2.3.1 Entegre Raporlamanın Tanımı ve Kapsamı

Kurum ve kuruluşların operasyonlarıyla ilgili birçok finansal olan ve olmayan bilgiyi içeren farklı raporun birbirinden bağımsız olarak paydaşlara sunulması, performansın bir bütün olarak görülememesine sebep olmakta ve bununla paralel olarak tüm tarafların ihtiyaca uygun bilgiyi bulması ve kullanmasını zorlaştırmaktadır. İşletme performansını ilgilendirebilecek bütün hususların tek bir raporda sunulması gerekliliği 2000’li yılların başından itibaren tartışılmaya başlanmıştır.

İşletmelerin önceki dönem faaliyetlerine ilişkin işlemlerin raporlanmasıyla oluşan finansal raporları, yatırımcı ve diğer paydaşların geleceğe yönelik karar almalarına yardımcı olmakta yetersiz kalmaktadır. Paydaşlar tarafından sağlıklı kararlar alınabilmesi için sadece geçmiş faaliyetlerin değil gelecekteki faaliyetlere ışık tutabilecek nitelikte bilgilerin de raporlanması ve bu bilgiler ile finansal bilgiler arasında bir köprü kurulabilmesi, entegre raporlama fikrinin ortaya çıkışına temel oluşturan düşüncelerden olmuştur.

Association of Chartered Certified Accountants (ACCA) tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmada, sürdürülebilir operasyonların karar alma süreçlerine olan etkisi ve önemine ilişkin olarak yatırımcıların %89’u olumlu görüş bildirmiştir. Araştırma anketini yanıtlayan yatırımcılar mevcut finansal raporların resmin tamamını görmek konusunda yetersiz kaldığını ve işletmenin gelecekteki değer yaratma kapasitesini ölçebilmek için finansal olmayan bilgilerin de finansal raporlar ile bir arada sunulmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir.

IIRC tarafından entegre raporlama şöyle tanımlanmaktadır: Bir kuruluşun kurumsal yönetiminin, stratejik planlamalarının, finansal ve finansal olmayan performansının ve

beklentilerinin kuruluşun dış paydaşlarına kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yaratacağı bağlamında kısa ve özet bir şekilde bildirmesidir.

İşletmeler değer yaratan faaliyetlerinin finansal etkileri ve çıktıları yanında, bu faaliyetlerin sosyal ve çevresel yanları ile etkilerini de dikkate alarak, şeffaflık ve hesap verebilirlik için, finansal olmayan etkileri de raporlamak durumundadırlar (Yüksel, 2017).

Entegre rapor, işletmelerin zaman içinde nasıl değer yarattığını açıklar ve finansal bilgileri çevresel, sosyal ve kurumsal bilgilerle harmanlar (Lai ve diğerleri 2016). Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan bilgileri bir araya getirerek, entegre düşünce yapısını oluşturmaya, aralarındaki karşılıklı ilişkinin sebeplerini ortaya koymaya, paydaşlara sunulan bilginin kalitesini arttırmaya, işletmeyi etkileyen ve etkileyebilecek olan temel riskleri tespit etmeye çalışır. Tüm bu hususlar, entegre düşünce, karar verme ve kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya odaklanma yolunda işletmeler tarafından oluşturulacak faaliyetlere destek verecektir (Hurghis, 2017).

Entegre raporlama, işletmelerin geçmiş ve gelecekteki finansal ve finansal olmayan bilgilerini birleştiren ve paydaşlara işletmenin gelecek stratejisini, çevresel ve toplumsal bilgilerini öz ve net haliyle sunan raporlama sistemidir (Sofian ve diğerleri, 2017).

BIST tarafından 2014 yılında yayınlanan sürdürülebilirlik bültenine göre entegre raporlama, işletmelerin faaliyetlerinin merkezinde toplumu temel alan düşünce yapısını oluşturmayı, finansal ve finansal olmayan raporları birleştirmeyi amaçlayan ve işletmelerin gelecek stratejisini tanımlayan bir raporlama türüdür.

Finansal olan ve olmayan birçok konuyu içeren bir rapor tipi olan entegre raporun kapsamına oldukça fazla başlık dahil olabilmektedir. Dolayısıyla raporlamaya dahil olacak konuların belirlenmesi sürecinde önemli ve ihtiyaca uygun, işletmenin değer yaratma kapasitesini ortaya koyan ve koyabilecek bilgiler kullanılmalıdır. Bu bağlamda entegre raporun kapsamı değerlendirildiğinde, işletmenin sermaye öğelerinin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma sürecine nasıl dahil edileceği hususu önemli yer tutmaktadır.

IIRC'ye göre entegre rapor şu iki temel bileşene dayanmaktadır:

- Sermaye Öğeleri: Bir kurumun sahip olduğu tüm kaynakları kapsamaktadır. Finansal raporlama literatürüne göre en çok bilinen üretilmiş sermaye ve finansal sermayenin yanında; fikri sermaye, insan sermayesi, doğal sermaye ve sosyal ile ilişkisel sermaye unsurları da sermaye öğelerinin bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.
- Değer Yaratma Süreci: İşletmelerin kendisi ve diğer paydaşları ile toplum için yarattığı değerler, işletmenin faaliyetlerini, etkileşimlerini, finansal ve finansal olmayan performansını, sürdürülebilirliğini ve değer yaratma kapasitesini etkileyebilmektedir. Bu sürecin temelini çeşitli sermaye öğelerinin kullanılarak işletme faaliyetleri aracılığıyla bir çıktıya dönüşen iş modeli oluşturmaktadır. Bu iş modeli ise sermaye öğeleri aracılığıyla oluşan girdiler, faaliyetler ve sonuçlardan oluşmaktadır.

Entegre rapor finansal olan ve olmayan bilgileri içeren raporların sadece tek bir raporda toplanması olarak algılanmamalıdır. Entegre raporu bir işletmenin finansal raporlarının ve sürdürülebilirlik raporlarının birbirlerine olan etkilerinin açıklandığı, işletme faaliyetleri ve sonuçları arasında tüm açılardan köprü kurulduğu, finansal olan ve olmayan verilerin bir arada değerlendirilerek karar alıcılar tarafından yorumlandığı ve tüm bu işlemler sonucunda elde edilen bilgileri içeren sade ve anlaşılır bir rapor olarak tanımlamak daha doğrudur. Dolayısıyla entegre raporlama bağlamında finansal olan ve olmayan bilgilerin entegrasyonunun gerçekleştirilmesi hususu oldukça önemlidir.

2.3.2 Entegre Raporlamanın Tarihsel Gelişimi

Entegre raporlamanın temelleri 1994 yılında Güney Afrika'nın tam demokrasiye geçtiği döneme kadar uzanmaktadır. Nelson Mandela başkan seçildiğinde, işletmelere karşı hissedilen güvensizliği ortadan kaldırabilmek için şeffaflık ve bilgi paylaşımı alanlarında teşvik edici çalışmalar yürütmüştür. Mandela eski bir yargıç olan Mervyn King'i, King komitesini kurması ve bu komite aracılığıyla kurumsal yönetime ilişkin ilkeler belirlenmesine yönelik çalışmalar yapması için görevlendirmiştir. 1994 yılında ilki sunulan

King raporu işletmelerin ve kuruluşların finansal olmayan bilgiler sunmasını önermiştir. 2002 yılında tamamlanan King II raporu ise işletmelerin paydaş tanımlarına tüm ilgili menfaat sahiplerini dahil etmelerini ve bunlara karşı sorumluluklarını yerine getirirken finansal bilgilerin yanında, sosyal ve çevresel faaliyetlerini içeren raporları da paylaşımlarını talep etmiştir. Bu talep doğrultusunda ise entegre sürdürülebilirlik raporlaması fikrini ortaya koymuştur. Bu raporun yayınlanmasını takiben Johannesburg borsası, borsaya kote olan şirketlerin yıllık raporlarında King II raporunda belirtilen hususlara nasıl uyulduğunu anlatmalarını istemiştir.

2008 yılında meydana gelen finansal krizde finansal raporların mevcut riskleri ortaya çıkartmakta yetersiz kaldığının anlaşılmasıyla birlikte, 2009 yılında King III raporu yayınlanmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise Johannesburg borsası borsaya kote olan tüm şirketlerin entegre rapor yayımlamasını veyahut neden yayımlamadığını açıklamasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Güney Afrika böylelikle entegre rapor hazırlamayı zorunlu hale getiren ilk ülke olmuş ve King raporunun dördüncüsünü 2016 yılında yayımlamıştır.

2009 yılında “Accounting for Sustainability Project” kapsamında gerçekleştirilen “Governance & Collaboration: Establishing an International Integrated Reporting Committee” isimli toplantıda, Galler Prensi Charles IFAC ve GRI’yi iş birliği yapmak için davet etmiştir. Bu toplantının amacı, işletme raporlamalarında kullanılan kurumsal raporlarda finansal ve finansal olmayan bilgilerin birbirine entegre edildiği bir yaklaşım oluşturmaktır. Bu toplantıda yapılan iş birliği sonucunda, 2010 yılında Mervyn King önderliğinde kurulan IIRC kurulmuştur. IIRC’nin üyeleri arasında BM Global Compact, GRI, Dünya Bankası, IFAC gibi birçok global kuruluşun yanında Microsoft, HSBC gibi özel şirket temsilcileri, akademisyenler ve yatırımcılar da yer almaktadır. Konseyin temel amacı ise entegre raporlamanın kamu ve özel sektörde yaygın olarak kullanılmasının sağlanması ve bu amaçlar genel geçer ilkeler belirlenmesidir. IIRC bu doğrultuda Aralık 2013’te Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesini yayınlamıştır.

Güney Afrika’nın ardından Japonya, Malezya, Danimarka, Portekiz, Almanya, Fransa, İspanya, Brezilya ve İngiltere de finansal olmayan raporlamaya doğru adım atmışlardır (Aras ve diğerleri, 2015). Ülkemizde ise entegre raporlama hazırlamakla ilgili yasal bir zorunluluk

bulunmamasına rağmen, paydaşlarını şeffaf ve çok yönlü olarak bilgilendirebilmek için entegre rapor hazırlayıp, açıklayan şirket sayısı günden güne artmaktadır. IIRC'nin Türkiye 'deki iletişim merkezi olan Entegre Raporlama Türkiye Ağı tarafından güncel olarak açıklanan verilere göre ülkemizde entegre rapor açıklayan işletme ve kuruluşlar şöyledir: Borsa İstanbul, Vakıfbank, Ziraat Bankası, YTÜ Finans Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik Merkezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Adana Çimento, Aslan Çimento, Çimsa, Oyak Maden Metalürji Grubu, Argüden Yönetişim Akademisi, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Kadıköy Belediyesi.

Tablo 5. Türkiye'de Yayımlanan Entegre Raporlar Listesi

Türkiye'de Yayımlanan Entegre Raporlar		
Borsa İstanbul	Türkiye İş Bankası	Nuh Çimento
VakıfBank	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Oyak Maden Metalürji Grubu
Ziraat Bankası	Yapı Kredi	Argüden Yönetişim Akademisi
YTÜ Finans Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik Merkezi	Adana Çimento	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
Yıldız Teknik Üniversitesi	Aslan Çimento	Kadıköy Belediyesi
Garanti BBVA	Çimsa	

Kaynak: <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/turkiyede-yayimlanan-entegre-raporlar.aspx>

2.3.3 Entegre Raporlamanın Amacı ve Faydaları

Entegre raporlama, işletmenin stratejisi, kurumsal yönetimi ve performansı ile beklentileri hakkında, tümleşik, organize ve içinde bulunduğu ticari, sosyal ve çevresel ilişkileri yansıtacak şekilde bilgi sağlayarak diğer rapor çeşitlerinin aydınlatmakta zorlandığı noktaları açıklamayı hedeflemektedir (Frias ve diğerleri, 2012). Entegre raporlamanın amacı IIRC tarafından, bir işletmenin nasıl değer yarattığının ve yaratılan bu değer in sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanacağını bütüncül bir yaklaşımla, öz olarak anlatılması olarak belirtilmiştir. İşletmelerin performanslarını sosyal, finansal, entelektüel, insan ve doğal sermaye açılarından raporlamasını talep eden entegre raporlama, tüm bu sermaye

unsurlarının işletmenin değer yaratma sürecinde nasıl harmanlandığını açıklamaya çalışmaktadır.

Entegre raporlamanın ulaşmak istediği amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yılmaz ve diğerleri, 2017):

- Sermaye sağlayıcı paydaşlara ihtiyaca daha uygun, daha kaliteli bilgi sağlamak,
- Kurumsal raporlamaya işletmenin değer yaratma süreçlerini etkileyen tüm faktörleri yansıtarak bütüncül bir bakış sağlamak,
- Hesap verilebilirlik ve anlaşılabilirliği arttıracak tüm ilişkileri açıklamayı sağlamak,
- Karar verme noktasında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma temelli tüm bilgileri birleştirebilmek.

Topçu ve Korkmaz'a göre ise (Topçu ve diğerleri, 2015) entegre raporlamanın amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Hesap verebilirlik ve şeffaflık anlayışını yaygınlaştırmak ve geliştirmek.
- İşletme faaliyetinde kullanılan sermayenin daha verimli ve etkili olarak dağılması ve sermaye sağlayan taraflara daha kaliteli bilgilerin sunulması.
- Daha çok tümleşik kapsamlı ve anlaşılabilir bir raporlama anlayışını yaygınlaştırmak.
- İşletmelerin değer yaratma yeteneğini etkileyen faktörleri daha birleşik ve ilişkili bir şekilde etkili yaklaşımla sunmak.
- Sermaye ögeleri için hesap verebilirlik ve yönetebilirlik ögelerini güçlendirmek ve bağlantılarını açıklamak.
- Entegre düşünce biçimi üzerinde kısa, orta ve uzun zamanda değer yaratma, karar alma ve harekete geçme unsurlarını desteklemek ve tüm paydaşlarla entegre iletişim kurmasını sağlamaya çalışmak.

Tüm paydaşlar için fayda sağlamakla birlikte, entegre raporlama özellikle işletmeler ve yatırımcılar açısından önemli faydalara sahiptir. İşletmeler için: Finansal olan ve olmayan verilerin bir arada sunulması ile stratejilerin daha geniş açıdan ele alınmasını sağlar ve

şirketin bu yeteneğini geliştirir, işletmenin değer yaratma potansiyeli göz önünde bulundurularak strateji geliştirmesine ve kaynakları etkin kullanmasına katkı sağlar, uzun vadeli plan yapmayı kolaylaştırır, her açıdan daha etkin risk analizi yapılmasına katkıda bulunur, sağladığı şeffaflık ile işletmeye olan güven, saygınlık ve marka değerinin artırılmasına katkıda bulunur. Ayrıca sağladığı kaliteli ve hesap verilebilir raporlama ile yatırımcıların ve kreditorlerin güveni kazanılır ve finansman kaynaklarına erişim artırılır. Yatırımcılar için faydaları ele alındığında ise: finansal risklerin yanında finansal olmayan risklere ilişkin bilgi sunar, işletmenin değer yaratma potansiyeli hakkında bilgi sağlar, standart, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgi sunar. Ayrıca entegre raporlama birçok finansal olan ve olmayan bilgiyi aynı çatı altında topladığı için, yatırımcılara birçok bilgiye tek elden ulaşma imkânı sağlar.

2.3.4 Entegre Raporlama Çerçevesi Kılavuz İlkeleri

Entegre raporların yapısı ve içeriği ile ilgili genel olarak kabul görmüş, fikir birliğine varılmış bir format bulunmamaktadır. IIRC tarafından yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin 3.1 ve 3.57 bölümleri arasındaki ilkeler, entegre raporlamanın nasıl uygulanacağına ilişkin rehberlik etmesi için hazırlanmıştır. İlkeler oldukça kapsamlı olup, işletmeler hepsinin uygulanamayacağı durumlarda ayrı ayrı uygulayabilmektedir.

Çerçevede yer alan kılavuz ilkeler şunlardır:

1. Stratejik odak ve geleceğe yönelim
2. Bilgiler arası bağlantı
3. Paydaşlarla ilişkiler
4. Önemlilik
5. Kısa ve öz olma
6. Güvenilirlik ve eksiksizlik
7. Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik

Stratejik odak ve geleceğe yönelim ilkesi, entegre raporun işletmenin kısa orta ve uzun vadede değer yaratma kapasitesini ve bunun sermaye ögeleri ile ilişkisini sunması

gerektiğini belirtmektedir. İşletme stratejileri, sermaye ögelerinin kullanımı, işletme için risk oluşturabilecek faktörler ve fırsatlar, gelecek beklentileri, performanslarının karşılaştırılması, gibi konular entegre raporlama yapılırken rapora dahil edilmelidir (Yüksel,2017).

IIRC'ye göre bir entegre raporun, kuruluşun zaman içinde değer yaratma kabiliyetini etkileyen faktörlerin birleşimini, birbirleri ile olan ilişkilerini ve bağımlılıklarını bütünsel olarak sunması gerekmektedir. Bilgiler arası bağlantı, raporlamaya konu olan bütün finansal olan ve olmayan bilgilerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin açıklanmasının önemini ifade eder. İşletmenin çeşitli raporlarda yer alan ve sunduğu verilerin kendi aralarında entegrasyonu sağlanarak bir arada değerlendirilmesi entegre düşüncenin varlığını gösterir. Entegre raporlarda sunulan bilgilerin arasındaki bağlantının sağlanması, paydaşların işletme ile ilgili daha kapsamlı bilgi sahibi olmasını da sağlamaktadır.

Paydaşlarla ilişkiler ilkesi çerçevesinde, entegre raporlarda paydaşların taleplerinin nasıl karşılandığı ve karşılanacağını açıklanması gerekmektedir. Bu süreçte sunulacak bilgilerin kalitesi ve etkililiği paydaşlar açısından önem arz etmektedir.

Önemlilik finansal raporlamalardan da aşına olan bir kavramdır ve işletmenin raporlarında yer vereceği bilgilere karar verirken önemlilik düzeylerini göz önünde bulundurmasını ifade etmektedir. IIRC'ye göre önemlilik ile kastedilen, işletmenin tüm vadelerde değer yaratma kapasitesini etkileyen bütün hususların raporlarda yer almasıdır.

Kısa ve öz olma ilkesi, entegre raporun ihtiyaç duyulan bilgileri kısa, öz ve anlaşılabilir olarak sunabilme kabiliyetini ifade etmektedir. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi 'ne göre, entegre raporlar karmaşık bilgilere olabildiğince yer vermemeli, stratejilerin, kurumsal yönetimin, performansın, beklentilerin anlaşılabilir olması için kısa ve öz olarak verilmesi gerekmektedir. Nitekim entegre raporun finansal ve finansal olmayan raporların birleşimi olarak tanımlanamamasının en büyük dayanağı kısa ve öz olmasıdır.

Entegre raporda yer alan bilgilere paydaşlar tarafından güvenilmesi gerekmektedir. Güvenilir olmayan bilgi önemli dahi olsa paydaşlar tarafından kullanılmayabilir. Benzer

şekilde, raporda yer alan bilgilerin işletmenin olumlu ve olumsuz tüm yönlerini eksiksiz olarak kapsaması gerekmektedir. Raporda tamlik ilkesi sağlanmaya çalışılırken, önemlilik ilkesi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Entegre rapor hazırlanırken kullanılan hesaplama yöntemleri, performans kriterleri ve raporlama ilkeleri birbirini izleyen dönemlerde tutarlı olmalı ve hem kuruluşun dönemleri itibarıyla hem de diğer kuruluşlar ile karşılaştırılabilir olmalıdır. Dolayısıyla diğer bütün raporlamalarda olduğu gibi entegre raporların da tutarlı ve karşılaştırılabilir olması beklenmektedir.

2.3.5 Entegre Raporlamanın İçerik Öğeleri

Entegre raporlamanın birbiriyle yakından ilişkili hatta bir bütünün parçası olan 8 içerik öğesi aşağıdaki gibidir:

1. Kurumsal genel görünüm ve dış çevre,
2. Kurumsal yönetim,
3. İş modeli
4. Riskler ve fırsatlar
5. Strateji ve kaynak aktarımı,
6. Performans,
7. Genel görünüm,
8. Hazırlık ve sunum temeli.

Kurumsal genel görünüm ve dış çevreye ilişkin öğeler ilke 4.4 ile 4.7 arasında düzenlenmiştir. Çerçeveye göre entegre rapor, işletmenin kurumsal yapısı, misyon ve vizyonu, örgüt kültürü, etik değerleri, mülkiyet ve faaliyet yapısı, faaliyet gösterdiği alan ve pazarlar, rekabet gücü ve pazar içindeki konumu, değer zincirindeki konumu, önceki dönemlerde yaşanan önemli değişiklikler, dış çevre gibi etkileri işletmenin geniş görüntüsünü oluşturan bilgileri açıklar. İşletmenin dış çevresini oluşturan müşteriler, rakipler, tedarikçiler, iş ortakları, yasal, ekonomik ve siyasi düzenlemeler, faaliyet gösterilen pazar gibi faktörler ile olan etkileşimler de entegre raporda yer almalıdır.

“Kurumsal yönetim, işletmenin ortaklarıyla ve toplumun tüm kesimiyle ilişkilerini düzenleyen sistemler bütünü olarak tanımlanabilir” (Aysan, 2017). Bu bağlamda entegre raporda kurumsal yönetimin yapısı, yönetimden sorumlu olanların kabiliyetleri, risk yönetim politikaları ve tüm bu hususlarda yapılan çalışmalar gibi kurumsal yönetim kapsamına giren hususlar açıklanmalıdır. Kurumsal yönetime ilişkin hususların açıklanması, paydaşlara kurumsal yönetim uygulamaları ve sermaye ögelerinin etkileşimini ve bunların sonuçlarını değerlendirebilme fırsatı vermektedir.

İşletme performansının ve değer yaratma kapasitesinin değerlendirilmesi sürecine iş modeli önemli bir girdi sağlamaktadır. İş modeli, bir işletmenin örgütsel ve finansal yapısını tanımlar ve işletmelerin kaynak ve yeteneklerini değere dönüştürme biçimlerini açıklar (Melloni ve diğerleri, 2016). İş modelini girdi, çıktı ve sonuçlar unsurları üzerinden anlatmak gerekirse; girdiyi sermaye ögeleri, çıktıyı işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen mal ve hizmetlerin tamamı, sonucu ise iş faaliyetleri aracılığıyla sermaye ögeleri üzerinde yaratılan değişim ve etkiler oluşturmaktadır.

İşletmelerin sahip oldukları fırsatları ve maruz kaldıkları, kalabilecekleri riskleri entegre raporlamalarında açıklamaları, tüm paydaşların karar süreçlerine katkı sağlamaktadır. Bu hususlar açıklanırken, kısa, orta ve uzun vadeli risk yönetim stratejileri, iç ve dış risklerin tanımlanması ve bu hususların etkileri ile alınacak önlemler de raporlamaya dahil edilmelidir. İşletme tarafından risk ve fırsatların belirlenmesi, bunlara yönelik politika geliştirmede işletmeye karar desteği sağlar. Bu karar desteği işletmenin rekabet gücüne olumlu etki eder (Aydın, 2015).

Entegre rapor; işletmenin tüm vadelerdeki plan ve amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için uygulanması planlanan yöntemleri; bunları uygulamak için gereken kaynak planlamasını; kısa, orta ve uzun vadede hedeflenen sonuçları nasıl ölçeceğini içermelidir. Entegre raporda işletmenin tüm bu stratejiler ve bu stratejilere ulaşmak için yaptığı kaynak planlamaları açıklanmalıdır (Aydın, 2015).

İşletmelerin belirlenmiş olan hedeflere ulaşma durumu ve bunların sermaye ögelerine olan etkileri, raporlarında yer almalıdır. Finansal olan ve olmayan performansların önceki

dönemlerle, hedeflerle hatta mümkünse çeşitli genel kabul görmüş standartlarla karşılaştırmalı olarak sunulması, paydaşların karar alma süreçlerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. İşletmenin değer yaratma süreçlerinde gerçekleştirdiği performans sonuçları belirlenen temel göstergeler yardımıyla açıklanmalıdır (Yüksel, 2017). Finansal performansa etki eden sosyal, çevresel performansı yansıtan finansal olmayan performans ölçütlerinin entegre raporlara dahil edilmesi ile daha sağlıklı, faydalı, yorumlanabilir bilgiler sunulmaktadır.

İşletmenin gelecekte karşılaşması muhtemel durumlar ve beklentileri entegre raporlarda açıklanmalıdır. Gerekmesi durumunda gelecekte ortaya çıkması muhtemel durumlara ilişkin alınması gereken tedbirler ve bunların işletme performansına etkileri hususlarına da raporlarda yer verilmektedir. Ayrıca genel görünüm başlığı altında işletmenin tabii olduğu yasal mevzuat, işletmenin pazar konumu ve rekabet bilgileri, dış çevreye ilişkin risk ve fırsatlar da açıklanmalıdır.

Entegre raporların hazırlık ve sunum temeli bölümünde, entegre rapora dahil edilecek konuların nasıl belirleneceği, inceleneyeceği ve değerlendirileceği hususlarına yer verilmelidir.

2.4 Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporları

Çalışmanın uygulama öncesi son kısmı olan bu bölümde, kurumsal ilkelere uyum raporları incelenecektir. İnceleme sırasında ilgili raporların tanımları, kavramsal çerçeveleri, gelişim süreçleri ve hukuki altyapıları üzerinde durulacak, paydaşların karar alma süreçleri üzerine olan etkileri açıklanacaktır.

2.4.1 Kurumsal Yönetim Kavramı

Literatürde kurumsal yönetim ile alakalı birçok çeşitli kurum, kuruluş tarafından hazırlanmış tanım bulunmaktadır.

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü, kurumsal yönetim kavramının gelişmesi ve yaygınlaştırılması için çalışan öncü kurumlardandır, tarafından yapılan kurumsal yönetim tanımına göre: Paydaşlar arasında kurulacak ilişkilerin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için gerekli olan kuralların ve düzenlemelerin oluşturulması, piyasaların güveninin kazanılması sağlanarak sürdürülebilirliğe katkı sağlanması ve tüm bu araçlar vasıtasıyla ekonomik verimlilik ve finansal entegrasyonun desteklenmesi süreçleri ancak iyi bir kurumsal yönetim sistemiyle mümkün olmaktadır.

İyi bir yönetim biçimi olmanın hedeflendiği kurumsal yönetim, tüm paydaşların menfaatlerini gözetmektedir. Sadece hissedar ve yatırımcıların değil, çalışanların, bayilerin hatta tedarikçilerin, kredi verenlerin, çevrenin kısaca tüm paydaşların çıkarlarının korunması amaçlanmaktadır. Kurumsal yönetim, şirket yöneticilerinin şirket ortaklarının haklarını savunmasının yanı sıra tüm paydaşların çıkarlarına uygun olarak davranması prensibini esas alıyor (Ünal,2019).

İç Denetim Merkezi tarafından yapılan tanıma göre ise:” Kurumsal yönetim; bir şirketin, hak sahiplerine ve kamusal menfaatlere zarar vermeyecek şekilde, finansal kaynakları ve insan kaynaklarını kendisine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç elde ederek refah artışı sağlamasını mümkün kılan zorunlu ve gönüllü uygulamaların bütünüdür”.

Dünya bankası ise kurumsal yönetimi; şirketlerin etkin çalışıp paydaşları için değer yaratabilmesine olanak sağlayacak tüm kanun yönetmelik ve uygulamalar olarak tanımlamıştır.

“Kurumsal Yönetim, bir şirketin, hak sahipleri ve kamuoyunun menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde, mali kaynakları ve insan kaynaklarını kendine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç yaratarak istikrar sağlamasını mümkün kılan kanun, yönetmelik ve gönüllü özel sektör uygulamaları bileşimidir (TKYD, 2020)”. TKYD ve İç Denetim Merkezi tarafından yapılan tanımların benzerliği dikkat çekmektedir.

Kurumsal yönetim, işletmenin performansını, stratejik yönlendirmesini belirleyen ve kontrol den, şirket ve paydaşları arasındaki ilişki şeklinde de açıklanabilir (Luo, 2005)

Kurumsal yönetime ilişkin tüm bu tanımlardan tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, işletmelerin yönetimlerinin, operasyonlarının kontrol edilmesine ve paydaşlar ile olan bilgilendirme faaliyetlerinin ve ilişkilerinin üzerinde mutabık kalınan genel geçer düzenlemeler ile belirlenmesine dikkat çekilmektedir. Bu süreçlerin yürütülmesinde en önemli sorumluluk şirketlerin yönetim organları olan yönetim kurullarına düşmektedir. Fakat sorumluluğun sadece yönetim kurullarında olduğu çıkarımı yanıltıcı olabilmektedir. Yönetim kurulu pay sahipleri başta olmak üzere paydaşlar ve şirket yönetimi arasındaki ilişkileri düzenleyen bir aracı olmaktadır.

2.4.2 Kurumsal Yönetimin Amacı ve Faydaları

Kurumsal yönetimin temel amacı şirketlerin ilişki içerisinde bulundukları paydaşların hak ve menfaatlerinin korunması olarak belirtilebilir. Kurumsal yönetim, şirket faaliyetlerine olumlu katkıda bulunarak; şirket karını oluşturup pay sahiplerine dağıtma ve şirketin paydaşları arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve diğerleri, 2008).

“Kurumsal yönetim temel amaçları piyasa güvenini, finansal piyasanın bütünlüğünü ve ekonomik etkinliği destekleyecek büyümeye ve finansal istikrara katkıda bulunmak, yatırımcı güvenini artırarak ve işletme için sermaye maliyetini azaltarak, temel hissedarları kapsayan işletme yöneticilerinin çıkarları ve daha genel anlamdaki hissedarların çıkarları arasındaki boşluğa bir köprü kurmaya yardım etmektir” (Yüksel, 2017).

Paydaşların çıkarlarına uygun bir yönetim anlayışının kuruluş sürecinin yasa ve mevzuatlara, ilgili diğer düzenlemelere uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bu uygunluk, işletme faaliyetlerine ilişkin bilgilerin paydaşlara zamanında ve doğru olarak aktarılmasını sağlayarak işletmeye olan güveni de arttırmaktadır. İşletme bu bağlamda şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerine uyum sağlayan bir yönetim biçimi uygulayarak paydaşlarının çıkar ve menfaatlerini korumuş olacaktır.

Pehlivan (2010) tanımında yukarıda bahsedilen hususları aşağıdaki gibi özetlemiştir: “Kurumsal yönetimin ana gayesi, işletmenin tüm paydaşlarının menfaatlerinin adil bir şekilde sağlanmasıdır. Kurumsal yönetim, şirket ile hak sahiplerinin ve diğer paydaşların aralarında olan ilişkilerini düzenleyen ve paydaşların elde edeceği hak ve menfaatlerin maksimize edilmesini sağlayan ilkelerin tamamıdır”.

Kurumsal yönetimin faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çonkar ve diğerleri, 2011, Sönmez ve diğerleri 2011, Aktan, 2013, Sandıkçıoğlu, 2005):

- Şirketlerin daha uygun maliyetli ve daha çeşitli sermaye imkânlarına ulaşmasını sağlar,
- Şeffaflık sayesinde paydaşların güvenini artırır ve bunun sayesinde şirket değerinin ve rekabet gücünün artırılmasına destek olur,
- Finansal krizlerin önlenmesi için yapılan çalışmalara katkı sağlar,
- İşletmelerin daha iyi yönetilmesini sağlayarak performanslarının artmasını sağlar,
- İşletme sürekliliğine ve sürdürülebilirliğe destek olur,
- Hissedarların menfaatlerini koruyarak sermaye piyasalarının gelişmesine katkı sağlar,
- İşletme yönetimi ile paydaşların arasındaki ilişkileri düzenleyerek, paydaşların menfaatlerini korunması ve geliştirilmesi,
- Şirketin finansal verilerinin uluslararası standartlara uygun olarak hazırlanabilmesi ve bağımsız denetçiler tarafından ilgili standartlara göre denetlenebilmesi,
- Yönetim kurulunda yer alan yöneticilerin, icracılık ve bağımsızlık statülerine göre kategorize edilmesi,
- Yönetim kurulu komitelerine (riskin erken tespiti vb.) ilişkin faaliyetlerin yürütülmesi.

2.4.3 Kurumsal Yönetim İlkeleri

Kurumsal yönetime ilişkin tanımlarda olduğu gibi, ilkeleri konusunda da farklı kurum ve kuruluşlar tarafından ortaya konulan farklı ilkeler bulunmaktadır. Bu farklılığın sebepleri temel olarak ülkelerin değerleri, ülkede yer alan işletmelerin yapılarını oluşturan ilke ve

düzenlemeler, kültürel yapı, kurumsal yönetimi ilgilendirebilecek yasal düzenlemeler, gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen tüm tanımların ortak paydasını oluşturan ilkeler şunlardır: Adillik, sorumluluk, şeffaflık, hesap verilebilirlik.

Kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesi, azınlık ve yabancı pay sahipleri de dahil olmak üzere tüm paydaşların haklarını korumalı, haklarına erişmelerini kolaylaştırmalı ve pay sahiplerinin adil muamele görmelerini sağlamalıdır. Tüm pay sahipleri haklarının ihlal edilmesi halinde hukuken tahsil edilebilir bir tazminat elde etme hakkına sahip olmalıdır. Adillik ilkesi de bu bağlamda şirket yönetiminin tüm hak sahibi paydaşlara adil ve eşit bir şekilde davranmasını belirtmektedir. SPK düzenlemelerine göre, bilgi alma ve inceleme yapma hakkının kullanımında pay sahipleri arasında ayırım yapılamamaktadır.

Sorumluluk, kişilerin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal yönetim ilkeleri ışığında ise sorumluluk kavramı, işletmelerin paydaşları için değer yaratırken kültürel değerleri de içeren kanun, düzenlemelere ve etik değerlere uyumlu olarak operasyonlarını sürdürmesini ifade etmektedir (TKYD, 2007).

Şirket yönetiminde sorumlu organ olarak çalışan yönetim kurulları, şirketi hedeflerine, esas sözleşmesine ve kanunlara uygun olarak yönetmekle, bunun ile ilgili sorumlulukları belirlemek ve denetlemekle yükümlüdür.

Şeffaflık ilkesi paydaşları ilgilendiren tüm bilgilerin, bilmesi gereken prensibine de uygun olarak, kamuoyu aracılığıyla şeffaf ve açık olarak gerekli kesimlerle paylaşılmasını esas almaktadır. TÜSİAD tarafından yapılan tanımlamaya göre şeffaflık, şirketin finansal performansı, kurumsal yönetimi, hissedarlık yapısı hakkında yeterli ve doğru kıyaslanabilir bilginin zamanlı olarak açıklanmasıdır. Ülkemizde SPK düzenlemelerine göre bu ilkeyi uygulamakla yükümlü şirketler bilgilerini Kamuyu Aydınlatma Platformu aracılığıyla kamuoyuna açıklamaktadır.

Şeffaflık ilkesi paydaşların işletmeye ilişkin karar alma süreçleri için önemli olduğundan, işletmeye ilişkin geçmiş dönemlere ait bilgilerin ve gelecek dönemlere ilişkin beklentilerin

ve risklerin doğru, açık ve karşılaştırılabilir haliyle mevcut ve potansiyel paydaşlar ile paylaşılmasını ifade eder.

“Yönetim kurulunun şirket üst yönetiminin performansını objektif ve gerçekçi olarak bağımsız bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla gerekli kontrol sistemlerinin kurulması, şirket yöneticilerinin pay sahiplerine karşı hesap verebilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması ve izlenmesi gerekmektedir (TKYD,2007)”. Hesap verilebilirlik ilkesi, yönetim kurulunun işletme faaliyetleri ve sonuçlarına ilişkin şirkete ve hissedarlara ilgili açıklamaları yapması durumunu doğurmaktadır. Kurumsal yönetim anlayışına göre yönetim kurulu sadece hissedarlar tarafından oluşturulan genel kurula değil, tüm paydaşlara karşı sorumludur ve bu bağlamda aldığı kararlara ilişkin hesap verebilir olmalıdır.

2.4.4 Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Türkiye Uygulamaları

2.4.4.1 SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri

SPK 23 Temmuz 2004 tarihinde, temeline OECD ilkelerini koyduğu ve başta halka açık şirketler olmak üzere, bütün işletmelerin uygulayabileceği kurumsal yönetim ilkelerini oluşturmuş ve kamuoyu ile paylaşmıştır. İlkelerin temel prensibi “uygula, uygulayamıyorsan açıkla” olarak belirlenmiştir. Kurumsal yönetim ilkeleri halka açık şirketler için isteğe bağlı olarak uygulanmaktadır. Ancak, ilkelere yer alan prensiplerin uygulanıp uygulanmadığına ilişkin gerekli açıklama ile belirtilen diğer hususlara yıllık faaliyet raporunda yer verilmesi ve ayrıca kamuya açıklanması gerekliliği bulunmaktadır (Güçlü, 2010).

SPK tarafından açıklanan kurumsal yönetim ilkelerinin ana başlıkları şunlardır: “Pay Sahipleri, Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık, Menfaat Sahipleri, Yönetim Kurulu”.

Pay sahipleri ilkesi, işletme paydaşlarının birbirlerinden farklı olan menfaatlerinin adil olarak değerlendirilmesi ve tüm paydaşlara eşit davranılması şeklinde açıklanabilir. Tebliğe göre pay sahipleri ilkesinin şu hususları içermesi gerekmektedir: Pay sahipleri için haklarının kullanımının kolaylaştırılması, bilgi alma ve inceleme hakkı, genel kurula katılım hakkı, oy hakkı, azlık hakları, kâr payı hakkı, payların devri.

Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ilkesi, paydaşların karar alma süreçlerine daha iyi finansal bilgilerin girdi olarak sağlanmasına destek olmaktadır. Bu ilkeye göre işletmelerin açıklaması gereken bilgilerin zamanında, şeffaf ve güvenilir bir şekilde kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir. Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ilkesi tebliğde; internet sitesi ve faaliyet raporu olarak iki temel konuyu kapsamaktadır.

Menfaat sahipleri ilkesi, şirket işlem ve faaliyetlerinde menfaat sahiplerinin mevzuat ve karşılıklı sözleşmelerle düzenlenen haklarını koruma altına almaktadır.

İlke, şu beş ana başlık ile ilgili bilgiler sunmaktadır: Menfaat sahiplerine ilişkin şirket politikası, menfaat sahiplerinin şirket yönetimine katılımının desteklenmesi, şirketin insan kaynakları politikası, müşteri ve tedarikçilerle ilişkiler, etik kurallar ve sosyal sorumluluk.

Yönetim Kurulu ilkesi; yönetim kurulunun işlevi, faaliyet esasları, yapısı, toplantılarının şekli, yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler, yönetim kurulu üyelerine ve üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar konularında detaylı açıklamalar ve düzenlemeler içermektedir.

2.4.4.2 BIST Kurumsal Yönetim Endeksi

Sermaye Piyasası Kurulunca 2003 yılındaki toplantısında, kurumsal yönetim ilkelerindeki prensipleri uygulayan şirketlere yönelik BİST’te ayrı bir endeks oluşturulması, şirketlere istekleri doğrultusunda derecelendirme yaptırma zorunluluğu getirilmesi, her yıl kotta kalma ücretinin alınması şartıyla bazı indirimlerin sağlanması, metodoloji konularının sonuçlandırılmasına ilişkin BİST’e bildirimde bulunulmasına karar verilmiştir (Sandıkçıoğlu, 2005).

BİST ülke içerisinde ideal kurumsal yönetim uygulamalarının oluşmasına ve kullanılmasına katkı sağlamak, sermaye piyasalarının kurumsal yönetim ilkelerinin ilgi çekmesi ve işletmelerce kullanılması için endeksin kuralları ve nasıl uygulanacağına ilişkin BİST kurumsal yönetim endeksi temel kuralları adlı metni Şubat 2005 tarih ve 237 numaralı genelge ile açıklamıştır. Endekste yer alacak şirketlerin kurumsal ilkelere uyum notu 10

üzerinden en az 7, her bir ana başlık itibarıyla 10 üzerinden en az 6,5 olması şirketlerin olumlu değerlendirilebilmesi için bir zorunluluktur.

Borsa Yönetim Kurulu'nun 23.02.2005 tarihli toplantısında, Kurumsal Yönetim Endeksi'nin kurumsal yönetim derecelendirme notunun 10 üzerinden en az 6 olan 5 şirketin Borsa'ya bildirilmesi halinde, Borsa Günlük Bülteni'nde yapılan duyurudan 1 hafta sonra hesaplanmaya başlanmasına karar verilmiştir. Söz konusu Yönetim Kurulu kararı, 23.08.2007 tarihinde Kurumsal Yönetim uyum notu Borsa'ya bildirilen şirket sayısının 5'e ulaşması sonucunda, 31.08.2007 tarihinden itibaren Kurumsal Yönetim Endeksi hesaplanmaya başlanmıştır (IMKB, 2008). Endeksin beş şirket ile hesaplanmaya başlamasının ardından bu sayının 2008 yılında dokuza, 2011 yılında otuz beşe, 2016 yılında kırk sekize, 2019 yılında ise üç yüz elli dokuza yükselmesi, endeksin karşılaştırılabilirliğine katkı sağlamakta, kullanımının yaygınlaştığını göstermektedir.

BÖLÜM III. FİNANSAL VE FİNANSAL OLMAYAN BİLGİLERİN ŞİRKET

RAPORLAMALARINDA BİR ARADA KULLANILMASI: SAVUNMA SANAYİİ

ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu bölümde “Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Şirket Raporlamalarında Bir Arada Kullanılması: Savunma Sanayii Şirketleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırmanın önemi ve amacı, literatür taraması, kapsamı ve sınırlılıkları, yöntemi, araştırmaya ilişkin analiz çalışmaları ve sonuçlarına yer verilecektir.

3.1 Araştırmanın Önemi ve Amacı

Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçıları Derneği verilerine göre Türk Havacılık ve Savunma Sanayi 2019 yılı cirosu yaklaşık olarak 10,9 milyar ABD Doları’dır (SASAD, 2019). 2019-2023 Kalkınma Planı Savunma Sanayii Hedeflerin göre, 2023 ciro hedefi yaklaşık olarak 26,9 milyar ABD Doları olarak açıklanmıştır (T.C. CSSB, 2018). NATO tarafından açıklanan “NATO Ülkeleri Savunma Harcamaları 2011-2018” raporuna göre Türkiye, savunma harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranında en büyük on ülke içerisinde (NATO, 2018). Tüm bu veriler Savunma Sanayii’nin hem global hem de Türkiye ölçeğinde büyüklüğünü, potansiyelini ve önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde savunma sanayi sektörü özelinde şirketler tarafından hazırlanan finansal bilgi ve rapor çeşitlerinin ortaya konmasının yanında finansal olmayan bilgi ve rapor türlerine detaylı bir şekilde odaklanılacaktır. Finansal olmayan bilgileri içeren raporların çerçeveleri finansal bilgilerinki kadar regüle ve köşeli olmamasına rağmen, savunma sanayi sektöründe yer alan firmalar tarafından açıklanan finansal olmayan bilgilerin ve raporların benzerlik göstereceği ve belirli ortak başlıklar altında gruplandırılabilceği değerlendirilmektedir.

Türkiye’de halka açık olarak faaliyetlerini sürdüren savunma sanayii şirketleri (Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. , Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayii A.Ş.) ve Defense

News Top 100 listesinde yer alan en büyük iki savunma sanayi şirketinin (Lockheed Martin Corporation ve Northrop Grumman), raporlamalarında kullandıkları finansal ve finansal olmayan bilgiler ile bunların ait oldukları raporlama çerçevelerine uygun olarak hazırladıkları raporların ve bu raporların gerek finansal gerek ise içerik anlamında eğilim ve kapsamlı içerik analizlerinin yapılmasının, bu çalışma sonucunda belirlenen sektör uygulamaları ve sonuçların BIST’de yer alan savunma sanayi şirketleri ile karşılaştırılmasının yol gösterici olması ve gerek uygulamaya gerek ise yazına katkı sağlaması hedeflenmektedir. Ayrıca bu çalışma ile sektör kuruluşlarına ve paydaşlarına bir geri bildirim verilmiş olunacaktır.

3.2 Literatür Taraması

Finansal ve finansal olmayan bilgilerin kullanıldığı sürdürülebilirlik raporlarını, kurumsal yönetim raporlarını, bağımsız denetim raporlarını ve entegre raporları çeşitli açılardan ele alarak birbirleriyle olan entegrasyonlarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların içerisinde Türkiye’de yer alan bazı şirketlerin örnek alındığı çalışmalar bulunduğu gibi farklı raporlama çerçevelerini birbirleriyle karşılaştıran yazınlar da bulunmaktadır. Yapılan literatür taramasında ayrıca, savunma sanayi şirketlerinin etkinliğinin ülkeler bazında karşılaştırıldığı, Türk savunma sanayiinin finansal yapı analizinin yapıldığı, BIST’de yer alan savunma sanayii şirketlerine ait finansal tabloların TFRS bağlamında analizlerinin yapıldığı çalışmalara da rastlanılmıştır.

Akdoğan ve Banuoğlu (2020) çalışmalarında dünyada ve Türkiye’de entegre rapor hazırlayan kuruluşların raporlarını Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi tarafından yayınlanan İçerik Öğeleri çerçevesine uygun ve birbirleriyle mukayeseli olarak incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’deki mevcut uygulamaların henüz uluslararası olarak uygulananların seviyesine ulaşamadığını, özellikle şirketlerin mevcut durumunun değil gelecek planlarının anlatıldığı kısımlara ilişkin sunulan bilgilerin kısıtlı olduğunu ve Türkiye’de entegre rapor hazırlayan işletmelerin oldukça az olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara ilaveten, sürdürülebilirlik raporlarında hali hazırda açıklanan bilgilerin bir bölümünün entegre raporlar için de kullanılabileceğini fakat yeterli olmayıp ilave bilgilere de ihtiyaç duyulacağını aktarmışlardır.

Saban ve Küçüker'in (2017) çalışmasında, kurumsal sürdürülebilirlik ile ilgili raporlama çerçeveleri ve sürdürülebilir raporlamada muhasebenin rolü anlatılmıştır. Bu çalışmada kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin bazı yöntem ve yaklaşımlar hakkında bilgi verilmesi ve sürdürülebilir raporlamada muhasebenin rolünün ve öneminin belirtilmesi amaçlanmıştır.

Ataman ve Eldemir (2019) çalışmalarında entegre raporlama ve Türk işletmelerinde uygulanmasına ilişkin bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yayınlanan entegre raporların, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi 'ne uygunluğunun içerik analizi yöntemi ile IIRC'nin Entegre Raporlama Çerçevesi gerekliliklerini "içerik öğeleri" açısından ne derece karşıladığının tespit edilmesi olmuştur. Bu içerik öğelerine ilişkin yapılan analize ilişkin başlıca değerlendirmeleri şu şekilde sıralamışlardır:

- İncelenen entegre raporlarda, işletmelerin tamamı içerik öğelerine ilişkin bilgilere yer vermeye çalışmıştır. İşletmelerin içerik öğelerinde yer alan maddeleri algılama şekillerinin farklı olduğu ve bu sebeple verilen bilgilerin içeriğinin de işletmeler arasında farklılık gösterdiği belirtilmiştir.
- İşletmelerin dış çevrelerini açıklama konusunda genelde yetersiz kaldıkları, özellikle siyasi ortam konusunda sadece bir işletmenin açıklama yaptığı belirtilmiştir.
- Aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerin entegre rapor içerik öğelerinin sıralanışı, raporda ele alınan başlıklar, yönetim anlayışı, stratejik amaçlar, performans, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik açıklamalarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.
- Yayınlanan raporlarda, sunulan bilgilerin güvenilirliğine ilişkin izlenen politika ve standartlar ile ilgili açıklamalar yapılarak raporlar hakkında güvence sunulmuştur.

Şahin ve Çankaya (2018) çalışmalarında Türkiye'de 2017 yılına kadar Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Rehberine göre sürdürülebilirlik raporu hazırlayan 42 işletmenin 100 adet raporunun analizini yaparak raporlardaki konuları araştırmışlardır. Yaptıkları frekans dağılımlarıyla raporlarda strateji ve profil açıklamalarının yönetim yaklaşımı ve performans gösterge açıklamalarından fazla olduğu görmüşlerdir. Çalışma sonuçları özetlendiğinde; işletmelerin raporlarında strateji ve profil açıklamalarının yönetim yaklaşımı ve performans gösterge açıklamalarından fazla olduğu tespit edilmiştir. Yönetim yaklaşımı ve performans

gösterge açıklamalarında en fazla açıklamanın sırasıyla ekonomik, sosyal ve çevresel performans göstergelerinden oluştuğu belirtilmiştir. Türkiye’de sürdürülebilirlik ve raporlaması konusunda artan bir ilginin olduğunun yıllar itibariyle rapor sayısının artmasından ve raporda yer alan açıklamaların artmasından anlaşılabileceği belirtilmiştir.

Yüksel ve Aracı (2017), BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde 2015 yılı itibariyle yer alan 50 şirkete ait raporların entegre raporlama çerçevesine uygunluğunu incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, şirketlerin önemli bir kısmının (neredeyse yarısı) faaliyet raporlarında yer alan bilgilerin entegre raporlama kılavuz ilkeleri ve içerik öğeleri ile yakın olduğunu tespit etmişlerdir.

Büyükepecki ve Gümrak yaptıkları çalışmada (2019), Türkiye’de 2008-2017 yılları arasında yayınlanmış sürdürülebilirlik raporlarını içerik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışma sonucunda Türkiye’de 2008-2017 yılları arasında en fazla raporun holding sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından, en az raporun kâr amacı gütmeyen ve elektronik sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından yayımlandığı tespit edilmiştir. Yine çalışma sonucunda küçük ve orta ölçekli işletmeler ile büyük ve çok uluslu işletmeler arasında raporda GRI endeksinde yer alan başlıklar altında yer verilen gösterge sayılarında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Cavlak ve Cebeci (2018) yaptıkları çalışmada, kurumsal raporları incelemiş ve karşılaştırmışlardır. İşletme ile ilgili hem finansal hem de finansal olmayan bilgilerin yer aldığı raporların; Bağımsız Denetim Raporu, Faaliyet Raporu, Sürdürülebilirlik Raporu, Kurumsal Yönetim Raporu ve Entegre Rapor gibi farklı isimler altında yayımlandığını belirtmişlerdir. Çalışmalarında öncelikle söz konusu raporların hangi yasal düzenlemeler kapsamında hazırlandığı, yayımlanma zorunluluğu olup olmadığı, raporlarda yer alacak bilgilerin hangi kurum ya da kuruluş tarafından belirlendiği ve ne tür bilgiler içerdiği ele alınmış, kurumsal raporlar çeşitli kriterler (tanımlama, veri, içerik, tasarım, performans göstergesi, sorumlu, destek birimi, taraflar, yayımlanma zorunluluğu, yeri ve aracı, endeks) açısından karşılaştırılmıştır.

Turnacıgil ve Doğukanlı (2018) yaptıkları çalışmada, öncelikle kurumsal yönetim uygulamalarının Türkiye’deki gelişimini incelemiş daha sonra BIST kurumsal yönetim endeksinin 2009-2016 yılları arasındaki performansı Sharpe, Treynor ve Jensen ölçütlerini kullanılarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’de BIST 100 ve BIST 30 endeksleri ile karşılaştırıldığında kurumsal yönetim endeksinin iyi performans (Sharpe oranı, Treynor oranı ve Jensen oranına göre) sergilediğinin söylenemediğini belirtmişlerdir.

Öztürk (2019) çalışmasında, entegre raporlama hakkında bilgi vermiş, mevcut gelişmeleri ortaya koymuş ve Garanti Bankası 2017 entegre rapor örneği üzerinden bu hususları detaylandırmıştır. Bu bağlamda entegre raporlamanın dünyada ve ülkemizde henüz gelişme sürecinde olduğunu, bu sürecin hızlandırılması için düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından kuruluşları entegre raporlama konusunda teşvik edecek çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, entegre raporların sektörel bazda standart formatlarının oluşturulmasının raporlar arasında karşılaştırılabilirliğin sağlayacağı ve raporlama eksikliklerinin önlenmesini sağlayacağını belirtmiştir.

Bayrak doktora tezinde (2015), dünyanın en büyük 100 şirketine sahip ülkeler arasında 2009-2013 yıllarını kapsayan bir karşılaştırma yaparak savunma sanayinde etkinlik analizi yapmıştır. Bu çalışmada siyasi, stratejik, politik, ekonomik birçok husus ele alınmış fakat finansal olan ve olmayan bilgiler aracılığıyla yapılan raporlamalardan bahsedilmemiştir.

Koca, yüksek lisans tezinde (2018), Borsa İstanbul’da Faaliyet Gösteren Savunma Sanayi Şirketlerine Ait Finansal Tabloların Türkiye Finansal Raporlama Standartları Bağlamında analizini yapmıştır. Çalışmanın amacını, işletmeler ve ortakları için mali analiz teknikleri açısından yarar sağlamak, yatırımcılar için ise doğru ve karlı yatırım kararları vermelerine katkıda bulunmak olarak açıklamıştır. Çalışmaya konu şirketlerin birbirlerine karşı olan üstün ve zayıf yönleri mali analiz teknikleri yöntemiyle ortaya konulmuştur. Genel olarak bakıldığında savunma sanayi şirketlerinin bir yandan faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamaya çalışırken diğer yandan borç ve özkaynaklarını verimli kullanarak karı hedeflediklerini gözlemlendiği belirtilmiştir. Şirketlerin faaliyetlerinin devamlılığı sebebiyle kredi riski, likidite riski, piyasa riski ve kur riskine maruz kaldığı aktarılmıştır.

Orlitzky ve diğerleri (2003) çalışmasında, literatürde yer alan çalışmaların kurumsal sosyal çevresel performans ve finansal performans arasındaki ilişkiyi genellenemeyecek kadar değişken ve belirsiz bulunduğunu aktarmıştır. Çalışmalarının amacının bu iki performans göstergesi arasındaki ilişkiye ilişkin etkisi sınırlı da olsa bir genellemeye ulaşmak olduğunu aktarmışlardır. Çalışmalarının sonucunda bu performans göstergeleri arasında karşılıklı ve eşanlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Finansal olmayan bilgilerin kullanıldığı raporların son yıllarda popüler hale gelmesi, çalışmanın yapıldığı yıl ile birlikte değerlendirildiğinde ulaşılan bu sonucun, o yıllar için yol gösterici nitelikte olduğu söylenebilir.

Pizzi 2018 yılında yaptığı çalışmasında kurumsal sosyal sorumluluğa ilişkin yapılan finansal olmayan raporlamaların şirketin ekonomik performansı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmasında örneklem olarak Milano borsasına kayıtlı 118 firmayı incelemiştir. Çalışmada finansal olmayan bilgilere ilişkin yapılan raporlamaların şirketlerin finansal performansı üzerinde pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada şirket yöneticilerinin olumlu olarak görülebilecek finansal olmayan bilgileri açıklamayı tercih ettikleri belirtilmiş ve raporların güvenilirliği bu bağlamda eleştirilmiştir.

Jun Cho ve diğerleri (2018) yaptıkları çalışmada finansal olmayan bilgilere dayalı raporların şirketler tarafından kullanılması ile şirket karlılığı ve piyasa değeri arasında pozitif ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır.

Literatür taramasında görülmektedir ki; finansal ve finansal olmayan bilgilerin oluşturduğu raporlama çerçevelerini, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve Türkiye’deki örneklerini ayrı ayrı anlatan çalışmalar mevcuttur. Bu hususların bazılarını içeren ve savunma sanayi şirketleri için yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Fakat finansal olan ve olmayan bilgilerin oluşturduğu raporlama çerçevelerini ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini Savunma Sanayi özelinde Türkiye’deki ve dünyadaki şirketleri mukayeseli olarak işleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın ilk hedefi, şirketlerin paydaşlarının finansal bilgilere dayalı olarak gerçekleştirdikleri karar alma süreçlerinin artık finansal olmayan bilgilerden de etkilendiğinin, açıklanan raporlar ve bilgiler aracılığı ile ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda finansal bilgi ve finansal olmayan bilgi türleri ve bu bilgi türleri ile ilgili olan

raporlama çerçeveleri, rapor türleri çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanmıştır. Ayrıca finansal bilgi ve finansal olmayan bilgiye ait kavramsal çerçeveler tanımlandıktan sonra bu iki bilgi türü arasındaki ilişkinin karar alma süreçlerinde nasıl şekillendiği aktarılmıştır. Bu bölümde ise seçilen şirketler tarafından hazırlanan raporlar ve ilgili oldukları çerçeveler, içeriklerinde açıklanan finansal olan, olmayan veriler detaylı olarak ele alınacak, sektör uygulamalarını belirleyebilmek için gruplandırılacaktır.

3.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma evreni, BIST’de halka açık olan ve savunma sanayi sektöründe yer alan şirketlerden ve dünyanın en büyük savunma sanayi şirketlerinin belirlendiği defense news 2019 (Defensenews, 2020) listesinde yer alan en büyük iki savunma sanayi şirketinden oluşmaktadır. BIST’de işlem gören savunma sanayi şirketleri Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Aselsan) ve Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayii A.Ş. (Otokar)’dır. Defense news listesinin en başında 50,5 milyar dolarlık hasılatıyla Lockheed Martin Corporation (Lockheed) bulunmaktadır. Bu şirketin toplam hasılatının %94’ünü savunma sanayii gelirleri oluşturmaktadır. Listenin ikinci sırasında Boeing şirketi vardır fakat bu şirketin toplam hasılatının yalnızca %34’ü savunma sanayii gelirlerinden oluştuğu için listenin üçüncü sırasında bulunan Northrop Grumman (Northrop) şirketi (savunma sanayii gelirlerinin toplam gelirlerine oranı %84’tür) ikinci örnek şirket olarak seçilmiştir.

Araştırmaya konu raporlar en güncel dönemleri kapsamaktadır ve bu raporlar şirketlerin internet sitelerinden, yatırımcı ilişkileri sayfalarından temin edilmiştir. Araştırmanın teorik altyapısını oluşturan birinci ve ikinci bölümde ise; kütüphane ile çevrimiçi veri tabanları, internet kaynakları, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmada sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden içerik incelemesi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinin özünde, birbirine benzeyen bilgilerin belirli ortak çerçeveler bağlamında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır bir şekilde özetlenip sunulması bulunmaktadır. Şirketler tarafından yayınlanan tüm raporlar içerdikleri bilgiler bakımından içerik analizi aracılığıyla incelenmiştir.

3.4 Araştırmanın Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar

Seçilen şirketler tarafından yayınlanan finansal olan ve olmayan raporlar Tablo.6’da özetlenmiştir.

Tablo 6. Seçilen Şirketler Tarafından Hazırlanan Raporlar

	Bağımsız Denetim Raporu	Kurumsal Yönetim Raporu	Yıllık Faaliyet Raporu	Yatırımcı Sunumu	Entegre Rapor	Sürdürülebilirlik Raporu
Aselsan	✓	✓	✓	✓	☒	✓
Otokar	✓	✓	✓	✓	☒	✓
Lockheed	✓	✓	✓	✓	☒	✓
Northrop	✓	✓	✓	✓	☒	✓

Tablodan görüleceği üzere, şirketler paydaşlarını bilgilendirmek için aynı raporları kullanmaktadırlar. Her bir raporun içeriği şirket bazında detaylı olarak incelenecek, sektör uygulamalarını belirleyebilmek adına içerik olarak benzer yönleri ve farklılıkları açıklanacaktır.

Uygulamaları şirketten şirkete değişiklik gösterebilen sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin uygulamalar üzerinde daha detaylı olarak durulacaktır. Şirketler tarafından sürdürülebilirlik raporlamalarında kullanılan standartlar ve bu bağlamda açıklanan hususlar belirlenecek ve karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

Şirketler tarafından açıklanan ve çalışmaya konu raporların ilki bağımsız denetim raporudur. Bağımsız denetim raporlarında yer alan finansal bilgiler uluslararası finansal raporlama standartlarına ve uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmaktadır. Bu bilgilerin denetimleri ise uluslararası bağımsız denetim standartlarına uygun olarak yapılmaktadır. Ülkemiz mevzuatında ise bu standartların birebir Türkçeye tercüme edilmiş halleri KGK ve SPK tarafından yürürlüğe konulmuştur. Bağımsız denetim raporları özelinde bakıldığında gerek raporların hazırlanmasında gerek ise denetiminde uluslararası geçerliliği olan ortak bir dil kullanıldığı görülmektedir. Bu husus raporların karşılaştırılabilirliğine ve şeffaflığına katkı sağlayarak paydaşların karar alma süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 7. Bağımsız Denetim Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler

	Rapor Dönemi	Görüş Türü	Bağımsız Denetçi	Kilit Denetim Konuları
Aselsan	31.12.2019	Olumlu	Yeditepe BD ve YMM A.Ş.	-Hasılat - Zamana Yayılı Hasılatın Muhasbeleştirilmesi -Aktifleşen Geliştirme Maliyetleri
Otokar	31.12.2019	Olumlu	PWC BD ve SMMM A.Ş.	-Garanti Giderleri Karşılığı -TFRS 16 Kiralamalar Standardının Etkileri
Lockheed	31.12.2019	Olumlu	Ernst&Young LLP	-Hasılat - Tamamlanma Metoduna Göre Hasılatın Muhasbeleştirilmesi -Şerefiye ve Maddi Olmayan Duran Varlık Değer Düşüklüğü Testleri -Tanımlanmış Fayda Emeklilik Planı Yükümlülükleri
Northrop	31.12.2019	Olumlu	Deloitte&Touche LLP	-Hasılat - Tamamlanma Metoduna Göre Hasılatın Muhasbeleştirilmesi -Gelir Vergileri

Şirketlerin bağımsız denetim raporları incelendiğinde dikkat çeken ilk husus tüm raporların görüşünün olumlu olmasıdır. Bağımsız denetçi görüşleri olumsuz veya görüş bildirmekten kaçınma şeklinde olsa idi, raporlarda kilit denetim konularına yer verilemeyecekti. Bu durumla birlikte değerlendirildiğinde görüşlerin olumlu olması, şirketlerin paydaşlarını bilgilendirmede daha şeffaf olduğu ve sunduğu bilgilerin güvenilir olduğu hususlarını olumlu yönde destekler niteliktedir.

Şirketlerin bağımsız denetimini yapan firmalar incelendiğinde, şirketlerden üçünün bağımsız denetçisinin dört büyükler olarak bilinen denetim firmalarından olduğu görülmektedir. Yurtdışı şirketlerde dikkat çeken bir uygulama olarak, bağımsız denetim şirketleri raporların imza kısmında ne kadar süredir şirketin bağımsız denetçisi olarak hizmet verdikleri bilgisine yer vermişlerdir. Deloitte, görüşünde 1975 yılından itibaren Northrop şirketinin bağımsız denetçisi olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Ernst & Young ise 1994

yılından beri Lockheed şirketine bağımsız denetçi olarak hizmet verdiğini belirtmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli şirketler olan Northrop ve Lockheed'in uzun yıllar aynı bağımsız denetçi ile çalışabilmesi rotasyon düzenlemeleri ile yakından ilgilidir. Ülkemizde bağımsız denetimde rotasyon zorunluluğu, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunun 400/2. Maddesine ve bu hususta KGK tarafından kurum kararı ile belirlenen esaslara göre: "Son on yıl içerisinde yedi yıl bir şirketin denetimini üstlenen bağımsız denetim kuruluşunun, yedi yıllık denetim süresinin hemen ardından denetime zorunlu olarak üç yıl kesintisiz ara vermesi" şeklinde belirtilmiştir. ABD'de Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB-The Public Company Accounting Oversight Board) tarafından ise rotasyon düzenlemelerine ilişkin olarak; bağımsız denetim şirketi ile ilgili herhangi bir değişiklik zorunlu tutulmazken, en geç her beş yılda bir bağımsız denetçi değişikliği zorunlu tutulmuştur. Rotasyon zorunluluğu ile bağımsız denetim faaliyetlerinin kalitesi ve güvenilirliği arasındaki ilişkiye dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamalar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

Her bir şirketin bağımsız denetim raporunda ortalama ikişer adet kilit denetim konusuna yer verilmiştir. Kilit denetim konuları incelendiğinde en dikkat çekici husus, Otokar dışındaki diğer üç şirket için de hasılatın zamana yayılı olarak muhasebeleştirilmesinden bahsedilmesi olmuştur. IFRS 15 Hasılat standardı, hasılatın fatura kesimi ile eşanlı olarak zamanın belirli bir anında mı yoksa çeşitli tahmin ve varsayımlar üzerinden yapılan hesaplamalar yardımıyla zamana yaygın olarak mı muhasebeleştirileceği ile ilgili detaylı açıklamalar içermektedir.

Zamana yaygın olarak hasılat kaydedilebilmesi için; varlık oluşturuldukça ya da geliştirildikçe kontrolü müşteriye geçen bir varlık oluşturulması ya da geliştirilmesi veya işletmenin ediminin alternatif bir kullanım sunan bir varlık oluşturmaması ve o güne kadar tamamlanan edime ilişkin uygulanabilen bir tahsil hakkı bulunması kriterlerinin geçerli olması gerekmektedir. Savunma sanayi şirketleri tarafından üretilen projeler çoğunlukla yıllara sâri ve yapımı ciddi anlamda geliştirme safhası da içeren projeler olabilmektedir. Dolayısıyla bu şirketler tarafından hasılatın zamana yayılı olarak nasıl kaydedileceği, tamamlanma oranlarının, bütçelenen maliyet ve hasılat rakamlarının hesaplanması, hasılatın doğru olarak muhasebeleştirilmesi ve sunumu sürecinde kritik öneme sahiptir. Tüm bu

sebeplerden ötürü, incelenen dört şirketin üçünün bağımsız denetçileri hasılatın zamana yaygın olarak kaydedilmesine kilit denetim konularında yer vermiştir.

Şirketlerin kurumsal yönetime ilişkin hazırladıkları raporlar incelenmiş ve bu raporlarda açıklanan başlıklar Tablo.8’de özetlenmiştir. Aselsan ve Otokar için kurumsal yönetim ve kurumsal yönetim derecelendirme raporları incelenmiştir. Lockheed ve Northrop için ise Kurumsal yönetim kılavuzları ve vekil beyan raporları (proxy statement) incelenmiştir.

Tablo 8. Kurumsal Yönetim Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler

Raporlarda Açıklanan Temel Başlıklar	
Aselsan-Otokar	Lockheed-Northrop
Pay sahipliği haklarının kullanımının kolaylaştırılması	Kurumsal yönetim organlarının yapısı
Bilgi alma ve inceleme hakkı	Bağımsız üyelerin toplantıları
Genel kurul ile alakalı detaylı bilgilendirmeler	Kurulların rolü ve sorumlulukları
Oy haklarının şeffaflığı	Kurulların stratejik planlamadaki rolü
Azınlık hakları	Kurumsal risk yönetimi
Kar payı hakkı	Yönetim yedekleme planları
Payların devri	İnsan kaynakları stratejilerinin Yönetim Kurulu tarafından gözetimi
Kurumsal internet sitesi bilgilendirmeleri	Etkili paydaş katılımı
Faaliyet raporuna ilişkin bilgilendirmeler	Kurulların politikaları ve işleyişleri
Menfaat sahiplerine ilişkin şirket politikası	Kurumsal yönetim ilkeleri
Menfaat sahiplerinin şirket yönetimine katılımının desteklenmesi	Yöneticilerin bağımsızlığı
Şirketin insan kaynakları politikası	İlişkili taraf işlemlerine ilişkin politikalar
Müşteriler ve tedarikçilerle ilişkiler	Şirket yöneticilerinin ilişkili taraflarla olan iş ve ilişkileri
Etik kurallar ve sosyal sorumluluk	Hissedarlara karşı hesap verilebilirlik
Yönetim kurulunun işlevi	Yönetici seçimleri için uygulanan politikalar
Yönetim kurulunun faaliyet esasları	Tüzük değişikliğine ilişkin hissedarların hakları
Yönetim kurulunun yapısı	Azınlık ve vekillerin hakları
Yönetim kurulu toplantılarının şekli	Paydaşların özel toplantı talebi hakları

Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler	Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler
Yönetim kurulu üyelerine ve üst yönetime sağlanan mali haklar	Kurul özdeğerlendirmeleri
-	Kurumsal sorumluluk ve sürdürülebilirlik
-	İnsan Hakları
-	Şirket kültürü

Aselsan ve Otokar payları borsada işlem gören şirketler olduğu için, kurumsal yönetim raporlarını SPK mevzuatlarına uygun olarak düzenlemektedirler. Hazırlanacak kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporları, 3/1/2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan Kurumsal Yönetim Tebliği’ne (II-17.1) uygun olarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla kurumsal ilkelere uyum raporlarında uyum sağlanması gereken başlıklar sıralanmış, bu başlıklara uyum durumu ise evet/kısmen/hayır/muaf/ilgisiz şeklinde belirtilmiştir. Raporların diğer bölümlerinde ise bu verilen cevapların altı doldurulmuş, ilgili kriterlere uyum sağlamak için yapılan faaliyetler ve bunların sonuçlarından bahsedilmiştir. Aselsan’ın 2019 dönemi için kurumsal derecelendirme notu 9,29 olarak belirtilirken, Otokar için aynı dönem için aynı not 9,47 olarak gerçekleşmiştir. Raporlarda iki şirketin de SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri’ne büyük ölçüde uyum sağladığı ve tüm politika ve önlemleri uygulamaya soktuğu belirtilmiştir. Tüm kurumsal yönetim risklerinin tespit edildiği, aktif bir şekilde yönetildiği, pay ve menfaat sahiplerinin haklarının en akil şekilde gözetildiği, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık faaliyetlerinin üst düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Lockheed ve Northrop tarafından ise kurumsal yönetime ilişkin iki farklı tipte rapor hazırlanmıştır. İlk rapor bir tüzük niteliğinde olup, madde madde şirketin uyduğu ve uyguladığı kurumsal yönetim ilkelerinden bahsedilmektedir. Fakat paydaşların bilgilendirilmesinde tüzüklerden ziyade vekil beyan raporları kullanılmaktadır. Şirketlerin yatırımcı ilişkileri sayfalarına girildiğinde öncelikle olarak bu raporla karşılaşılmaktadır.

Aselsan ve Otokar tarafından hazırlanan raporların şekil şartları belirli olduğu için yurtdışı örneklerine göre daha sınırlı bilgi sunmaktadır. Tablo.8 incelendiğinde, yurtdışı örnekleri tarafından paydaşların karar alma süreçlerine destek olunması için bilgilendirilmesinde kullanılan kurumsal yönetim bilgilerinin daha detaylı olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye uygulamalarında yönetim kurulları ile ilgili detay bilgiler içermektedirken, yurtdışı

örneklerinde yönetim ile alakalı tüm komiteler ve kurullar için detaylı bilgiler yer almaktadır. Lockheed ve Northrop 'un raporlarında şirket yönetiminde olan kişiler çok detaylı özgeçmişleri, diğer şirketlerle, ilişkili kuruluşlara tüm mevcut ve potansiyel ilişkileri gibi birçok bilgi son derece şeffaf şekilde paydaşların bilgisine sunulmuştur. Bunlara ilave olarak kurumsal sorumluluk ve sürdürülebilirlik, insan hakları ve şirket kültürü gibi başlıklar da yurtdışı raporlarında yer almaktadır.

Şirketlerin hazırladıkları faaliyet raporları içerik analizine tabi tutulmuş ve Tablo.9'da özetlenmiştir. Aselsan ve Otokar için internet sitelerinden güncel faaliyet raporları indirilmiştir. Lockheed ve Northrop için ise yine internet sitelerindeki yatırımcı ilişkileri bölümünden yıllık raporları (annual report) indirilmiştir.

Tablo 9. Faaliyet Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler

	Aselsan	Otokar	Lockheed	Northrop
Şirketin vizyon ve misyonu	✓	✓	☒	☒
Şirketin etik ve temel değerleri	✓	☒	✓	✓
Şirketin ortaklık yapısı	✓	✓	✓	✓
Şirketin mali durumuna ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Şirketin iştirak ve bağlı ortaklıkları	✓	✓	✓	✓
Şirketin sahip olduğu tesislere ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Şirketin organizasyon yapısı	✓	☒	☒	☒
Şirket aleyhine açılan davalara ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Şirket operasyonları ve pazar gelişmelerine ilişkin işletmen yönetiminin yorumları	☒	☒	✓	✓
Ar-Ge faaliyetleri	✓	✓	✓	✓
Sektör ve üniversiteler ile işbirlikleri	✓	✓	☒	☒
Tedarikçi uygulamaları	✓	✓	✓	✓
Genel kurul bilgileri ve raporları	✓	✓	☒	☒
Yönetim kurulu başkanı ve genel müdürün mesajları	✓	✓	✓	✓
Yönetim kurulu üyeleri	✓	✓	✓	✓
Kurumsal yönetime ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Üst yönetimdeki yöneticilere ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Şirket için yılın öne çıkan gelişmeleri	✓	✓	✓	✓
Öğrenme ve kurumsal gelişim	✓	✓	☒	☒

İnsan kaynakları yönetimi	✓	✓	☒	☒
Akademi faaliyetleri	✓	☒	☒	☒
Teknoloji ve strateji yönetimi	✓	✓	✓	✓
İş geliştirme ve pazarlama faaliyetleri	✓	✓	✓	✓
Paydaşlar için değer yaratma süreci	☒	✓	☒	☒
Yatırımcı ilişkileri	✓	✓	✓	✓
Şirketin faaliyet alanları	✓	✓	✓	✓
Üst yönetime sağlanan menfaatler	✓	✓	✓	✓
Yönetici bağımsızlığı ve ilişkili taraf işlemlerine ilişkin bilgiler	✓	✓	✓	✓
Muhasebe ve denetim için ödenen ücretler	☒	☒	✓	✓
Şirkete ve çevresine ilişkin risk faktörleri	✓	✓	✓	✓
Çözüme kavuşturulamamış çalışan yorumları	☒	☒	✓	✓
Şirketin hisselerinin işlem gördüğü borsa ve şirket hisse işlemlerine ilişkin bilgiler	☒	☒	✓	✓
Denetçiler ile üzerinde mutabakata varılamayan mali hususlar	☒	☒	✓	✓
Şirketin kontrol faaliyetlerine ilişkin uygulanan prosedürler	☒	☒	✓	✓
Konsolide bağımsız denetçi raporu	✓	✓	✓	✓
Konsolide finansal durum tablosu	✓	✓	✓	✓
Konsolide kar veya zarar tablosu	✓	✓	✓	✓
Konsolide diğer kapsamlı gelir tablosu	✓	✓	✓	✓
Konsolide özkaynaklar değişim tablosu	✓	✓	✓	✓
Konsolide nakit akış tablosu	✓	✓	✓	✓
Konsolide dipnotlar	✓	✓	✓	✓

“Şirketlerin yıllık faaliyet raporunun asgari içeriğinin belirlenmesi hakkındaki yönetmelik” 28.08.2012 tarihli ve 28395 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ise 3/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na göre kurulan ve faaliyet gösteren anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin yıllık faaliyet raporlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla Aselsan ve Otokar şirketleri faaliyet raporlarını bu düzenlemelere uygun olarak düzenlemişlerdir. Lockheed ve Northrop tarafından düzenlenen raporlar ise Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından yayımlanan ve şirketlerden doldurması talep edilen “10-K” formu aracılığıyla hazırlanmaktadır. TTK madde 516’da yıllık faaliyet raporunun amacı şu şekilde belirtilmiştir: “Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu, şirketin, o yıla ait faaliyetlerinin

akışı ile her yönüyle finansal durumunu, doğru, eksiksiz, dolambaçsız, gerçeğe uygun ve dürüst bir şekilde yansıtır. Bu raporda finansal durum, finansal tablolara göre değerlendirilir. Raporda ayrıca, şirketin gelişmesine ve karşılaşması muhtemel risklere de açıkça işaret olunur”. SEC tarafından halka açık şirketler için zorunlu tutulan 10-K formunun amacı ise ilgili düzenlemelerde şu şekilde belirtilmiştir: Bu form, şirketin ana operasyonlarını, risk faktörlerini, seçilen finansal bilgilerini, şirketin operasyonları ve mali durumuna ilişkin işletme yönetiminin analizlerini, şirketin denetlenmiş finansal bilgilerini ve detay raporlarını da içeren beş ana başlıktan oluşmakta ve şirketin yıllık performansını kapsamlı şekilde aktarmaktadır. Gerek Türkiye gerekse ABD düzenlemeleri incelendiğinde, iki ülkede de yer alan yıllık faaliyet raporlarının amacı benzerlik göstermektedir. Bu amaç paydaşların, şirketin gerek mali gerekse operasyonel durumuna ilişkin detaylı bir şekilde bilgilendirilmesini temel almaktadır. Fakat bu raporlar şirketin geçmiş ve cari durumu ile ilgili bilgi vermekte, geleceğe ışık tutma ve bu bağlamda karar alma süreçlerine destek olabilme bağlamında yetersiz kalmaktadır.

Şirketler tarafından hazırlanan raporlar genel bağlamda benzerlik gösterse de içerdiği detay bilgiler ve şeffaflık açısından farklılık göstermektedir. TTK’da yer alan uygulamalar faaliyet raporu sunumunda şirketlere kesin bir şekil şartı koymamaktadır. Örneğin şirketlerin yıllık faaliyet raporunun asgari içeriğinin belirlenmesi hakkındaki yönetmeliğin 12. Maddesinde: “Finansal duruma ve faaliyet sonuçlarına ilişkin yönetim organının analizi ve değerlendirmesi, planlanan faaliyetlerin gerçekleşme derecesi, belirlenen stratejik hedefler karşısında şirketin durumu”nun yer alması gerektiği belirtilmiştir. Bir şekil şartı konulmamıştır. Fakat SEC’in internet sitesinde 10-K formu matbu olarak yer almaktadır ve her bir bölüm ile ilgili matbu formdaki kısımların, tabloların doldurulması beklenmektedir. Finansal bilgiler özelinde konuşursak, doldurulması gereken bilgiler tablolar formda yer almaktadır. Bu husus, Lockheed ve Northrop firmalarının raporları incelenirken de teyit edilmiştir. İki şirketin de raporları bölümleri, içerdiği bilgiler, içerik ve şekil bakımından aynıdır. Aselsan ve Otokar’ın raporları incelendiğinde ise raporların içerikleri bakımından benzer olduğu fakat şekil şartları bakımından ABD örnekleri gibi birebir aynı olmadığı görülmüştür.

Çalışmaya konu şirketlerin faaliyet raporlarında benzer ve farklı olan hususlar Tablo.9’da özetlenmiştir. Tablo incelendiğinde gruplama yapılan toplam 41 başlığın 26 sının dört şirkette de ortak olduğu görülmüştür. Bu da şirketler tarafından sunulan bilgilerin detay ve sunuş biçimleri farklılık gösterse de içerik bakımından %79’unun benzer olduğunu göstermektedir. Şirketin vizyon ve misyonu, organizasyon yapısı, sektör ve üniversiteler ile iş birlikleri, genel kurula ilişkin bilgiler ve raporlar, şirket içi öğrenme ve kurumsal gelişim, insan kaynakları ve akademi faaliyetleri gibi başlıklar Türkiye’den seçilen örnekler tarafından açıklandığı görülürken, diğer şirketler tarafından bu başlıklara yıllık faaliyet raporlarında yer verilmediği görülmüştür. Lockheed ve Northrop şirketleri, bu bilgilere farklı raporlarda yer vermişlerdir.

Yurtdışı örnekler incelendiğinde, paydaşların karar alma süreçlerine etkin bir şekilde girdi sağlayabilecek ve şeffaflık namına önem arz eden, Aselsan ve Otokar tarafından faaliyet raporlarında açıklanmayan bazı bölümler dikkat çekmektedir. Örneğin, şirket operasyonları ve pazar gelişmelerine ilişkin işletme yönetiminin yorumları bölümü Türkiye uygulamalarında yer almamaktadır. Yurtdışı örneklerde ise bu bölümler incelendiğinde, şirketin mevcut durumu ve geleceği ile ilgili paydaşlara karar süreçlerinde girdi sağlayabilecek yorumlar içerdiği görülmüştür. Bu kısım Lockheed’in raporunda 28, Northrop’un raporunda ise 15 sayfa olarak önemli bir yer tutmaktadır. Şirketler bu bölümde konsolide ve segment bazında operasyon sonuçları, ürün ve servislerin analizi, iş paketlerinin durumu, her bir gelir tablosu kalemine ilişkin detaylı analiz ve değişim açıklamaları, likidite ve sermaye kaynaklarına yönelik planlamalar, kritik muhasebe politikaları ve değerlendirmeleri gibi önemli başlıklarda işletme yönetiminin yorumlarını anlatan bilgilere yer vermişlerdir. Yine yurtdışı şirketler tarafından açıklanan ve Türkiye örneklerinde detaylı olarak yer almayan bölümlere ilişkin; şirketin hisselerinin işlem gördüğü borsa ve şirket hisse işlemlerine ilişkin bilgiler, denetçiler ile üzerinde mutabakata varılamayan mali hususlar, şirketin kontrol faaliyetlerine ilişkin uygulanan prosedürlere ilişkin açıklamalar örnek olarak gösterilebilir.

Raporlarda ortak olarak yer verilen bilgilerde de yurtdışı örneklerin lehine daha detaylı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Aselsan ve Otokar’ın raporlarında üst yönetime sağlanan menfaatler bölümünde toplam tek bir tutar yer almaktadır. Lockheed ve Northrop’un

raporlarında ise her bir üst yöneticiye verilen aylık maaş, performans primi, sağlanan hisse vb. diğer haklar gibi detay bilgilere kişi ve kalem bazında yer verilmektedir. Muhasebe ve denetim şirketlerine hizmet bazında ödenen ücretlere, çalışanlar tarafından belirtilmiş ve henüz işletme tarafından çözüme kavuşturulamamış yorumlara da yurtdışı örnekler raporlarında yer vermiştir. Bu da şeffaflık adına önemli sayılabilecek bir bilgidir.

Çalışmaya konu şirketlerin en güncel döneme ait yatırımcı sunumları, internet sitelerinde yer alan yatırımcı ilişkileri kısımlarından temin edilmiştir. Sunumlar ve raporlar incelenmiş, içerikleri aşağıda yer alan Tablo.10'da gruplandırılmıştır.

Tablo 10. Yatırımcı Sunumlarına İlişkin Özet Bilgiler

	Aselsan	Otokar	Lockheed	Northrop
İçinde bulunulan pazara ilişkin makro veriler	✓	✓	☒	✓
Şirketin sektördeki uluslararası sıralaması	✓	☒	☒	☒
Şirketin ortaklık yapısı	✓	✓	☒	☒
Şirketin faaliyet alanları	✓	✓	☒	☒
Şirketin iştirak ve bağlı ortaklıkları	✓	☒	☒	☒
İnsan kaynaklarına ilişkin göstergeler	✓	✓	☒	☒
Segment bazlı satışlar	✓	✓	✓	✓
Ar-Ge hfaaliyetleri	✓	✓	☒	☒
Gelecek döneme ilişkin beklentiler	✓	☒	✓	✓
Mevcut ve potansiyel personel yükümlülükleri	☒	☒	☒	✓
Üretim, satış adetleri	☒	✓	✓	✓
Yatırım harcamaları	☒	✓	✓	✓
Finansl Tablolar	✓	✓	✓	✓
<i>Anahtar performans göstergeleri</i>				
Yeni alınan sözleşmeler	✓	✓	✓	✓
Bakiye siparişler	✓	✓	✓	✓
Hasılat	✓	✓	✓	✓
Brüt kar	✓	✓	✓	✓
Brüt kar marjı	✓	✓	✓	✓
EBIT	✓	✓	✓	✓
EBIT marjı	✓	✓	✓	✓
EBITDA	✓	✓	☒	☒
EBITDA marjı	✓	✓	☒	☒

Net kar	✓	✓	✓	✓
Net kar marjı	✓	✓	☒	✓
Temettü	✓	✓	✓	✓
Hisse başına kazanç	✓	✓	✓	✓
Operasyonel nakit akış bilgileri	☒	☒	✓	✓

Yatırımcı sunumlarına ilişkin içerik ve şekil şartlarına ilişkin düzenlemeler bulunmamaktadır. Şirketler yatırımcıların talep ve isteklerine cevap verebilecek nitelikte bilgilerden hangilerine sunumlarda yer vereceklerine, şirketin durumunu ve performansını nasıl daha iyi yansıtabileceklerini, hangi noktalara dikkat çekmek istediklerine karar vermektedirler. Sunumlara ilişkin herhangi bir şekil şartı olmamasına rağmen, dört farklı şirketin sunumlarının Tablo.10'daki gibi ortak başlıklarda gruplanabiliyor olması dikkat çekicidir. Bu durumun iki temel sebebi vardır. İlki, küreselleşen şirketler neticesinde neredeyse tüm dünya tek bir piyasa haline gelmiş, dünyanın herhangi bir yerindeki bir yatırımcı herhangi bir yerindeki halka açık bir şirketin tüm verilerine rahatlıkla ulaşabilir ve yatırım yapabilir hale gelmiştir. Piyasaların globalleşmesi neticesinde, yatırımcılar yatırım yapmak istedikleri tüm seçenekleri karşılaştırabilmek istemekte ve bu istek de şirketleri yatırımcıların ve diğer paydaşların benzer taleplerine cevap verebilecek benzer bilgilerin sunulmasına yöneltmiştir. Yatırımcılar bütün halka açık şirketler için mevcut veya potansiyel bir paydaş haline gelmiştir. İkinci sebep ise örnek seçilen şirketlerin tamamının savunma sanayi şirketi yani aynı sektörden olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, savunma sanayinde yıllara sâri olarak yapılan projeler çoğunlukta olduğu için, yeni imzalanan sözleşmeler ve mevcut sözleşmelerden kalan siparişler şirketlerin potansiyelini ve durumunu göstermede kullanılan çok önemli bir gösterge olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, diğer şirketlerin yatırımcı sunumlarında genellikle karşılaşılamayacak bu bilgiler savunma sanayi şirketlerinden olan ve çalışmaya konu şirketlerin tamamı için ortak olarak açıklanan hususlar olmuştur.

Tablo 10 detaylı incelendiğinde şirketler tarafından açıklanan bilgilerin yaklaşık %69'u benzer olarak nitelendirilebilecek ortak başlıklardan oluşmaktadır. Lockheed tarafından açıklanan 16 başlığın 12si, Northrop tarafından açıklanan 19 başlıktan 12si diğer iki şirkette de ortak olarak açıklanan bilgilerden oluşmaktadır. Özellikle şirketler tarafından anahtar performans göstergeleri altında açıklanan göstergelerin %71inin dört şirket tarafından da

ortak olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Türkiye ve yurtdışı uygulamaları arasında dikkat çeken fark ise, Lockheed ve Northrop firmaları büyük ölçüde finansal verilerin açıklanmasına odaklanması ve Aselsan ve Otokar'ın şirketin ortaklık yapısı, faaliyet alanları, insan kaynaklarına ilişkin göstergeler, ar-ge faaliyetleri gibi finansal olmayan bazı bilgilere de yer vermeleridir. Lockheed ve Northrop ise Aselsan ve Otokar tarafından analist sunumlarında açıklanan finansal olmayan bilgilere, faaliyet raporu, sürdürülebilirlik raporu gibi diğer raporlarda yer vermişlerdir. Bununla ilişkili olarak tespit edilen bir diğer husus ise benzer bilgilerin birden çok raporda yer aldığıdır. Örneğin yönetim kurulunun yapısı işlevi gibi bilgiler hem faaliyet raporlarında hem de kurumsal yönetim raporlarında görülmektedir. Başka bir örnek ise, ortaklık yapısı bilgisi Aselsan ve Otokar'ın faaliyet raporunda, bağımsız denetim raporunda, kurumsal ilkelere uyum raporunda ve sürdürülebilirlik raporunda yer almaktadır. İncelenen şirketlerin hiç birisi tarafından hazırlanmamış olan entegre raporların hazırlanması bu tip mükerrerliklerin önüne geçmekle birlikte, tüm bilgilerin tek bir raporda birbirleriyle olan ilişkilerinin analizinin kolaylaşmasını sağlamaktadır.

Aşağıda yer alan Tablo.11'de çalışmaya konu şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının içerikleri GRI kriterleri bazında kategorize edilmiştir. Tabloya baz olarak kullanılan standartlarının en güncel versiyonları GRI'nin internet sitesinden temin edilmiştir. Otokar, Lockheed ve Northrop şirketleri sürdürülebilirlik raporlarını GRI standartlarına uygun olarak hazırlamış ve raporlarında GRI endeksi bilgilerini vermişlerdir. 2019 yılına ait bu raporlar şirketlerin internet sitelerinden, sürdürülebilirlik ile ilgili sayfalarından temin edilmiştir. Aselsan ise raporunda GRI standartları temel ilkelerinin raporun hazırlanmasında rehber edinildiğini belirtmiş fakat raporda GRI endeksine ve uygunluğuna ilişkin diğer şirketlerdekilere benzer herhangi bir bilgi sunmamıştır. Dolayısıyla aşağıdaki tabloda yer alan Aselsan kolonu oluşturulurken, her bir GRI standardı ile ilgili olarak Aselsan 2019 sürdürülebilirlik raporunda yer alan içerikler, tablolar, açıklamalar kontrol edilmiş ve tabloya işlenmiştir. Tabloda, incelenen şirketlerin hiçbiri tarafından kullanılmayan standartlara yer verilmemiştir fakat bu hususa ilişkin bilgiler sonuçlara ve analize dahil edilmiştir.

Aşağıda ilk olarak şirketler tarafından kullanılan standartlara ait bilgiler verilecek daha sonra ortak oldukları ve olmadıkları hususlar açıklanacaktır.

Tablo 11. Sürdürülebilirlik Raporlarına İlişkin Özet Bilgiler

			Aselsan	Otokar	Lockheed	Northrop
	Genel Gösterge Standartları					
Kurumsal Profil	102-1	Kuruluşun adı	✓	✓	✓	✓
	102-2	Faaliyetler, markalar, ürünler ve servisler	✓	✓	✓	✓
	102-3	Kurumun genel merkezinin bulunduğu yer	✓	✓	✓	✓
	102-4	Kurumun faaliyet gösterdiği ülkeler	✓	✓	✓	✓
	102-5	Mülkiyetin ve kanuni yapının niteliği	✓	✓	✓	✓
	102-6	Hizmet verilen pazarlar	✓	✓	✓	✓
	102-7	Kurumun ölçeği	✓	✓	✓	✓
	102-8	Çalışanlar ve diğer işçiler ile ilgili bilgiler	✓	✓	✓	✓
	102-9	Tedarik zinciri	✓	✓	✓	✓
	102-10	Kurumun ölçeği, yapısı, mülkiyeti veya tedarik zinciriyle ilgili raporlama döneminde gerçekleşen değişiklikler	✓	✓	✓	✓
	102-11	Kurumun ihtiyati yaklaşımı	✓	✓	✓	✓
	102-12	Kurumun imzaladığı veya desteklediği sözleşmeler, ilkeler ve diğer inisiyatifler	✓	✓	✓	✓
	102-13	Birlik ve dernek üyelikleri	✓	✓	✓	✓
Strateji	102-14	Üst yönetim beyanı	✓	✓	✓	✓
	102-15	Temel etkiler, riskler ve fırsatlar	✓	✓	☒	☒
Etik ve Dürüstlük	102-16	Misyon, vizyon ve değerler	✓	✓	✓	✓
	102-17	Etik ve yasal davranışla ve kurumsal dürüstlikle ilgili konular hakkında öneri alınmasına yönelik yardım hatları veya danışma hatları gibi dahili ve harici mekanizmalar	✓	✓	☒	✓
Yöneti şim	102-18	Yönetişim yapısı	✓	✓	✓	✓

102-19	En yüksek yönetim organının üst düzey yöneticilere ve diğer çalışanlara ekonomik, çevresel ve sosyal konu başlıkları ile ilgili yetki devir süreci	☒	☒	☒	✓
102-21	Ekonomik, çevresel ve sosyal konu başlıkları ile ilgili olarak paydaşlar ile en yüksek yönetim organı arasındaki iletişim süreçleri	✓	☒	☒	✓
102-22	En yüksek yönetim organı ve komitelerin yapısı	✓	☒	☒	✓
102-23	En yüksek yönetim organı başkanının rolü	✓	☒	☒	✓
102-24	En yüksek yönetim organının üyelerinin yetkinlik ve yeterliliklerinin belirlenme süreci	☒	☒	☒	✓
102-25	Çıkar çatışmalarını engelleyen süreçler	✓	☒	☒	✓
102-26	En yüksek yönetim organının kuruluşun amaç, değer veya stratejilerinin belirlenmesindeki rolü	☒	☒	☒	✓
102-28	En yüksek yönetim organının performans değerlendirmesi	☒	☒	☒	✓
102-29	Kuruluşun ekonomik, çevresel ve sosyal konu başlıklarına ilişkin risk yönetimi süreçlerinin etkililiğinin incelenmesi	☒	☒	☒	✓
102-30	Ekonomik, çevresel ve sosyal süreçlerin risk yönetim etkinliği üzerindeki rolü	☒	☒	☒	✓
102-31	Ekonomik, çevresel ve sosyal süreçlerin gözden geçirilme sıklığı	☒	☒	☒	✓
102-32	Kurumun en yüksek organının sürdürülebilirlik raporlaması üzerindeki rolü	☒	☒	☒	✓
102-33	Kritik konuların en yüksek yönetim organına aktarılma süreci	☒	☒	☒	✓
102-34	Kritik konuların niteliği ve sayısı ve bunların göz önüne alınması ve çözümlenmesinde kullanılan mekanizmalar	☒	☒	☒	✓

	102-35	Ücret politikaları	✓	☒	☒	✓
	102-36	Ücretlerin belirlenmesine yönelik süreçler	✓	☒	☒	✓
	102-37	Ücretlerin belirlenmesine ilişkin süreçlere paydaşların etkisi	✓	☒	☒	✓
Paydaş Katılımı	102-40	Paydaş gruplarının listesi	✓	✓	✓	✓
	102-41	Toplu iş sözleşmesine tabi çalışanların oranı	☒	✓	✓	✓
	102-42	Paydaşların belirlenmesi ve seçilmesi	✓	✓	✓	✓
	102-43	Paydaş katılımı yaklaşımı	✓	✓	✓	✓
	102-44	Kilit konular ve bunlara ilişkin paydaşların verdiği yanıtlar	✓	✓	✓	✓
Raporlama Uygulaması	102-45	Konsolide finansal tablolara dahil edilen kuruluşlar	☒	✓	✓	✓
	102-46	Rapor içeriği ve sınırları	✓	✓	✓	✓
	102-47	Öncelikli konuların listesi	✓	✓	✓	✓
	102-48	Yeniden düzenlenen bilgiler	☒	✓	✓	✓
	102-49	Raporlama içeriğindeki değişiklikler	✓	✓	✓	✓
	102-50	Raporlama periyodu	✓	✓	✓	✓
	102-51	En güncel raporun tarihi	✓	✓	✓	✓
	102-52	Raporlama sıklığı	✓	✓	✓	✓
	102-53	Raporla ilgili sorular için kontak kişi	✓	✓	✓	✓
	102-54	GRI standartlarına uygunluk	☒	✓	✓	✓
	102-55	GRI içerik endeksi	☒	✓	✓	✓
	102-56	Dış denetim	✓	✓	✓	✓
	Ekonomik Standartlar					
Ekonomik Performans	201-1	Üretilen ve dağıtılan doğrudan ekonomik değer	✓	☒	✓	✓
	201-2	İklim değişikliğinin finansal başarıya etkisi, risk ve fırsatlar	✓	☒	✓	☒

Dolaylı Ekonomik Etkiler	203-1	Altyapı yatırımları ve desteklenen hizmetler	✓	✓	☒	☒
Satın Alma Uygulamaları	204-1	Yerel tedarikçilere yapılan ödemelerin payı	☒	✓	✓	✓
Yolsuzlukla Mücadele	205-1	Yolsuzlukla ilgili risk analizleri, konuyla ilgili önemli riskler	✓	☒	✓	✓
	205-2	Yolsuzluk karşıtı politikalar ve prosedürler hakkında yapılan iletişim çalışmaları ve verilen eğitimler	✓	☒	✓	✓
	205-3	Yolsuzlukla ilgili belirlenen vakalar ve bunlara karşı alınan önlemler	☒	☒	✓	☒
	Çevresel Standartlar					
Malzeme	301-3	Geri kazanılan ürünlerin ve bunların her ürün kategorisi için ambalaj malzemeleri bazında yüzdesi	✓	☒	✓	☒
Enerji	302-1	Kurum içi enerji tüketimi	☒	✓	✓	✓
	302-3	Enerji yoğunluğu	✓	✓	✓	✓
	302-4	Enerji tüketiminin azaltılması	✓	✓	✓	☒
	302-5	Ürün ve hizmetlerin enerji gereksinimlerinin azaltılması	✓	✓	✓	☒
Su	303-1	Kaynağına göre kullanılan toplam su miktarı	☒	✓	☒	☒
	303-2	Su çekiminden önemli biçimde etkilenen su kaynakları	☒	✓	☒	☒
	303-3	Geri dönüştürülen ve kullanılan toplam suyun yüzdesi ve hacmi	✓	✓	☒	✓
Emisyon	305-1	Doğrudan sera gazı emisyonları	✓	✓	✓	✓
	305-2	Dolaylı sera gazı emisyonları	✓	✓	✓	✓
	305-3	Diğer dolaylı sera gazı emisyonları	✓	☒	✓	✓

	305-4	Sera gazı emisyon yoğunluğu	✓	✓	☒	✓
	305-5	Sera gazı emisyonlarının azaltılması	✓	✓	✓	✓
	305-6	Ozon tabakasını incelten madde emisyonları	☒	☒	✓	☒
	305-7	NOx, SOx ve diğer belirgin gaz emisyonları	☒	☒	✓	☒
Atık Sular ve Atıklar	306-1	Kalite ve hedef bazında atık su deşarjı	✓	✓	☒	☒
	306-2	Tür ve bertaraf yöntemine göre toplam atık türü	✓	✓	☒	✓
Çevresel Düzenlemeler						
	307-1	Çevreyle ilgili yasa ve yönetmeliklere uygunsuzluklar	✓	✓	☒	✓
Tedarikçilerin Çevresel Değerlendirmesi						
	308-2	Tedarik zincirindeki belirgin ölçekte mevcut ve olası olumsuz çevresel etkiler ve alınan önlemler	✓	☒	☒	☒
	Sosyal Standartlar					
Çalışanlar						
	401-1	İşe yeni alınan çalışanların sayısı, yaş grubu, cinsiyet ve bölgeye göre dağılımı ile toplam çalışan sirkülasyonu	✓	✓	✓	☒
	401-2	Tam zamanlı çalışanlara sağlanan haklar	✓	☒	✓	✓
	401-3	Cinsiyet kırılımlı olarak doğum iznine ayrılan çalışanların sayısı ve işe geri dönüş oranı	☒	☒	✓	☒
İş Sağlığı ve Güvenliği	403-1	İş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi	✓	✓	✓	✓
	403-2	Yaralanma türleri, yaralanma oranları, meslek hastalığı, kayıp günler ve devamsızlık ve işle ilgili ölüm sayısı	☒	✓	✓	☒
	403-3	İş kazası veya meslek hastalığı riski yüksek olan çalışanlar	✓	☒	✓	☒

	403-4	İş sağlığı ve güvenliği konusunda işçi katılımı, danışma ve iletişim	✓	☒	☒	✓
	403-5	İşçiler için verilen iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri	✓	☒	✓	☒
	403-6	Mesleki olmayan sağlık hizmetlerine erişim	☒	☒	✓	☒
	403-7	İş ilişkileri ile doğrudan bağlantılı olan iş sağlığı ve güvenliği etkilerinin tanımları	✓	☒	✓	☒
	403-9	İş ile ilgili yaralanmalar	☒	☒	☒	✓
	403-10	İş ile ilgili hastalıklar	☒	☒	☒	✓
Eğitim ve Öğretim	404-1	Raporlama döneminde kurum çalışanlarının aldığı ortalama eğitim saatleri	✓	✓	✓	☒
	404-2	Çalışan yeteneklerini arttırmak ve geliştirmek için uygulanan kariyer geliştirme programları ve yaşam boyu öğrenme programları	✓	☒	✓	✓
	404-3	Düzenli olarak performans ve kariyer gelişimi izlenen çalışanların cinsiyete ve çalışan grubuna göre yüzdesi	☒	☒	✓	✓
Fırsat Eşitliği ve Çeşitlilik	405-1	Yönetim organlarının ve çalışanlarının çeşitliliği	✓	✓	✓	✓
Ayrımcılığın Önlenmesi	406-1	Toplam ayrımcılık olayları ve alınan düzeltici önlemlerin sayısı	✓	☒	✓	☒
Çocuk Emegi	408-1	Çocuk işçi çalıştırma bakımından belirgin risk barındıran operasyon ve tedarikçiler	☒	✓	☒	☒
Zorla ve Zorunlu Çalıştırma	409-1	Zorla ve cebren çalıştırma konusunda risk taşıyan faaliyetler ve tedarikçiler ile alınan önlemler	☒	✓	☒	☒

İnsan Hakları Değerlendirmesi	412-2	Eğitim alan çalışanların yüzdesi de dahil olmak üzere operasyonlarla ilgili insan hakları yönlerine ilişkin insan hakları politikaları veya prosedürleri hakkında toplam çalışan eğitimi saatleri	☒	☒	✓	☒
Kamu Politikası	415-1	Siyasi partilere, politikacılara ve ilgili kuruluşlara yapılan katkılar	☒	☒	✓	✓
Müşteri Sağlığı ve Güvenliği	416-1	Ürün ve hizmetlerin yaşam döngüsü içinde sağlık ve güvenlik etkileri ve buna göre değerlendirilen ürün ve hizmetlerin yüzdesi	✓	✓	✓	☒
	416-2	Ürünlerin ve hizmetlerin sağlık ve güvenlik etkileri ile ilgili yönetmeliklere ve gönüllü kurallara uyum sağlanmadığı görülen vaka sayısı ve sonuçları	✓	✓	✓	☒
Müşteri Gizliliği	418-1	Müşteri gizliliği ile ilgili doğrulanan şikayetler	☒	☒	✓	☒

GRI standart setinde toplamda 143 adet standart bulunmaktadır. Bunlardan 56 tanesi “Genel Gösterge Standartları”, 17 tanesi “Ekonomik Standartlar”, 31 tanesi “Çevresel Standartlar”, 39 tanesi ise “Sosyal Standartlar”dan oluşmaktadır. Şirketlerin en az biri tarafından cevaplanan standart sayısına göre yukarıda sayılan toplam standartlarının 102 (%71) tanesi, genel gösterge standartlarının 52 tanesi (%93), ekonomik standartların 7(%41) tanesi, çevre standartlarının 19 (%61) tanesi, sosyal standartların 24 (%62) tanesi açıklanmıştır.

Aselsan tarafından sürdürülebilirlik raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre, toplam genel gösterge standartlarının %66sı, şirketler tarafından kullanılan, Tablo 11’de yer alan genel gösterge standartlarının ise %71i açıklanmıştır. Bu rakamlar ekonomik standartlar için sırasıyla %29 ve %71, çevre standartları için %45 ve %74, sosyal standartlar için ise %33 ve %54 olarak gerçekleşmiştir.

Otokar tarafından sürdürülebilirlik raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre, toplam genel gösterge standartlarının %63'ü, şirketler tarafından kullanılan, Tablo 11'de yer alan genel gösterge standartlarının ise %67'si açıklanmıştır. Bu rakamlar ekonomik standartlar için sırasıyla %12 ve %29, çevre standartları için %45 ve %74, sosyal standartlar için ise %23 ve %38 olarak gerçekleşmiştir.

Lockheed tarafından sürdürülebilirlik raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre, toplam genel gösterge standartlarının %59'u, şirketler tarafından kullanılan, Tablo 11'de yer alan genel gösterge standartlarının ise %63'ü açıklanmıştır. Bu rakamlar ekonomik standartlar için sırasıyla %35 ve %86, çevre standartları için %35 ve %58, sosyal standartlar için ise %49 ve %79 olarak gerçekleşmiştir.

Northrop tarafından sürdürülebilirlik raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre, toplam genel gösterge standartlarının %91'i, şirketler tarafından kullanılan, Tablo 11'de yer alan genel gösterge standartlarının ise %98'i açıklanmıştır. Bu rakamlar ekonomik standartlar için sırasıyla %24 ve %57, çevre standartları için %32 ve %53, sosyal standartlar için ise %23 ve %38 olarak gerçekleşmiştir.

Bütün şirketler tarafından en çok açıklamaya yer verilen kısım genel gösterge standartlarına ilişkin bölüm olmuştur. En az açıklama yapılan kısım ise Aselsan, Otokar ve Lockheed için ekonomik standartlara ilişkin bölüm, Northrop için ise sosyal standartlara ilişkin bölüm olmuştur.

Şirketler tarafından açıklama yapılan standartların içerisinde, tüm şirketlerin açıklama yaptığı standartların oranı %33, üç şirketin açıklama yaptığı standartların oranı %24, iki şirketin açıklama yaptığı standartların oranı %20 ve tek şirketin açıklama yaptığı standartların oranı ise %24 olarak gerçekleşmiştir. Buradan hareketle açıklanan standartların %77 sinin şirketler için ortak (en az yarısı tarafından açıklanan) olduğu söylenebilir. En çok başlıkta açıklama yapan şirket Northrop, en az açıklama yapan şirket ise Otokar olmuştur.

Kurumsal profil kısmında listelenen standartların tamamına tüm şirketler sürdürülebilirlik raporlarında yer vermiştir. Strateji ile etik ve dürüstlük başlıklarında yer alan standartlardan

raporlarında bahseden şirketler ise değişkenlik göstermektedir. Bu ilk üç bölüm için şirketler tarafından hiç açıklanmayan standart bulunmamaktadır.

Yönetişim kısmında göze çarpan husus sadece Northrop şirketinin bu hususta detaylı bilgi vermeyi tercih etmiş olmasıdır. Diğer üç şirket yönetim ile ilgili kısımları kurumsal yönetim raporlarında açıklamayı tercih etmişler, sürdürülebilirlik raporlarında değinmemişlerdir.

Paydaş katılımı ve raporlama uygulaması bölümlerinde de şirketler standartların neredeyse tamamında ve büyük oranda ortak başlıklarda açıklamalarda bulunmuşlardır. Sadece Aselsan tarafından bu başlıklarda yer alan birkaç hususa değinilmemiş, diğer bütün şirketler bu standartlara ilişkin tam ve eksiksiz açıklamalara yer vermişlerdir.

Ekonomik standartlar bölümü şirketler tarafından en az açıklama yapılan bölümlerden birisi olmuştur. Bu bölümde şirketlerin tamamı tarafından açıklanan bir başlık bulunmamaktadır. Şirketler tarafından standart setinde ekonomik standartlar altında yer alan pazar varlığı, rekabet dışı davranışlar ve vergi kısımlarına ilişkin ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Çevresel standartlar setine ilişkin, biyoçeşitlilik standartları dışında diğer tüm bölümlerle ilişkili olarak şirketler tarafından açıklamalar yapılmıştır. Özellikle enerji ve emisyonlar hususuna tüm şirketler sürdürülebilirlik raporlarında detaylı olarak yer vermişlerdir.

Sosyal standartlar serisinde herhangi bir şirket tarafından hakkında açıklama yapılmayan birçok standart seti yer almaktadır. Bunlar: Çalışan/yönetim ilişkisi, örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme, güvenlik uygulamaları, yerel halkın hakları, yerel halk, tedarikçilerin sosyal değerlendirilmesi, pazarlama ve etiketleme ve sosyoekonomik uyum konularına ilişkin standartlardır. Şirketlerin iş sağlığı ve güvenliği ile eğitim ve öğretim başlıklarında detaylı açıklamalara yer verdikleri görülmektedir. Fırsat eşitliği ve çeşitlilik standartları da tüm şirketler tarafından açıklama yapılan kısımlardan olmuştur.

SONUÇ

Finansal raporların tarihçesi ticari hayatın doğuşuna kadar dayanmaktadır. Kimi görüşlere göre işletmelerin birincil amacı kâr etmek olsa da işletmeler de tıpkı canlılar gibi hayatlarına devam edebilmeyi temel amaç olarak edinmişlerdir. İşletmelerin hayatlarına devam edebilmesi yani sürekliliği, iyi şekilde yönetilmeleri ve yönetilenler tarafından doğru kararlar ile doğru yönlendirmelerin yapılmasıyla yakından ilişkilidir. İyi yönetim ise yöneticilerin karar süreçlerine ihtiyaca uygun ve faydalı bilgileri içeren raporların sunulmasına bağlıdır. Finansal raporlar çok uzun zamandır işletmeler tarafından kullanıldığı için standardizasyon ve detaylandırılma anlamında doyumluğa ulaşmıştır. Finansal raporlamalara ilişkin düzenlemeler sürekli olarak güncellemelere uğrasa dahi temeli aynı kalmakta dolayısıyla değişimi sınırlı olmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü günümüzde finansal bilgiler ve raporlar tek başlarına paydaşların karar alma süreçlerine girdi sağlanması konusunda yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte derinleşen krizlerin sebeplerinin değerlendirilmesi, finansal raporların tek başına işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayamadığını ve karar alma süreçlerine ilişkin olarak geleceğe yönelik bilgi sunumunda yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu husus, sürdürülebilirliğin diğer iki ayağı olan çevresel ve sosyal faktörlere yoğunlaşmasını ve finansal olmayan raporlamanın gelişmesine katkı sağlamıştır. Finansal olmayan raporlamalara ilişkin çerçeveler ve düzenlemeler henüz finansal raporlar kadar standartlaşmış değildir. Dolayısıyla işletmeler tarafından hazırlanan finansal olmayan raporlar birbirinden şeklen ve içerik olarak farklı olabilmektedir.

Bu tezde, savunma sanayi şirketleri tarafından paydaşların karar alma süreçlerinde kullanılan finansal olan ve olmayan bilgiler içeren raporların içerikleri, benzerlikleri ve farklılaştıkları noktalar incelenmiştir. İlaveten, aynı sektörde yer alan şirketler tarafından hazırlanan finansal olmayan raporların birbirlerinden bağımsız olsa dahi kendi içerisinde standartlaştığı önermesi savunma sanayi özelinde incelenmiştir.

Şirketler tarafından hazırlanan bağımsız denetim raporları incelendiğinde, raporların ve raporlara ilişkin uygulamaların, kilit denetim konularının büyük ölçüde benzerlik gösterdiği

tespit edilmiştir. Yurtdışı örneklerinde raporun geneli için önem arz etmeyen, bağımsız denetim şirketi ile çalışılma süresi gibi bazı detay bilgilere yer verildiği görülmüştür.

Kurumsal yönetim raporları incelendiğinde, temelde benzer bilgiler sunulsa dahi yurtdışından seçilen örnekler tarafından paydaşlarına sunulan raporların çok daha detaylı bilgiler içerdiği tespit edilmiştir.

Şirketler tarafından hazırlanan faaliyet raporlarına ilişkin bilgiler mukayese edildiğinde, raporlar içerik bakımından %79 oranında benzerlik gösterse dahi, yurtdışı örneklerinin şeffaflık ve hesap verilebilirlik namına daha detaylı bilgiler sunduğu görülmüştür.

Hakkında diğer rapor çeşitlerinde olanlar gibi yasal düzenlemeler bulunmamasına rağmen, yatırımcı sunumlarının tüm şirketler için gerek içerik gerekse sunum açısından %69 oranında benzerlik göstermesi dikkat çekicidir.

Sürdürülebilirlik raporlarının mukayesesine ilişkin yapılan araştırma ile elde edilen bulgular sonucunda, açıklanan standartların %77 oranında benzerlik gösterdiği, şirketlerin hiçbirisi tarafından hakkında açıklama yapılmayan standartların toplam içindeki payının sadece %29 olduğu, sektör şirketlerinin çevresel ve sosyal standartların en az %60'ına ilişkin bilgi verdiği bulunmuştur.

Araştırma sonucunda aynı sektörde yer alan ve incelenen şirketler tarafından karar alma süreçlerine dahil edilen ve sunulan gerek çerçeveleri oldukça net olan finansal bilgilere ilişkin raporların gerek ise kapsamı ve çerçeveleri daha geniş ama daha gri olan finansal olmayan bilgilere ilişkin raporların, detaylandırılma bazında farklılık gösterdiği noktalar olsa da genel çerçeve ve başlıklarda benzerlik taşıdığı görülmüştür. Finansal olmayan raporlarda şirketlerin iyi olduklarını düşündükleri hususları daha çok açıkladığı, diğer hususları açıklamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Ayrıca şirketler tarafından aynı bilgilerin farklı raporlarda ve farklı başlıklar altında birden çok kez raporladığı, bu konuda mükerrerliklere sebebiyet verdikleri tespit edilmiştir. Şirketler tarafından entegre rapor hazırlanması halinde bu mükerrerliğin ortadan kaldırılabilceği öngörülmektedir. İncelenen şirketler tarafından entegre rapor hazırlanmadığı görülmüştür. Entegre rapor hazırlanması

halinde, şirketler tarafından paydaşlara sunulan bütün bilgilerin farklı raporlarda değil, tek bir raporda birbirleriyle ilişkileri de ortaya konularak sunulacağı için, paydaşların karar alma süreçlerine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışmasının bundan sonraki yapılacak çalışmalara, araştırmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Şirketler tarafından finansal olmayan bilgilerin raporlamalara ve karar alma süreçlerine dahil edilmesinde her dönem artış olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu tez konusunda yapılan araştırma, izleyen çalışmalarda daha fazla örneği ve mevcut olması halinde daha fazla rapor tipini kapsayacak şekilde genişletilerek uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Aerts W., Walton P., **Global Financial Accounting and Reporting: Principles and Analysis**. (Hampshire: Cengage Learning, 2013).

Akarçay, Ç. 2014. "Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, 11 (42).

Akdoğan N., Akdoğan U. (2018), "Büyük Veri – Bilişim Teknolojisindeki Gelişmelerin Muhasebe Uygulamalarına ve Muhasebe Mesleğine Etkisi", **Muhasebe ve Denetime Bakış**, 55.

Akdoğan N., Sultanoğlu B., (2020), "IIRC Çerçevesi Kapsamında Entegre Raporlamadaki İçerik Öğelerinin Türkiye ve Uluslararası Karşılaştırılması ve Entegre Raporların Düzenlenmesinde Sürdürülebilirlik Raporlarındaki Bilgilerin Kullanımı", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Özel Sayı 2020,22.

Akdoğan, N., Tenker N., (1998), **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri** (12.baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.

Aktan, C. C. (2013). "Kurumsal şirket yönetimi", **Sermaye Piyasası Kurulu Kurumsal Araştırmalar Serisi**, vol. 5, no. 1.

Aktan, C.C. ve Börü, D. (Ed). (2007). **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**. İstanbul. İgiad Yayınları.

Alp, Ali Saim. "Financial Reporting Transformation: The Experience of Turkey", **Critical Perspectives on Accounting**, Sayı 20(5), 2008.

Antolín-Lopez, R., Delgado-Ceballos, J., ve Montiel, I. (2016). Deconstructing Corporate Sustainability: A Comparison of Different Stakeholder Metrics. **Journal of Cleaner Production**, 136.

Aras, G. ve Sarioğlu, G. (2015). Kurumsal raporlamada yeni dönem: Entegre raporlama, **TÜSİAD**.

Ataman G., Başak., Eldemir E., (2019), “Entegre Raporlama ve Türk İşletmelerinde Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** Cilt4/Sayı3.

Aydın, S. (2015), **Entegre Raporlama**, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Aysan, Mustafa A. (2007), “Muhasebe ve Kurumsal Yönetim”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 17.

Barry Elliott ve Jamie Elliott, **Financial Accounting and Reporting** (Harlow: Pearson Education Ltd., 2017).

Bayrak R., (2015), “Savunma Sanayinde Etkinlik Analizi: Dünyanın En Büyük 100 Şirketine Sahip Ülkeleri Arasında Bir Karşılaştırma (2009-2013). **Atatürk Üniversitesi SBE Doktora Tezi**.

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, (Mart 2020), <https://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi>.

Brown, H. S., de Jong, M. ve Lessidrenska, T. (2009a). The rise of the Global Reporting Initiative: A case of institutional entrepreneurship. **Environmental Politics**, 18(2).

Bruce Pounder (2009), Convergence Guidebook for Corporate **Financial Reporting** (New Jersey; John Wiley & Sons Inc.).

Büyükepekçi S., Gümrah A., (2019), “Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması: 2008-2017 Yılları Arası Yayınlanmış Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi** 21/2.

Çankaya F., Şahin Z., (2018), “Türkiye’de GRI Rehberine Göre Hazırlanan Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Analizi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi** 20/4.

Cavlak H., ve Cebeci Y., (2018), “Kurumsal Raporların İncelenmesi ve Karşılaştırılması”, **Journal of Research in Business**, Sayı 3(1).

Cavlak, Hakan, Geleneksel, **Değer Bazlı ve Alternatif Performans Ölçütlerinin Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile İlişkisi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme AnaBilim Dalı, İstanbul, 2019.

Choi, F. D. S. & Meek, G. K. (2011). **International Accounting** (7nci Baskı). New Jersey: Prentice Hall.

Christensen, L. T., Morsing, M. ve Thyssen, O. (2017). License to Critique: A Communication Perspective on Sustainability Standards. **Business Ethics Quarterly**, 27(2).

Çonkar, K., Elitaş, C., ve Atar, G. (2011). “İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi'ndeki (XKURY) firmaların finansal performanslarının topsis yöntemi ile ölçümü ve kurumsal yönetim notu ile analizi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, vol.61, no.1.

DefenseNews, “Top 100 for 2019”, (Haziran 2020), <https://people.defensenews.com/top-100/>.

Deloitte, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, “Anonim ve Limited Şirketler İçin Yıllık Faaliyet Raporu Hazırlama Klavuzu”, Ocak, 2014. http://www.tkyd.org/files/downloads/faaliyet_alanlari/yayinlarimiz/kyd_yayinlari/faaliyet_raporu_hazirlama_rehberi_2014.pdf.

Doğan A., (2017), “Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı ile TMS/TFRS Karşılaştırması”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 9/4.

Duman, Haluk. “Sermaye Piyasasının Etkinliği Açısından, Kamunun Aydınlatılması Sürecinde, Şirket Çevresinin İhtiyaç Duyduğu Bilginin Özellikleri: İMKB’de Bir Uygulama”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. Sayı 50, Nisan 2011.

Ercan, C., ve Kestane, A., 2017. “Entegre Raporlama ve Türkiye’deki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (6).

Fraser, Lyn M. and Aileen Ormiston. **Understanding Financial Statements**. New Jersey: Pearson, 1998.

Frias-Aceituno J, Rodriguez-Ariza L & Garcia-Sanchez IM. (2012). “The role of the Board in the dissemination of integrated corporate social reporting”, **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, 20(4).

Global Compact Türkiye, (Mart 2020), <http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/> .

Gökçen, G., Ataman, B., Çakıcı, C. (2016). **Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları**. Beta Basım Yayım Dağıtım. 2. Baskı. İstanbul.

GRI Raporlama, (Mart 2020), <https://www.griraporlama.com>.

Güçlü, H. (2010), **Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi**, İstanbul, Ufuk Reklamcılık Matbaacılık.

Güler Aras, Gaye Uğur Sarioğlu (2015), The Future Perspectives: What Do We Need ofr Markets ans Business Sustainability?, In **Sustainable Markets for Sustainable Business**, Aldershot, Gower.

Heldenbergh A. and Scoubeau, C., “**The role of financial communication in public share issues An analysis of the Belgian experience**”. Corporate Communications: An International Journal, Vol. 10 No. 3, 2005 pp.

Herve Stolowy, Michel J. Lebas ve Yuan Ding, **Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective** (Hampshire: Cengage Learning, 2013).

Hurghis, R., (2017). “Integrated reporting and board features”, **Audit Financiar**, 15,1 (145).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, **Halka Arz ve İMKB’de İşlem Görme**, İstanbul, 2008.

İzel Levi Coşkun, “Sürdürülebilirlik Raporu Ne İşe Yarar?”, Şubat 2017. < <http://izellevicoskun.com/surdurulebilirlik-raporu-ne-ise-yarar> >.

Jamali, D. (2006). Insights into Triple Bottom Line Integration from a Learning Organization Perspective. **Business Process Management Journal**.

Jun C. S., Young C. C., Young J., (2018), Study on Relationship between CSR and Financial Performance, **Sustainability** 2019,11.

Koca A., (2018), “Borsa İstanbul’da Faaliyet Gösteren Savunma sanayi Şirketlerine Ait Finansal Tabloların Türkiye Finansal Raporlama Standartları Bağlamında Analizleri. **Avrasya Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi**.

KPMG, “The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017”, (Mart 2020), <https://www.kpmg.com/crreporting>.

Lai A., Melloni, G. & Stacchezzini, R. (2016) “Corporate Sustainable Development: is ‘Integrated Reporting’ a Legitimation Strategy?”, **Business Strategy and the Environment**, 25.

Lance B. Coleman, **Advanced Quality Audit**, ASQ Quality Press, 21st Edition, Wisconsin, 2015.

Melloni, G., Stacchezzini, R. & Lai, A. (2016), “The Tone Of Business Model Disclosure: An Impression Management Analysis Of The Integrated Reports”, **Journal of Management & Governance**, 20 (2).

Naik, R. “Nature and Purpose of Financial Information”, **Euromoney/DC Gardner Workbook**, Euromoney Publications, 1997.

NATO Public Diplomacy Division (2018), “**Defence Expenditure of NATO Countries 2011-2018**”, Press Release, PR/CP(2018)091.

Önce, S., Onay, A., ve Yeşilçelebi, G., 2015. “Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Türkiye’deki Durum”, **Journal of Economics, Finance & Accounting**, 2(2).

Önder Kaymaz, Özgür Kaymaz ve A. R. Zafer Sayar, **Corporate Financial Reporting and Performance: A New Approach** (London: Palgrave Macmillan UK, 2015).

Orlitzky M., Schmidt F. L., Rynes S. L., (2003), Corporate Social and financial Performance: A Meta-analysis, **Sage Publications**, 24(3).

Örten, R., Kaval, H., Karapınar, A. (2012). **Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları**. Gazi Kitabevi. 6. Baskı. Ankara.

Özdemir, Z., ve Pamukçu, F., 2016. “Kurumsal Sürdürülebilir Raporlama Sisteminin Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi Kapsamındaki İşletmelerde Analizi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Mart-Nisan.

Öztürk S., (2019), “Geleceğin Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama: Garanti Bankası Örneği”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi** 81.

Öztürk, M. B., ve Demirgüneş, K. (2008). “Kurumsal yönetim bakış açısıyla entellektüel Sermaye”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, no.19.

Pehlivan, D. (2010), **Modern İç Denetim**, İstanbul, Beta Kitabevi.

Peri, A. ve Marki, M. (2013). The Impact of Social Responsibility Vision and Strategy on Successful Corporate Operations. **Managing Global Transitions**, 11 (1).

Pizzi S., (2018), The Relationship between Non-financial reporting, Environmental Strategies and Financial Performance. **Empirical Evidence from Milano Stock Exchange**.

Renier B., Blomme H., (2018), “Smarter Corporate Reporting with Core & More”, **The Reporting Times**, 29.

Ruiz-Lozano, Mercedes- Tirado, Valencia, Pilar (2016), “Do Industrial Companies Respond To The Guiding Principles Of The Integrated Reporting Framework? A Preliminary Study On The First Companies Joined To The Initiative” **Revista de Contabilidad – Spanish Accounting Review**, Vol:19, Issue:2.

Saban M., Küçüker H., Küçükeri M., (2017), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ile İlgili Raporlama Çerçeveleri ve Sürdürülebilir Raporlamada Muhasebenin Rolü”, **İşletme Bilimi Dergisi**, Sayı 5(1).

Sandıkçıoğlu, A., "Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi", **SPK Yeterlik Etüdü**, 2005.

SARI, D, A., 2015. “Sürdürülebilir Katma Değer Yaklaşımı İle Sürdürülebilirlik Ölçümü”, **Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi**, 1 (1).

Sarıkaya, M., Erdoğan, M. ve Kara, F. Z. (2010). “İnternet ekonomisi ve kurumsal sürdürülebilirlik”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(2).

SaSAD Savunma Sanayii 2019 Performans Raporu (Mayıs 2020), <http://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2019.pdf>.

Şavlı Tuğba (2014), **Uluslararası/Türkiye Finansal Raporlama Standardı**. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

Sayılgan Güven (2008), **Soru ve Yanıtlarıyla İşletme Finansmanı** (3.Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Sevilengül, O. (2005). **Genel Muhasebe**. 12. Baskı. Gazi Kitabevi. Ankara.

Sofian, I., ve Dumitru M., 2017. “ The Compliance of the Integrated Reports Issued by European Financial Companies with the International Integrated Reporting Framework”, **MDPI Journal**, 9 (8).

Sönmez, A., ve Toksoy, A. (2011). “Kurumsal yönetim ilkelerinin Türkiye’deki aile işletmelerine uygulanabilirliği”, **Maliye Finans Yazıları**, no. 92.

Spiceland, D. J., Sepe, J. F. & Nelson, M. W. (2013). **Intermediate Accounting** (7nci Baskı). New York: Mc Graw Hill Irwin.

Stolowy, Herve, Michel J. Lebas ve Yuan Ding. **Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective**. Hampshire: Cengage Learning, 2013.

T.C Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı 2017-2021 Stratejik Plan, (Mayıs 2020), <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=43&LangID=1>.

T.C Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu (Mayıs 2020), https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/V_20190301162621711649.pdf.

TKYD: "Nedir Bu Kurumsal Yönetim?", **Deloitte-Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Ortak Yayını**, İstanbul, 2007.

TKYD. (2020). Tkyd. [Http://Tkyd.Org/Tr/Sss-Kurumsal-Yonetim-Nedir.Html](http://Tkyd.Org/Tr/Sss-Kurumsal-Yonetim-Nedir.Html)

Tokgöz, N. ve Önce, S. (2009). Şirket sürdürülebilirliği: Geleneksel yönetim anlayışına alternatif. Afyon Kocatepe Üniversitesi **İ.İ.B.F. Dergisi** (C.X I,S I).

Topcu, M.K., Korkmaz, G.(2015). “Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, vol.30, no.1.

Turnacıgil S., Doğukanlı H., (2018), “Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Türkiye’deki Gelişimi ve BIST Kurumsal Yönetim Endeks Performansının İncelenmesi”, **Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 5/9.

Ünal, F. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği. (Mart 2020), <http://www.tkyd.org/tr/kyd-kurumsal-yonetim-baskanin-mesaji.html>.

United Nations. “Accounting and Financial Reporting Guidelines for Small and Medium-Sized Enterprises (**SMEGA**) **Level 3 Guidance**”, 2009.

Yadong Luo, "Corporate Governance and Accountability in Multinational Enterprises: Concepts and Agenda ", **Journal of International Management**, Vol.11, 2005.

Yalkın, Y.K. (2013), **Genel Muhasebe: İlkeler ve Uygulamaları**. Ankara: Nobel Yayın.

Yılmaz, B., Atik, M., ve Okyay, A., 2017. “Geleceğin Raporlama Sistemi: Entegre Raporlama”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, (52).

Yüksel, F. (2017). **Entegre Raporlama Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Entegrasyonu**. Bursa: Ekin Yayınevi.

Yüksel, F. (2017). **Entegre Raporlama**. Bursa. Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Yüksel, F. ve Aracı, H., (2017), “Entegre Raporlama, Türk İşletmelerinin Entegre Raporlamaya Bakışı Üzerine Bir Araştırma”, **Yönetim ve Ekonomi**, 24(13).

Yünlü M., (2020), “Türkiye’deki Muhasebe Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 18.

